HORNICKÉ PAMÁTKY
Montanregionu
Krušné hory / Erzgebirge

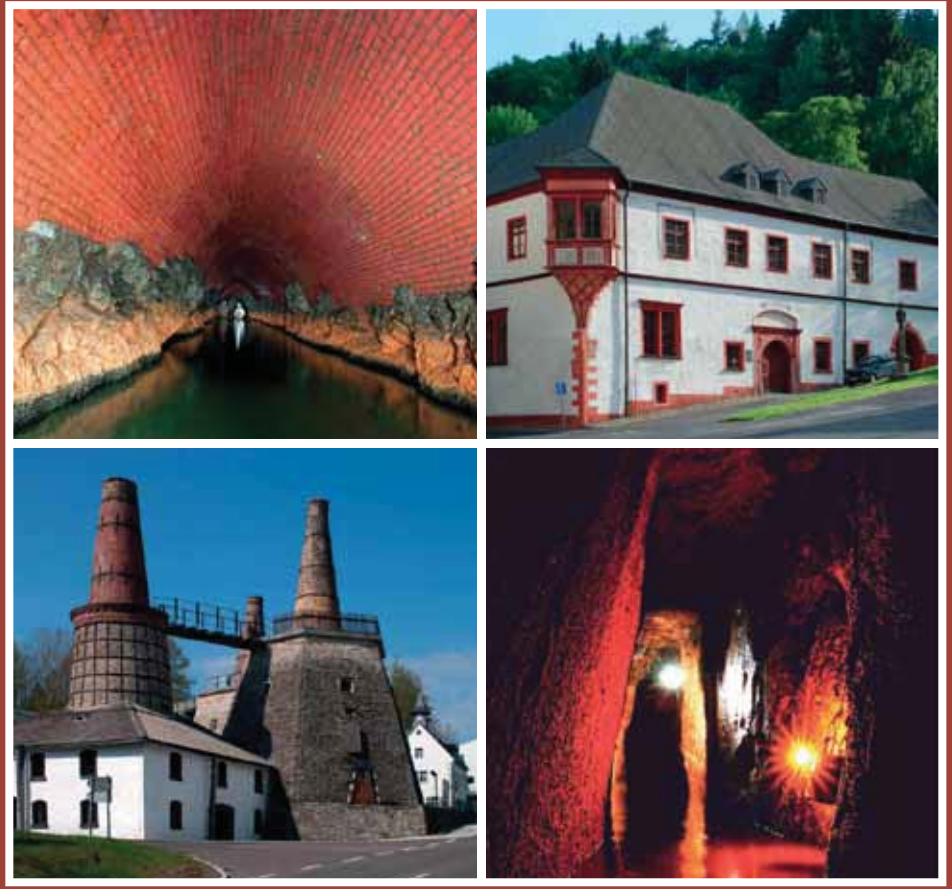

DENKMALE DES BERGBAUS
in der Montanregion
Erzgebirge / Krušnohoří

Europäische Union. Europäischer Fonds für regionale Entwicklung: Investition in Ihre Zukunft / Evropská unie. Evropský fond pro regionální rozvoj: Investice do vaší budoucnosti

EUREGIO EGRENSIS

Ziel 3 | Cíl 3
Ahoj sousede. Hallo Nachbar.
2007-2013. www.ziel3-cil3.eu

Významné hornické památky Montanregionu Krušné hory / Erzgebirge

Tato publikace byla připravena v rámci projektu „Hornická kulturní krajina Erzgebirge/Krušnohoří – turistický průvodce a webové stránky (reg. č. EE/648/CZ/R141013), realizovaného prostřednictvím Fondu malých projektů v Euregiu Egrensis programu Cíl 3 na podporu přeshraniční spolupráce mezi Českou republikou a Svobodným státem Sasko 2007–2013, financovaného Evropskou unií (Evropským fondem pro regionální rozvoj).

Texty obsažené v publikaci byly připraveny na základě nominační dokumentace ke společné německo-české žádosti o zápis Hornické kulturní krajiny Erzgebirge/Krušnohoří na Seznam světového dědictví UNESCO (leden 2014).

Vydavatel: Montanregion Krušné hory – Erzgebirge, o.p.s. (www.montanregion.cz)

Texty:
RNDr. Michal Urban, CSc. (Montanregion Krušné hory – Erzgebirge, o.p.s.) – hornické památky v české části Krušných hor

Prof. Dr. Helmuth Albrecht (TU Bergakademie Freiberg / IWTG), Friederike Hansell M.A.
(TU Bergakademie Freiberg / IWTG – hornické památky v saské části Krušných hor. Úpravu německých textů pro účely této publikace připravili Matthias Voigt (Wirtschaftsförderung Erzgebirge GmbH) a RNDr. Michal Urban, CSc. (Montanregion Krušné hory – Erzgebirge, o.p.s.).

Fotografie:
Jan Albrecht, František Gabriel, Jan Hloušek, Norbert Kaiser, Jaroslav Kloub, Karel Kuča, Jens Kugler, Ondřej Malina, Petr Mikšíček, Jaroslava Pokludová, Jan Prudík, Jan Rendek, Alois Rittig, Josef Slavíček, Michal Urban, Dalibor Velebil, Norbert Weber, Lubomír Zeman, archiv Karlovarského kraje, archiv Ústeckého kraje, archiv města Krupka, archiv Wismut GmbH

Grafická úprava a tisk: Grafotechna Plus, s.r.o.

Mapová příloha: Kartografie, a.s.

Náklad: 3 000 kusů
Neprodejné

Bedeutende Denkmale des Bergbaus in der Montanregion Erzgebirge / Krušnohoří

Diese Publikation wurde im Rahmen des Projektes „Montane Kulturlandschaft Erzgebirge/Krušnohoří – Reiseführer und Homepage (reg. Nr. EE/648/CZ/R141013) vorbereitet, das mittels des Kleinprojektefonds in der Euregio Egrensis im Ziel 3-Programm zur Förderung der grenzübergreifenden Zusammenarbeit zwischen dem Freistaat Sachsen und der Tschechischen Republik 2007–2013 realisiert und durch die Europäische Union (Europäischer Fonds für regionale Entwicklung) finanziert wurde.

Die in der Publikation enthaltenen Texte wurden auf Grundlage der Nominierungsdokumentation zum gemeinsamen deutsch-tschechischen Antrag auf Eintragung der „Montanen Kulturlandschaft Erzgebirge/ Krušnohoří" in die UNESCO-Welterbe-Liste erstellt (Januar 2014).

Herausgeber: Montanregion Krušné hory – Erzgebirge, o.p.s. (www.montanregion.cz)

Texte:
RNDr. Michal Urban, CSc. (Montanregion Krušné hory – Erzgebirge, o.p.s.) – Bergbaudenkmale im tschechischen Teil des Erzgebirges
Prof. Dr. Helmuth Albrecht (TU Bergakademie Freiberg / IWTG), Friederike Hansell M.A.
(TU Bergakademie Freiberg / IWTG) – Bergbaudenkmale im sächsischen Teil des Erzgebirges. Die Aufbereitung der deutschen Texte für den Zweck dieser Publikation wurde von Matthias Voigt (Wirtschaftsförderung Erzgebirge GmbH) und RNDr. Michal Urban, CSc. (Montanregion Krušné hory – Erzgebirge, o.p.s.) vorbereitet.

Fotos:
Jan Albrecht, František Gabriel, Jan Hloušek, Norbert Kaiser, Jaroslav Kloub, Karel Kuča, Jens Kugler, Ondřej Malina, Petr Mikšíček, Jaroslava Pokludová, Jan Prudík, Jan Rendek, Alois Rittig, Josef Slavíček, Michal Urban, Dalibor Velebil, Norbert Weber, Lubomír Zeman, Archiv des Bezirks Karlovy Vary, Archiv des Bezirks Ústí nad Labem, Archiv der Stadt Krupka, Archiv der Wismut GmbH

Graphische Gestaltung und Druck: Grafotechna Plus, s.r.o.

Kartenanhang: Kartografie, a.s.

Auflage: 3.000 Stück
Unverkäuflich

HORNICKÉ PAMÁTKY
Montanregionu
Krušné hory / Erzgebirge

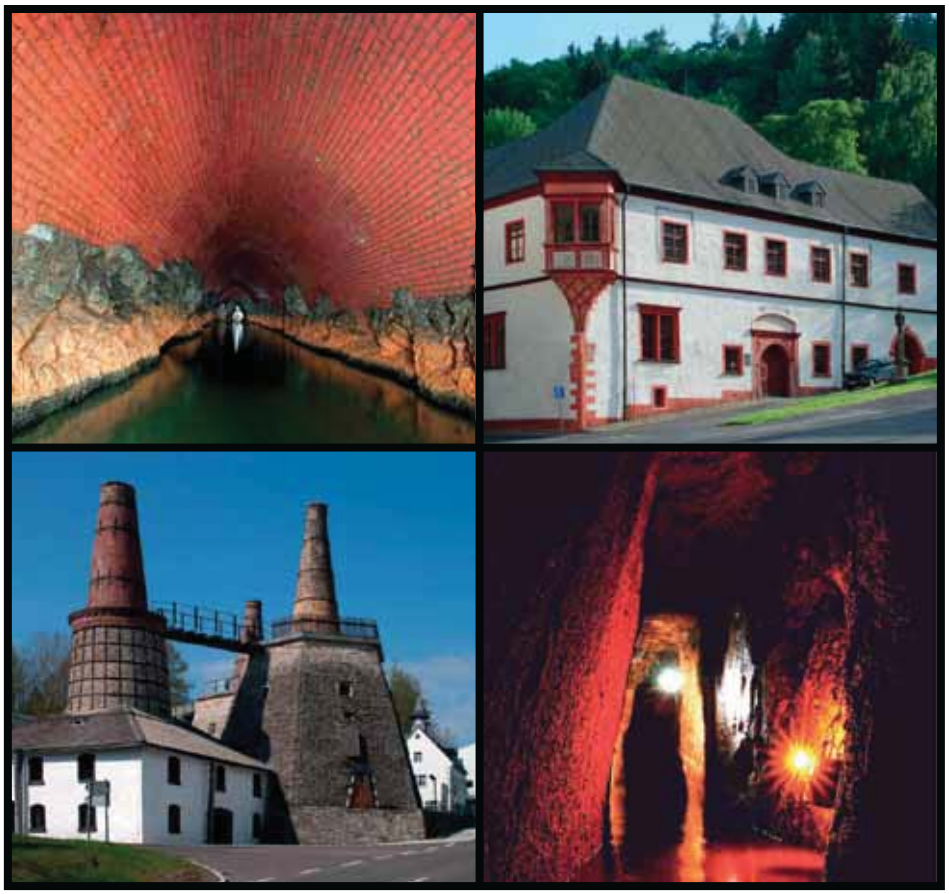

DENKMALE DES BERGBAUS
in der Montanregion
Erzgebirge / Krušnohoří

Obsah / *Inhalt*

Krušné hory na cestě na Seznam světového dědictví UNESCO / *Das Erzgebirge auf dem Weg zum UNESCO-Welterbe*..... 6

Hornické památky na české straně Krušných hor /
Bergbaudenkmale auf der tschechischen Seite des Erzgebirges

Hornická kulturní krajina Jáchymov / *Montane Kulturlandschaft Jáchymov*.....24
Městská památková zóna Jáchymov / *Städtische Denkmalschutzzone Jáchymov* 25
Královská mincovna / *Königliche Münze* 27
Hrad Freudenstein / *Burg Freudenstein*.....29
Důl Svornost a Štola č. 1 / *Grube Svornost und Stolln Nr. 1* 30
Pásmo odvalů a pinek na žíle Schweizer / *Halden- und Pingenzug auf dem Schweizergang*...32
Eliášské údolí / *Eliastal* 33
Vrch Šance / *Berg Šance*.....34
Hornická kulturní krajina Abertamy – Boží Dar – Horní Blatná /
***Montane Kulturlandschaft Abertamy – Boží Dar – Horní Blatná* 36**
Městská památková zóna Horní Blatná / *Städtische Denkmalschutzzone Horní Blatná* 37
Vlčí jámy / *Wolfspinge und Eispinge* 39
Cínový a železorudný revír Bludná / *Zinn- und Eisenrevier Bludná* 40
Hřebečná – důl Rote Grube / *Hřebečná – Rote Grube* 41
Hřebečná – důl Mauritius / *Hřebečná – Grube Mauritius*..... 42
Skarnový revír Zlatý Kopec – Kaff / *Skarnrevier Zlatý Kopec – Kaff* 43
Cínový revír Zlatý Kopec – Hrazený potok / *Zinnrevier Zlatý Kopec - Hrazený potok*..... 44
Sejpy u Božího Daru / *Seifengelände bei Boží Dar* 46
Blatenský vodní příkop / *Plattner Kunstwassergraben*..... 47
Rudá věž smrti / *Roter Turm des Todes* 48
Vápenka v Háji u Loučné pod Klínovcem / *Kalkwerk in Háj bei*
***Loučná pod Klínovcem* 49**
Hornická krajina Vrch Mědník / *Montanlandschaft Vrch Mědník* 50
Hornická kulturní krajina Krupka / *Montane Kulturlandschaft Krupka* 52
Městská památková zóna Krupka / *Städtische Denkmalschutzzone Krupka*..... 53
Hrad Krupka / *Burg Krupka*..... 55
Důlní revír Knötel / *Bergbaurevier Knötel*..... 56
Štola Starý Martin / *Alter Martin Stolln*..... 57
Důlní revír Preisselberg / *Bergbaurevier Preisselberg*..... 59
Velká pinka na Komáří hůrce/ *Große Pinge auf dem Mückenberg*..... 60
Stará hornická stezka / *Alter Bergsteig* 61

Hornické památky na saské straně Krušných hor /
Bergbaudenkmale auf der sächsischen Seite des Erzgebirges

Hornická oblast Altenberg / *Bergbaugebiet Altenberg* 62
Hornická krajina Altenberg-Zinnwald / *Montanlandschaft Altenberg–Zinnwald* 62
Památky hodinářského průmyslu v Glashütte / *Sachzeugen der Uhrenindustrie Glashütte* ... 72
Vrcholně středověké stříbrné doly v Dippoldiswalde / *Hochmittelalterliche Silberbergwerke Dippoldiswalde* *73*

Hornická oblast Freiberg / *Bergbaugebiet Freiberg* **74**
Hornická krajina Brand-Erbisdorf / *Bergbaulandschaft Brand-Erbisdorf* 74
Historické centrum města Freiberg / *Historische Altstadt von Freiberg* 79
Hornická krajina u dolu Himmelfahrt Fundgrube / *Bergbaulandschaft Himmelfahrt Fundgrube* 85
Hornická krajina Zug / *Bergbaulandschaft Zug* 93
Hutní komplex Muldenhütten / *Hüttenkomplex Muldenhütten* 94
Revír Freiberg – sever a Rudní kanál / *Freiberger Nordrevier mit Erzkanal* 95
Hornická krajina Gersdorf a klášter Altzella / *Bergbaulandschaft Gersdorf mit Kloster Altzella* 100
Důlní vodohospodářství ve Freibergu / *Bergmännisches Wasserwirtschaftssystem Freiberg* 104

Hornická oblast Marienberg / *Bergbaugebiet Marienberg* **109**
Lovecký zámek Augustusburg / *Jagdschloss Augustusburg* 109
Vápenka Lengefeld / *Kalkwerk Lengefeld* 110
Historické centrum města Marienberg / *Historische Altstadt von Marienberg* 112
Hornická krajina Lauta / *Bergbaulandschaft Lauta* 116
Příkop Grüner Graben v Pobershau / *Grüner Graben Pobershau* 117
Komplex vycezovací hutě Grünthal / *Saigerhüttenkomplex Grünthal* 117
Památky uměleckého řemesla v Seiffenu / *Sachzeugen des Kunsthandwerkes in Seiffen* 120
Hornická krajina Ehrenfriedersdorf / *Bergbaulandschaft Ehrenfriedersdorf* 123
Papírna v Niederzwönitz / *Papiermühle Niederzwönitz* 126

Hornická oblast Annaberg / *Bergbaugebiet Annaberg* **128**
Historické centrum města Annaberg / *Historische Altstadt von Annaberg* 128
Hornická krajina Frohnau / *Montanlandschaft Frohnau* 131
Hornická krajina Buchholz / *Bergbaulandschaft Buchholz* 135
Hornická krajina Pöhlberg / *Bergbaulandschaft Pöhlberg* 138
Geotop Scheibenberg / *Geotop Scheibenberg* 141
Železárna Schmalzgrube / *Eisenhütte Schmalzgrube* 142

Hornická oblast Schneeberg / *Bergbaugebiet Schneeberg* **144**
Montánní památky v Aue / *Sachzeugen der Montangeschichte in Aue* 144
Schneeberský plavební kanál / *Schneeberger Floßgraben* 148
Hornická krajina Bad Schlema / *Bergbaulandschaft Bad Schlema* 149
Historické centrum města Schneeberg / *Historische Altstadt von Schneeberg* 151
Důl Weißer Hirsch / *Weißer Hirsch Fundgrube* 154
Montánní krajina Schneeberg / *Montanlandschaft Schneeberg* 156
Schindlerova továrna na výrobu modré barvy / *Blaufarbenwerk Schindlers Werk* 163
Hornická krajina Hoher Forst / *Bergbaulandschaft Hoher Forst* 164

Hornická oblast Schwarzenberg / *Bergbaugebiet Schwarzenberg* **166**
Hornická krajina Eibenstock / *Bergbaulandschaft Eibenstock* 166
Železárna Erlahammer / *Eisenhütte Erlahammer* 167
Zámek Schwarzenberg / *Schloss Schwarzenberg* 168

Hornická oblast těžby uranové rudy / *Bergbaugebiet Uranerzbergbau* **170**
Památky po těžbě uranu / *Sachzeugen des Uranbergbaus* 170

Hornická oblast těžby černého uhlí / *Bergbaugebiet Steinkohlenbergbau* **176**
Památky po těžbě černého uhlí / *Sachzeugen des Steinkohlenbergbaus* 176

Krušné hory na cestě na Seznam světového dědictví UNESCO

V saské metropoli Drážďany se 20. ledna 2014 odehrála významná událost. Saský ministr vnitra Markus Ulbig a český ministr kultury v demisi Jiří Balvín podepsali společnou dokumentaci k německo-české žádosti o zápis „Hornické kulturní krajiny Erzgebirge/Krušnohoří" na Seznam světového dědictví UNESCO. Tímto slavnostním aktem byly završeny více než patnáctileté přípravné práce, jejichž cílem je zařazení Krušných hor mezi největší skvosty světového kulturního dědictví.

Saský ministr vnitra Markus Ulbig (vpravo) a tehdejší český ministr kultury Jiří Balvín při podpisu nominační dokumentace / *Der sächsische Innenminister Markus Ulbig (rechts) und der damalige tschechische Kulturminister Jiří Balvín unterzeichnen die gemeinsame Nominierungsdokumentation*

Dopisem z 28. února 2014 Centrum světového dědictví v Paříži oficiálně potvrdilo převzetí nominační dokumentace a její úplnost s tím, že žádost by měla být posuzována po 1. únoru 2015. O zápisu Krušných hor na Seznam světového dědictví UNESCO by se tak mělo rozhodnout – a doufejme, že pozitivně – v létě roku 2016.

Čím jsou Krušné hory světově jedinečné a proč by se měly ocitnout po boku takových velikánů světového dědictví, jako jsou třeba pyramidy v Gíze, Velká čínská zeď nebo historické centrum Prahy? Důvodů je celá řada, podstatu mimořádné univerzální hodnoty krušnohorské hornické krajiny však lze shrnout do tří hlavních rysů.

1) Výjimečná rozmanitost nerostných surovin: Krušné hory jsou světově zcela výjimečné rozmanitostí rudních i nerudních nerostných surovin, které se v tomto malém geografickém prostoru vyskytují, od stříbra, cínu, olova či železa přes kobalt, vizmut, nikl nebo wolfram až po černé uhlí a uran.

2) Velmi dlouhá doba hornické historie: Těžba a zpracování nerostných surovin probíhá v Krušných horách po neobvykle dlouhou dobu více než osmi století, od 12. století do současnosti. Během této doby zde vznikla hornická krajina světového významu, která jedinečným způsobem ilustruje postupný vývoj hornických a hutních metod, ale také vliv hornictví na vývoj regionu a jeho kultury.

Das Erzgebirge auf dem Weg zum UNESCO-Welterbe

In der sächsischen Metropole Dresden fand am 20. Januar 2014 ein bedeutendes Ereignis statt. Der sächsische Innenminister Markus Ulbig und der tschechische Kulturminister Jiří Balvín unterzeichneten die gemeinsame Dokumentation zum deutsch-tschechischen Antrag auf Eintragung der „Montanen Kulturlandschaft Erzgebirge/Krušnohoří" in die UNESCO-Liste des Welterbes. Mit diesem feierlichen Akt fanden die mehr als 15 Jahre währenden Vorbereitungsarbeiten, deren Ziel die Aufnahme des Erzgebirges unter die größten Schätze des Weltkulturerbes war, ihren Abschluss. Mit dem Brief vom 28. Februar bestätigte das Welterbezentrum in Paris offiziell die Annahme der Nominierungsdokumentation und deren Vollständigkeit mit dem Hinweis, dass nach dem 1. Februar 2015 mit der Bewertung des Antrags begonnen werden kann. Über die Eintragung des Erzgebirges in die UNESCO-Liste des Welterbes würde dann im Sommer 2016 entschieden – und wie wir hoffen, positiv.

Celá nominační dokumentace má téměř 1 500 stránek /
Die ganze Nominierungsdokumentation hat fast 1.500 Seiten

Was macht das Erzgebirge so einzigartig und warum sollte es einen Platz an der Seite anderer namhafter Welterbestätten zugewiesen bekommen, wie den Pyramiden von Gizeh, der Chinesischen Mauer oder dem historischen Stadtzentrum von Prag? Nun, Gründe dafür gibt es eine ganze Reihe, doch lässt sich der Kern des außergewöhnlichen universellen Wertes der Montanlandschaft Erzgebirge in drei Hauptpunkte zusammenfassen.

1) ***Eine außergewöhnliche Vielfalt der vorhandenen Rohstoffe:*** *Das Erzgebirge nimmt weltweit eine absolute Ausnahmestellung ein, was die Vielfältigkeit der metallischen und nichtmetallischen Rohstoffe anbelangt, die hier auf einem relativ kleinen geografischen Raum vorkommen, angefangen bei Silber, Zinn, Blei und Eisen, über Kobalt, Wismut, Nickel und Wolfram, bis hin zu Steinkohle und Uran.*

2) ***Eine sehr weit zurückreichende Bergbaugeschichte:*** *Die Rohstoffgewinnung und -verarbeitung fand im Erzgebirge über einen ungewöhnlich langen Zeitraum von mehr als acht Jahrhunderten statt (vom 12. Jahrhundert bis zur Gegenwart). In dieser Zeit entstand eine Montanlandschaft von weltweiter Bedeutung, die in einzigartiger Weise die stetig fortschreitende Entwicklung der Abbau- und Verhüttungsmethoden, aber auch den Einfluss des Bergbaus auf die Entwicklung der Region und deren Kultur illustriert.*

3) Obrovské množství dochovaných montánních památek:
V souvislosti s těžbou a zpracováním surovin v Krušných horách vzniklo a dosud se zde dochovalo obrovské množství báňských, průmyslových a architektonických památek hmotného charakteru (kategorií), ale také množství spíše nehmotných specifických kulturních hodnot.

Proustit z Jáchymova – významná stříbrná ruda (Dalibor Velebil, sbírky Národního muzea v Praze) / *Proustit aus Jáchymov – ein wichtiges Silbererz (Dalibor Velebil, Sammlung des Nationalmuseums in Prag)*

Kategorie (K) historických hornických památek, které charakterizují Hornickou kulturní krajinu Erzgebirge/Krušnohoří

[K1] Doklady o těžbě a zpracování surovin: typické nadzemní a podzemní památky související s hornictvím, jako jsou šachty a štoly, haldy a pinky, hutě a úpravny a další provozní budovy
[K2] Montánní infrastruktura: zařízení umožňující těžbu a zpracování surovin, například vodní příkopy a plavební kanály, báňské rybníky, dopravní cesty aj.
[K3] Hornické krajiny: rozsáhlé krajinné areály nesoucí stopy po dlouhodobé těžbě a zpracování surovin
[K4] Řemeslné a průmyslové výroby související s těžbou a následné po těžbě: specifické výroby, které se v Krušných horách vyvinuly v souvislosti s těžbou, jako například výroba modré kobaltové barvy, nebo paralelně s ní – například řezbářství, krajkářství apod.
[K5] Horní města a jejich sociální a administrativní struktury: památky dokládající vývoj krušnohorských horních měst i menších sídel se všemi jejich sociálními, administrativními, průmyslovými a kulturními aspekty
[K6] Místa zvláštního významu pro montánní vědy: místa dokládající světový význam Krušných hor pro vývoj montánních věd a věd o Zemi.

Kulturní hodnoty (H) specifické pro Hornickou kulturní krajinu Erzgebirge/Krušnohoří

[H1] Přeshraniční charakter hornické kulturní krajiny: dochované památky zřetelně dokládají společný vývoj hornických regionů v Čechách a Sasku, které po staletí spojovaly úzké vazby
[H2] Význam hornictví pro vrchnostenskou a zemskou správu: rozvoj hornictví významně přispěl k tomu, že se Míšeňské markrabství (a později saské vévodství, kurfiřtství a království) stejně jako Království české staly hospodářsky, kulturně a politicky významnými regiony střední Evropy, byl hybnou silou ekonomického rozmachu regionu, podněcoval vznik městského osídlení a růst počtu obyvatel
[H3] Nadregionální a mezinárodní vliv krušnohorského hornictví v oblasti vzdělávání, vědy a techniky: žádný jiný ze světových hornických regionů nepřispěl k vývoji hornických věd a věd o Zemi a ke vzniku a rozvoji báňského vzdělávání tolik jako Krušné hory, které jsou

Střední část hornického oltáře v kostele sv. Anny v Annabergu-Buchholzu (20. léta 16. století) /
Der mittlere Teil des Bergaltars der St. Annenkirche in Annaberg-Buchholz (1520er Jahre)

3) ***Eine große Anzahl an erhaltenen Montandenkmalen:***
Im Zusammenhang mit dem Abbau und der Verarbeitung von Rohstoffen im Erzgebirge entstanden zahlreiche Montan-, Industrie- und Architekturdenkmale (Kategorien), die bis heute erhalten geblieben sind. Darüber hinaus ist eine Vielzahl von immateriellen, kulturellen Werten aus der Entwicklung des Montanwesens hervorgegangen.

Kategorien (K) der historischen Montandenkmale, die die Montane Kulturlandschaft Erzgebirge/Krušnohoří charakterisieren

[K1] Sachzeugen der Rohstoffgewinnung und -verarbeitung: *typische, mit dem Bergbau zusammenhängende Untertage- und Tagebaudenkmale, wie z. B. Schächte und Stolln, Halden und Pingen, Hütten und Aufbereitungsanlagen sowie sonstige Betriebsgebäude*

[K2] Montane Infrastruktur: *Anlagen, die die Rohstoffgewinnung und -verarbeitung ermöglichen, z.B. Wasser- und Floßgräben, Wasserreservoirs (Kunstteiche) sowie Transportwege.*

[K3] Bergbaulandschaften: *ausgedehnte Landschaftsareale, die Spuren der Rohstoffgewinnung und -verarbeitung aufweisen*

[K4] Bergbaufolge-, Nebengewerbe und Folgeindustrien: *spezifische Industrien, die sich im Erzgebirge im Zusammenhang mit dem Abbau entwickelten – wie z. B. die Produktion von blauer Kobaltfarbe – oder Gewerbe, die parallel zum Abbau von Rohstoffen entstanden – z. B. das Schnitzerhandwerk und das Spitzenklöppeln*

[K5] Bergbausiedlungen mit ihren sozialen und administrativen Strukturen: *Denkmale, die die Entwicklung der Bergstädte, aber auch der kleineren Ortschaften des Erzgebirges mit allen ihren sozialen, administrativen, industriellen und kulturellen Aspekten belegen*

[K6] Stätten von besonderer montanwissenschaftlicher Bedeutung: *Orte, die die globale Bedeutung des Erzgebirges für die Entwicklung der Montan- und Geowissenschaften belegen*

Assoziierte kulturelle Werte (H), die für die Montane Kulturlandschaft Erzgebirge/Krušnohoří spezifisch sind

[H1] Die grenzüberschreitende Bedeutung der montanen Kulturlandschaft: *die erhaltenen Denkmale belegen in anschaulicher Weise die gemeinsame Entwicklung der Montanregionen in Böhmen und Sachsen, die jahrhundertelang durch enge Bande verbunden waren.*

spojeny s působením „otce mineralogie a ložiskové geologie“ Georgia Agricoly (1494–1555), se založením světově první a dosud existující báňské univerzity ve Freibergu (1765) i s desítkami světově významných technických a vědeckých objevů. Krušné hory, které byly zejména v 16. století nejvýznamnějším světovým centrem těžby rud, významně ovlivnily i vývoj dalších hornických regionů v Evropě i ve světě.
[H4] Umění, umělecká řemesla, hudba a literatura: hornické a hutnické aktivity dávaly po staletí hospodářský základ umělecké činnosti a byly současně i ústředním motivem sakrálních i světských uměleckých děl v regionu – od stavitelství a architektury přes malířství, grafiku a sochařství, umělecké řemeslo až po hudbu a literaturu
[H5] Lidová tvorba a tradice: pro Krušnohoří jsou typické specifické formy lidového umění, které v mnoha ohledech vychází z hornictví a je jím ovlivněno, ať již jde o tradiční zpracování dřeva a výrobu textilu, o lidové básnictví a hudbu nebo o četné hornické tradice, které jsou v regionu dodnes udržovány

Krušnohorská těžební období

Historické záznamy o těžbě rud v Krušných horách začínají rokem 1168, kdy byly v okolí dnešního Freibergu objeveny stříbrné rudy. Od tohoto objevu se odvíjí více než 800letá báňská historie Krušných hor, kterou lze rozdělit do sedmi dílčích etap od 12. století až do současnosti, kdy po dočasném útlumu těžebních aktivit po roce 1990 se hornická tradice začíná opět obnovovat.

Hornická slavnost na Měděnci / *Bergmannsfest in Kupferberg* (Michal Urban)

1. období: počátek hornictví (1168–1450)

2. období: doba rozkvětu hornictví a zakládání měst (1450–1620)

3. období: obnova hornictví po třicetileté válce (1620–1750)

4. období: počátek industrializace (1750–1850)

5. období: liberalizace hornictví (1850–1945)

6. období: hornictví za dob socialismu (1945–1990)

7. období: nový rozvoj hornictví (od 1990 do současnosti)

Lokality nominované na Seznam světového dědictví

Pro ilustraci všech výše uvedených jedinečných rysů Krušnohoří bylo na české a saské straně Krušných hor vybráno k zápisu na Seznam světového dědictví celkem 85 komponent (součástí) rozmístěných po celém pohoří. Tyto komponenty dokládají nejen těžbu a zpracování surovin během celého historicky známého vývoje od 12. století až do současnosti, ale i další aspekty hospodářského a kulturního vývoje regionu, a umožňují tak komplexní pohled na život a práci obyvatel Krušnohoří v průběhu mnoha století.

[H2] Die landes- und grundherrschaftliche Bedeutung des Montanwesens: *Die Entfaltung des Bergbaus trug wesentlich dazu bei, dass die Markgrafschaft Meißen (und später das Herzogtum, Kurfürstentum und Königreich Sachsen) ebenso wie das Königreich Böhmen zu einer wirtschaftlich, kulturell und politisch bedeutenden Region Mitteleuropas wurden. Der Bergbau war die treibende Kraft des wirtschaftlichen Aufschwungs der Region. Er führte zu einem Anstieg der Bevölkerungszahlen und so zu Entstehung von städtischen Siedlungen.*

[H3] Der überregionale und internationale Einfluss des erzgebirgischen Montanwesens im Bereich Bildung, Wissenschaft und Technik: *Keine andere Bergbauregion in der Welt hat zur Entwicklung der Montan- und Geowissenschaften sowie zur Entstehung und Entwicklung der Ausbildung im Montanwesen so viel beigetragen, wie das Erzgebirge. Es ist untrennbar verbunden mit dem Wirken „des Vaters der Mineralogie und der Lagerstättengeologie", Georgius Agricola (1494-1555), mit der Gründung der weltweit ersten und bis heute noch existierenden Montanuniversität in Freiberg (1765) sowie mit Dutzenden von international bedeutenden technischen und wissenschaftlichen Entdeckungen. Das Erzgebirge, das spätestens im 16. Jahrhundert zum weltweit bedeutendsten Zentrum der Erzgewinnung avancierte, beeinflusste auch die Entwicklung anderer Bergbauregionen in Europa und im Rest der Welt.*

[H4] Kunst, Kunsthandwerk, Musik und Literatur: *Die Bergbau- und Verhüttungsaktivitäten bildeten über Jahrhunderte hinweg das wirtschaftliche Fundament für künstlerische Tätigkeiten. Dabei waren sie gleichzeitig das zentrale Motiv für die sakralen und weltlichen Kunstwerke in dieser Region – angefangen vom Bauwesen und der Architektur, über die Malerei, Grafik, Bildhauerei und Kunsthandwerk, bis hin zu Musik und Literatur.*

[H5] Volkskunst und Brauchtum: *Ganz typisch für das Erzgebirge sind Formen der Volkskunst, die in vielerlei Hinsicht aus dem Bergbauwesen hervorgehen und von ihm beeinflusst sind, wie z.B. die traditionelle Holzbearbeitung und Textilherstellung, Volksdichtung und Musik oder die zahlreichen Bergbautraditionen, die in dieser Region noch heute gelebt und an künftige Generationen weitergegeben werden.*

Erzgebirgische Bergbauperioden

Hornický průvod ve Freibergu / *Bergparade in Freiberg* (Jens Kugler)

Die ersten schriftlichen Belege für die Erzgewinnung in der Region stammen aus dem Jahre 1168, als in der Umgebung des heutigen Freibergs Silbererze gefunden wurden. Mit dieser Entdeckung beginnt die mehr als 800-jährige Bergbaugeschichte des Erzgebirges, die in sieben Teilphasen untergliedert werden kann. Der Bergbau wurde aktiv betrieben vom 12. Jahrhundert bis in die Gegenwart und könnte - nach einem vorübergehenden Abklingen um 1990 - in der Zukunft eine erneute Fortsetzung finden.

1. Phase: *Anfänge des Bergbaus (1168–1450)*

2. Phase: *Blütezeit des Bergbaus und Städtegründungen (1450–1620)*

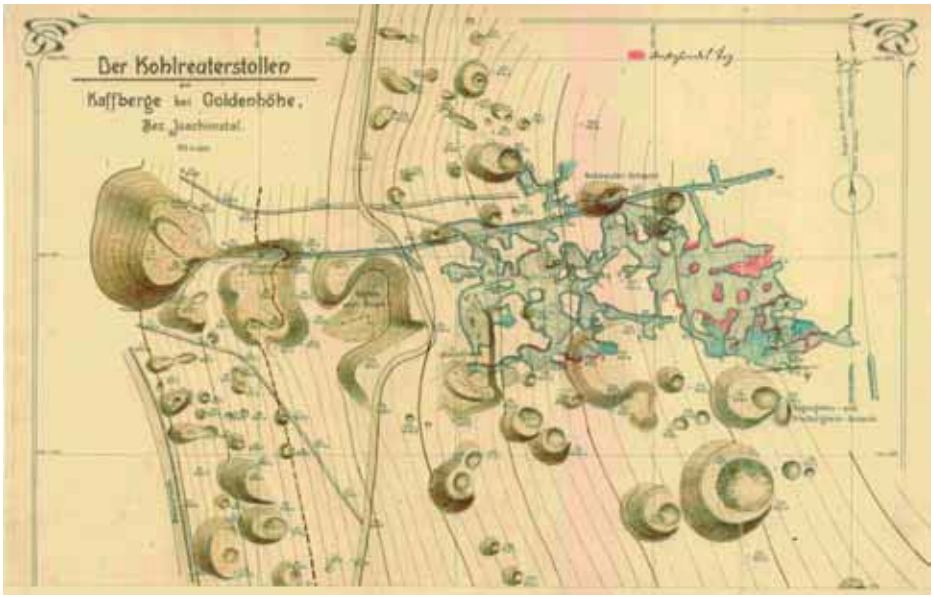

Mapa důlních prací v okolí dolu Kohlreuter na Zlatém Kopci / *Karte der Bergbauwerke in der Umgebung der Grube Kohlreuter in Zlatý Kopec* (Archiv České geologické služby / *Archiv des Tschechischen Geologischen Dienstes)*

Z vybraných 85 komponent se jich 79 nachází na území Svobodného státu Sasko a šest na území České republiky. Tento rozdíl v počtu komponent souvisí jednak s odchylným pojetím památkové ochrany v České republice a ve Svobodném státu Sasko, ale také se skutečnosti, že saská strana Krušných hor je mnohem hustěji osídlená než česká a že se zde montánní památky nacházejí na větším prostoru. Vymezení a charakter jednotlivých komponent na obou stranách hranic se proto v některých ohledech liší.
Saské komponenty mají obvykle jen malý plošný rozsah. Vybraných 79 komponent se nachází na území osmi hornických oblastí, které reprezentují jednak šest historických rudních revírů tak, jak byly vymezeny v první polovině 19. století (hornické oblasti Altenberg, Freiberg, Marienberg, Annaberg, Schneeberg a Schwarzenberg), a dále dvě důležité oblasti těžby černého uhlí a uranu ve 20. století. Osm saských hornických oblastí se dále dělí na 39 regionálních elementů, které odpovídají menším důlním revírům, popř. jednotlivým hornickým sídlům, báňské infrastruktuře, hornickým krajinám a důlním komplexům. V rámci těchto hornických oblastí a elementů jsou pak vymezeny jednotlivé komponenty, jež reprezentují památky různého charakteru – konkrétní budovy, skupiny budov, městské a hornické krajiny nebo liniové stavby. Komponenty na území České republiky naproti tomu zahrnují tři geograficky podstatně rozsáhlejší krajinné areály v místech významných rudních revírů a příslušná horní města (Hornická kulturní krajina Jáchymov, Hornická kulturní krajina Abertamy – Boží Dar – Horní Blatná, Hornická kulturní krajina Krupka) a dále tři areály hornické infrastruktury, popř. hornické krajiny menšího plošného rozsahu (Rudá věž smrti u Ostrova, Hornická krajina Vrch Mědník a Areál vápenky v Háji u Loučné pod Klínovcem). Součástí tří rozsáhlých krajinných areálů jsou pak dílčí hornické krajiny, městské celky a jednotlivé montánní památky.
Všech 85 komponent bylo pečlivě vybráno tak, aby co nejlépe vypovídaly o zásadním

Ústí prohlídkové štoly Markus Röhling ve Frohnau / *Mundloch des Besucherstollns Markus Röhling in Frohnau* (Jens Kugler)

3. Phase: *Erneuerung des Bergbaus nach dem Dreißigjährigen Krieg (1620–1750)*
4. Phase: *Einsetzende Industrialisierung (1750–1850)*
5. Phase: *Liberalisierung des Bergbaus (1850–1945)*
6. Phase: *Bergbau in Zeiten des Sozialismus (1945–1990)*
7. Phase: *Neuer Aufschwung des Bergbaus (1990 bis heute)*

Bestandteile der Welterbenominierung

Zur Darstellung aller erwähnten, unverwechselbaren Merkmale des Erzgebirges wurden auf tschechischer und auf sächsischer Seite des Erzgebirges insgesamt 85 über das ganze Gebirge verteilte Bestandteile für die Eintragung in der Liste des Welterbes ausgewählt. Diese Bestandteile belegen nicht nur die Rohstoffgewinnung und -verarbeitung während der historisch bekannten Entwicklung ab dem 12. Jahrhundert bis in unsere Gegenwart, sondern darüber hinaus auch andere Aspekte der wirtschaftlichen und kulturellen Entwicklung der Region. Sie ermöglichen somit eine komplexe Sicht auf das Leben und die Arbeit der Bewohner des Erzgebirges im Laufe vieler Jahrhunderte.
Von den 85 Bestandteilen befinden sich 79 auf dem Gebiet des Freistaates Sachsen und sechs auf dem Gebiet der Tschechischen Republik. Dieser quantitative Unterschied bezüglich der Anzahl der Bestandteile hängt einerseits mit den unterschiedlichen Denkmalschutzbestimmungen in der Tschechischen Republik und im Freistaat Sachsen, andererseits mit der dichteren Besiedlung und der Verteilung der Montandenkmale auf einem größeren Raum im sächischen Erzgebirge zusammen. Die Definition und der Charakter der einzelnen Bestandteile weisen daher auf den jeweiligen Seiten der Grenze in mancherlei Hinsicht Unterschiede auf.
Die sächsischen Bestandteile haben in der Regel eine geringe flächenmäßige Ausdehnung. Die 79 nominierten Stätten verteilen sich auf die Fläche von acht Bergbaugebieten. Dazu gehören die sechs historischen Erzreviere, wie sie in der ersten Hälfte des 19. Jahrhunderts festgelegt wurden (Bergbaugebiete Altenberg, Freiberg, Marienberg, Annaberg, Schneeberg und Schwarzenberg), sowie die zwei wichtigen Steinkohlen- und Uranbergbaugebiete aus dem 20. Jahrhundert. Die acht sächsischen Bergbaugebiete untergliedern sich des Weiteren in 39 regionale Elemente, die kleinere, lokale Bergbauge-

Hranice mezi Německem a Českou republikou ve štole Tiefer Bünau v Zinnwaldu/Cínovci / *Die Grenze zwischen Deutschland und Tschechien im Tiefer Bünau Stolln in Zinnwald / Cínovec* (Jens Kugler)

dopadu dlouhodobé hornické činnosti na vývoj krušnohorské krajiny a její společnosti. Každou komponentu charakterizuje specifická kombinace tří hlavních určujících rysů (druhy dobývaných nerostných surovin, konkrétní úsek z více než osmisetleté historie těžby a odchylné spektrum hornických, průmyslových a kulturních památek a doplňkových kulturních hodnot). Vysoký počet komponent byl nutný k tomu, aby bylo možné názorně dokumentovat všechny specifické rysy Hornické kulturní krajiny Erzgebirge/Krušnohoří, které přispívají k její světově mimořádné hodnotě. Celkově je možné konstatovat, že na světě neexistuje žádné jiné místo, které by dokumentovalo dlouhodobý vývoj hornického regionu tak komplexně jako Hornická kulturní krajina Erzgebirge/Krušnohoří.

Náměstí Obermarkt ve Freibergu / *Freiberger Obermarkt* (Jens Kugler)

biete mit ihren charakteristischen Strukturen wie Bergbausiedlungen, montane Infrastruktur oder Montanlandschaften und Grubenkomplexe dokumentieren. Im Rahmen dieser Bergbaugebiete und -elemente sind dann die einzelnen Bestandteile definiert, die Denkmale unterschiedlichen Charakters – darunter Gebäude, Gebäudegruppen, Stadt- und Montanlandschaften oder lineare Anlagen (z. B. Kunstgräben) – repräsentieren.
Im Gegensatz dazu umfassen die Bestandteile auf dem Gebiet der Tschechischen Republik drei ausgedehnte Landschaftsareale an Orten bedeutender Erzreviere sowie die entsprechenden Bergstädte. Darunter die Montane Kulturlandschaft Jáchymov, die Montane Kulturlandschaft Abertamy – Boží Dar – Horní Blatná und die Montane Kulturlandschaft Krupka. Außerdem drei Areale einer montanen Infrastruktur bzw. Montanlandschaften von geringerer flächenmäßiger Ausdehnung, so der Rote Turm des Todes bei Ostrov, die Montanlandschaft Vrch Mědník und das Areal des Kalkwerkes in Háj bei Loučná pod Klínovcem. Bestandteil der drei ausgedehnten Landschaftsareale sind drei lokale Bergbaulandschaften, städtische Komplexe und einzelne Montandenkmale.
Alle 85 Bestandteile wurden sorgfältig ausgewählt, um den prägenden Einfluss der jahrhundertelangen Bergbauaktivitäten auf die Entwicklung der besonderen Landschaft und der mit ihr verbundenen Gesellschaft zu bezeugen.
Jeder Bestandteil wird charakterisiert durch eine spezifische Kombination der drei bestimmenden Hauptmerkmale: der Vielfalt der abgebauten Rohstoffe, einem konkreten Abschnitt aus der mehr als 800-jährigen Bergbaugeschichte und der Anzahl der erhalten montanen, industriellen oder kulturellen Sachzeugen in Verbindung mit immateriellen, kulturellen Werten.
Die hohe Anzahl der Bestandteile war notwendig, um alle spezifischen Merkmale der Montanen Kulturlandschaft Erzgebirge/Krušnohoří, die zu ihrem außergewöhnlichen universellen Wert beitragen, anschaulich dokumentieren zu können. Insgesamt bleibt festzuhalten, dass es weltweit keine andere Bergbauregion gibt, die die jahrhundertelange Entwicklung einer Bergbauregion so umfasssend dokumentiert wie die Montane Kulturlandschaft Erzgebirge/Krušnohoří.

Městská památková zóna Krupka / *Städtische Denkmalschutzzone Krupka* (archiv města Krupka, Jan Watzek)

Přehled komponent nominovaných na *Liste der für das Welterbe nominierten*

Číslo v mapě *Nr. in der Karte*	Komponenta *Bestandteil*	Objekt *Stätte*	Období těžby[1] *Bergbau-periode*[1]	Hlavní suroviny[2] *Hauptrohstoffe*[2]
Česká republika / *Tschechische Republik*				
1	Hornická kulturní krajina Jáchymov *Montane Kulturlandschaft Jáchymov*	Městská památková zóna Jáchymov *Städtische Denkmalschutzzone Jáchymov*	[2] – [7]	Ag, Co, Ni, Bi, As, U, radio-aktivní voda / *radioaktives Wasser*
2		Královská mincovna *Königliche Münze*		
3		Hrad Freudenstein *Burg Freudenstein*		
4		Důl Svornost a Štola č. 1 *Grube Svornost und Stolln Nr. 1*		
5		Odvaly a pinky na žíle Schweizer *Halden und Pingen auf dem Schweizergang*		
6		Eliášské údolí *Eliastal*		
7		Vrch Šance *Berg Šance*		
8	Hornická kulturní krajina Abertamy - Boží Dar - Horní Blatná *Montane Kulturlandschaft Abertamy - Boží Dar - Horní Blatná*	Městská památková zóna Horní Blatná *Städtische Denkmalschutz-zone Horní Blatná*	[2] – [6]	Sn, Fe (Ag, Co, Mn, Cu, Zn, U)
9		Vlčí jámy *Wolfspinge*		
10		Důl Mauritius *Grube Mauritius*		
11		Důl Rote Grube *Rote Grube*		
12		Cínový a železorudný revír Bludná *Zinn- und Eisenrevier Bludná*		
13		Skarnový revír Zlatý Kopec - Kaff *Skarnrevier Zlatý Kopec - Kaff*		
14		Cínový revír Zlatý Kopec - Hrazený potok *Zinnrevier Zlatý Kopec - Hrazený potok*		
15		Sejpy u Božího Daru *Seifengelände bei Boží Dar*		
16		Blatenský vodní příkop *Plattner Kunstwassergraben*		
17	Rudá věž smrti *Roter Turm des Todes*		[6]	U
18	Vápenka v Háji u Loučné pod Klínovcem *Kalkwerk in Háj bei Loučná pod Klínovcem*		[4] – [6]	Vápenec / *Kalkstein*
19	Hornická krajina Vrch Měděník *Montanlandschaft Vrch Měděník*		[2] – [6]	Fe, Cu, Ag

Seznam světového dědictví
Bestandteile

Číslo v mapě *Nr. in der Karte*	Komponenta *Bestandteil*	Objekt *Stätte*	Období těžby[1] *Bergbau-periode*[1]	Hlavní suroviny[2] *Hauptrohstoffe*[2]
20	Hornická kulturní krajina Krupka *Montane Kulturlandschaft Krupka*	Městská památková zóna Krupka *Städtische Denkmalschutzzone Krupka*	[1] – [6]	Sn, Cu, W (Mo, Bi, živec / *Feldspat,* fluorit / *Fluorit*)
21		Hrad Krupka *Burg Krupka*		
22		Důlní Revír Knötel *Bergbaurevier Knötel*		
23		Štola Starý Martin *Alter Martin Stolln*		
24		Důlní revír Preisselberg *Bergbaurevier Preisselberg*		
25		Velká pinka na Komáří hůrce *Große Pinge auf dem Mückenberg*		
26		Stará hornická stezka *Alter Bergsteig*		
Svobodný stát Sasko / *Freistaat Sachsen*				
Hornická oblast Altenberg *Bergbaugebiet Altenberg*				
Element 1: Hornická krajina Altenberg-Zinnwald / *Montanlandschaft Altenberg–Zinnwald*				
27	Stará hornická oblast Neufang *Altbergbaugebiet am Neufang*		[2] – [6]	Sn (W. Li)
28	Prádlo IV *Wäsche IV*			
29	Šachta Arno-Lippmann *Arno-Lippmann-Schacht*			
30	Příkop Achergraben *Aschergraben*			
31	Důl Vereinigt Zwitterfeld zu Zinnwald *Vereinigt Zwitterfeld zu Zinnwald*			
32	Zámek Lauenstein *Schloss Lauenstein*			
33	Městský kostel Lauenstein *Stadtkirche Lauenstein*			
Element 2: Památky hodinářského průmyslu v Glashütte / *Sachzeugen der Uhrenindustrie Glashütte*				
34	Památky hodinářského průmyslu v Glashütte *Sachzeugen der Uhrenindustrie Glashütte*		[5] – [7]	-
Element 3: *Hochmittelalterliche Silberbergwerke Dippoldiswalde*				
35	Vrcholně středověké stříbrné doly v Dippoldiswalde *Hochmittelalterliche Silberbergwerke Dippoldiswalde*		[1] – [2]	Ag

Číslo v mapě *Nr. in der Karte*	Komponenta *Bestandteil*	Objekt *Stätte*	Období těžby[1] *Bergbau--periode*[1]	Hlavní suroviny[2] *Hauptrohstoffe*[2]
Hornická oblast Freiberg ***Bergbaugebiet Freiberg***				
Element 4: Hornická krajina Brand-Erbisdorf / *Bergbaulandschaft Brand-Erbisdorf*				
36	Důl Alte Mordgrube a žíla Junge Mordgrube Stehender *Alte Mordgrube Fundgrube mit Junge Mordgrube Stehender*		[2] – [6]	Ag
37	Hornická krajina Goldbachtal *Bergbaulandschaft Goldbachtal*			
38	Závody Elite *Elitewerke*			
Element 5: Historické centrum města Freiberg / *Historische Altstadt von Freiberg*				
39	Historické centrum města Freiberg *Historische Altstadt von Freiberg*		[1] – [7]	Ag (Pb, Zn)
40	Porcelánka Kahla *Porzellanfabrik Kahla*			
Element 6: Hornická krajina u dolu Himmelfahrt Fundgrube / *Bergbaulandschaft Himmelfahrt Fundgrube*				
41	Šachta Abraham *Abraham Schacht*		[1] – [6]	Ag (Pb, Zn)
42	Důl Alte Elisabeth *Alte Elisabeth Fundgrube*			
43	Herderova hrobka *Grabmal Herders Ruhe*			
44	Dopravní cesta do údolí Muldy *Transportweg in das Muldental*			
45	Vodní příkop Roter Graben *Kunstgraben Roter Graben*			
46	Důl Oberes Neues Geschrei *Grube Oberes Neues Geschrei*			
47	Hornická krajina v okolí žíly Hauptstollngang Stehenden *Bergbaulandschaft um den Hauptstollngang Stehenden*			
Element 7: Hornická krajina Zug / *Bergbaulandschaft Zug*				
48	Hornická krajina Zug *Bergbaulandschaft Zug*		[2] – [6]	Ag (Cu, Pb)
Element 8: Hutní komplex Muldenhütten / *Hüttenkomplex Muldenhütten*				
49	Hutní komplex Muldenhütten *Hüttenkomplex Muldenhütten*		[4] – [6]	Ag (Pb, Zn)
Element 9: Revír Freiberg - sever a Rudní kanál / *Freiberger Nordrevier mit Erzkanal*				
50	Hutní komplex Halsbrücke *Hüttenkomplex Halsbrücke*		[4] – [6]	Ag (Pb, Zn)
51	Rudní kanál *Erzkanal*			
52	Důl Churprinz Friedrich August Erbstolln *Grube Churprinz Friedrich August Erbstolln*			
53	Důl Alte Hoffnung Gottes Erbstolln *Grube Alte Hoffnung Gottes Erbstolln*			

Číslo v mapě *Nr. in der Karte*	Komponenta *Bestandteil*	Objekt *Stätte*	Období těžby[1] *Bergbau-periode*[1]	Hlavní suroviny[2] *Hauptrohstoffe*[2]
Element 10: Hornická krajina Gersdorf a klášter Altzella / *Bergbaulandschaft Gersdorf mit Kloster Altzella*				
54	Klášter Altzella *Kloster Altzella*		[1] – [5]	Ag
55	Důl Segen Gottes Erbstolln *Grube Segen Gottes Erbstolln*			
Element 11: Důlní vodohospodářství ve Freibergu / *Bergmännisches Wasserwirtschaftssystem Freiberg*				
56	Štola Rothschönberger Stolln *Rothschönberger Stolln*		[2] – [7]	Ag (Pb, Zn)
57	Aktivní revírní vodohospodářská soustava *Aktive Revierwasserlaufanstalt*			
Hornická oblast Marienberg ***Bergbaugebiet Marienberg***				
Element 12: Lovecký zámek Augustusburg / *Jagdschloss Augustusburg*				
58	Lovecký zámek Augustusburg *Jagdschloss Augustusburg*		[2] – [3]	-
Element 13: Vápenka Lengefeld / *Kalkwerk Lengefeld*				
59	Vápenka Lengefeld *Kalkwerk Lengefeld*		[2] – [6]	Vápenec / *Kalkstein*
Element 14: Historické centrum města Marienberg / *Historische Altstadt von Marienberg*				
60	Historické centrum města Marienberg *Historische Altstadt von Marienberg*		[2] – [5]	Ag
61	Hornický sklad *Bergmagazin*			
Element 15: Hornická krajina Lauta / *Bergbaulandschaft Lauta*				
62	Hornická krajina Lauta *Bergbaulandschaft Lauta*		[2] – [6]	Ag (U)
Element 16: Příkop Grüner Graben v Pobershau / *Grüner Graben Pobershau*				
63	Grüner Graben v Pobershau *Grüner Graben Pobershau*		[3] – [5]	Ag, Sn
Element 17: Komplex vycezovací hutě Grünthal / *Saigerhüttenkomplex Grünthal*				
64	Komplex vycezovací hutě Grünthal *Saigerhüttenkomplex Grünthal*		[2] – [6]	Ag, Cu
Element 18: Památky uměleckého řemesla v Seiffenu / *Sachzeugen des Kunsthandwerkes in Seiffen*				
65	Dílna na výrobu soustružených prstenců v Seiffenu *Reifendrehwerk Seiffen*		[4] – [7]	-
66	Hornický kostel v Seiffenu *Bergkirche Seiffen*			
Element 19: Hornická krajina Ehrenfriedersdorf / *Bergbaulandschaft Ehrenfriedersdorf*				
67	Hornická krajina Ehrenfriedersdorf *Bergbaulandschaft Ehrenfriedersdorf*		[2] – [6]	Sn, Ag
68	Příkop Röhrgraben *Röhrgraben*			
Element 20: Papírna v Niederzwönitz / *Papiermühle Niederzwönitz*				
69	Papírna v Niederzwönitz *Papiermühle Niederzwönitz*		[5] – [6]	-
Hornická oblast Annaberg ***Bergbaugebiet Annaberg***				
Element 21: Historické centrum města Annaberg / *Historische Altstadt von Annaberg*				
70	Historické centrum města Annaberg *Historische Altstadt von Annaberg*		[2] – [5]	Ag, Co (Bi, Ni, U)

Číslo v mapě *Nr. in der Karte*	Komponenta *Bestandteil*	Objekt *Stätte*	Období těžby[1] *Bergbau-periode*[1]	Hlavní suroviny[2] *Hauptrohstoffe*[2]
Element 22: Hornická krajina Frohnau / *Montanlandschaft Frohnau*				
71	Hamr Frohnauer Hammer *Frohnauer Hammer*		[2] – [6]	Ag, Co (Bi, Ni, U)
72	Důl Rosenkranz *Grube Rosenkranz*			
73	Hornická krajina Frohnau *Bergbaulandschaft Frohnau*			
Element 23: Hornická krajina Buchholz / *Bergbaulandschaft Buchholz*				
74	Hornická krajina Buchholz *Bergbaulandschaft Buchholz*		[2] – [6]	Sn, U
75	Kuželové haldy šachty č. 116 *Terrakonikhalden Schacht 116*			
76	Kostel St. Katharinen *Kirche St. Katharinen*			
Element 24: Hornická krajina Pöhlberg / *Bergbaulandschaft Pöhlberg*				
77	Hornická krajina Pöhlberg *Bergbaulandschaft Pöhlberg*		[2] – [4]	Ag, Cu (kámen, jíl) / (*Stein, Ton*)
78	Lom, doly na jíl a bývalé hrnčířské štoly *Steinbruch mit Tongruben und ehemaligen Töpferstolln*			
Element 25: Geotop Scheibenberg				
79	Geotop Scheibenberg		[4] – [5]	Kámen, písek, jíl / *Stein, Sand, Ton*
Element 26: Železárna Schmalzgrube / *Eisenhütte Schmalzgrube*				
80	Železárna Schmalzgrube *Eisenhütte Schmalzgrube*		[2] – [5]	Fe
Hornická oblast Schneeberg ***Bergbaugebiet Schneeberg***				
Element 27: Montánní památky v Aue / *Sachzeugen der Montangeschichte in Aue*				
81	Důl Weiße Erden *Weiße Erden Zeche*		[2] – [6]	Kaolin, Ni (Fe)
82	Hamr Auerhammer *Auerhammer*			
83	Továrna Wellner na výrobu příborů a stříbrného zboží *Bestecke- und Silberwarenfabrik Wellner*			
Element 28: Schneeberský plavební kanál / *Schneeberger Floßgraben*				
84	Schneeberský plavební kanál *Schneeberger Floßgraben*		[2] – [5]	Cu, Ag, Bi, Co, Ni
Element 29: Hornická krajina Bad Schlema / *Bergbaulandschaft Bad Schlema*				
85	Hornická krajina Bad Schlema *Bergbaulandschaft Bad Schlema*		[2] – [7]	Cu, Ag, U
Element 30: Historické centrum města Schneeberg / *Historische Altstadt von Schneeberg*				
86	Historické centrum města Schneeberg *Historische Altstadt von Schneeberg*		[2] – [5]	Ag, Co (Bi, Ni, U)
Element 31: Důl Weißer Hirsch / *Weißer Hirsch Fundgrube*				
87	Důl Weißer Hirsch *Weißer Hirsch Fundgrube*		[4] – [7]	Ag, Co (Bi, Ni, U)
Element 32: Hornická krajina Schneeberg / *Montanlandschaft Schneeberg*				

[1]Krušnohorská těžební období / *Erzgebirgische Bergbauperiode:* [1] 1168–1450; [2] 1450–1620; [3] 1620–1750; [4] 1750–1850; [5] 1850–1945; [6] 1945–1990; [7] od/*seit* 1990

Číslo v mapě *Nr. in der Karte*	Komponenta *Bestandteil*	Objekt *Stätte*	Období těžby[1] *Bergbau-periode*[1]	Hlavní suroviny[2] *Hauptrohstoffe*[2]
88	Hornická krajina Schneeberg–Neustädtel *Montanlandschaft Schneeberg–Neustädtel*		[2] – [5]	Ag, Bi, Co, Ni (U)
89	Důl Wolfgang Maßen *Wolfgang Maßen Fundgrube*			
90	Důl Fundgrube St. Anna am Freudenstein nebst Troster Stolln *Fundgrube St. Anna am Freudenstein nebst Troster Stolln*			
Element 33: Schindlerova továrna na výrobu modré barvy / *Blaufarbenwerk Schindlers Werk*				
91	Schindlerova továrna na výrobu modré barvy *Blaufarbenwerk Schindlers Werk*		[2] – [7]	Co, Bi, Ni
Element 34: Hornická krajina Hoher Forst / *Bergbaulandschaft Hoher Forst*				
92	Hornická krajina Hoher Forst *Bergbaulandschaft Hoher Forst*		[1] – [2], [5]	Ag, Co, (W)
Hornická oblast Schwarzenberg ***Bergbaugebiet Schwarzenberg***				
Element 35: Hornická krajina Eibenstock / *Bergbaulandschaft Eibenstock*				
93	Hornická krajina Eibenstock *Bergbaulandschaft Eibenstock*		[2] – [3]	Sn
Element 36: Železárna Erlahammer / *Eisenhütte Erlahammer*				
94	Železárna Erlahammer *Eisenhütte Erlahammer*		[3] – [4]	Fe
Element 37: Zámek Schwarzenberg / *Schloss Schwarzenberg*				
95	Zámek Schwarzenberg *Schloss Schwarzenberg*		[2] – [5]	Fe, Sn
Hornická oblast těžby uranové rudy ***Bergbaugebiet Uranerzbergbau***				
Element 38: Památky po těžbě uranu / *Sachzeugen des Uranbergbaus*				
96	Hlavní správa společnosti Wismut v Chemnitz *Wismut-Hauptverwaltung Chemnitz*		[6] – [7]	U
97	Komplex šachty 371 *Schachtkomplex 371*			
98	Halda 366 *Halde 366*			
99	Hornická nemocnice v Erlabrunnu *Bergarbeiterkrankenhaus Erlabrunn*			
Hornická oblast těžby černého uhlí ***Bergbaugebiet Steinkohlenbergbau***				
Element 39: Památky po těžbě černého uhlí / *Sachzeugen des Steinkohlenbergbaus*				
100	Šachta Karl Liebknecht v Oelsnitz/Erzgeb. *Karl-Liebknecht-Schacht Oelsnitz/Erzgeb.*		[5] – [6]	černé uhlí / *Steinkohle*
101	Krugova vila *Krug-Villa*			
102	Sídliště báňské záchranné služby *Grubenwehrsiedlung*			
103	Výsypka dolu Deutschland *Deutschlandschachthalde*			
104	Hornické učiliště v Oelsnitz *Berufliches Schulzentrum Oelsnitz*			
105	Kulturní dům Hans Marchwitza *Kulturhaus Hans Marchwitza*			

[2]Hlavní suroviny / *Hauptohstoffe:* Ag: stříbro / *Silber,* As: arzén / *Arsen,* Bi. vizmut / *Wismut,* Co: kobalt / *Kobalt,* Cu: měď / *Kupfer,* Fe: železo / *Eisen,* Li: lithium / *Lithium,* Mn: mangan / *Mangan,* Mo: molybden / *Molybdän,* Ni: nikl / *Nickel,* Pb: olovo / *Blei,* Sn: cín / *Zinn*, W: wolfram / *Wolfram,* U: uran / *Uran,* Zn: zinek / *Zink*

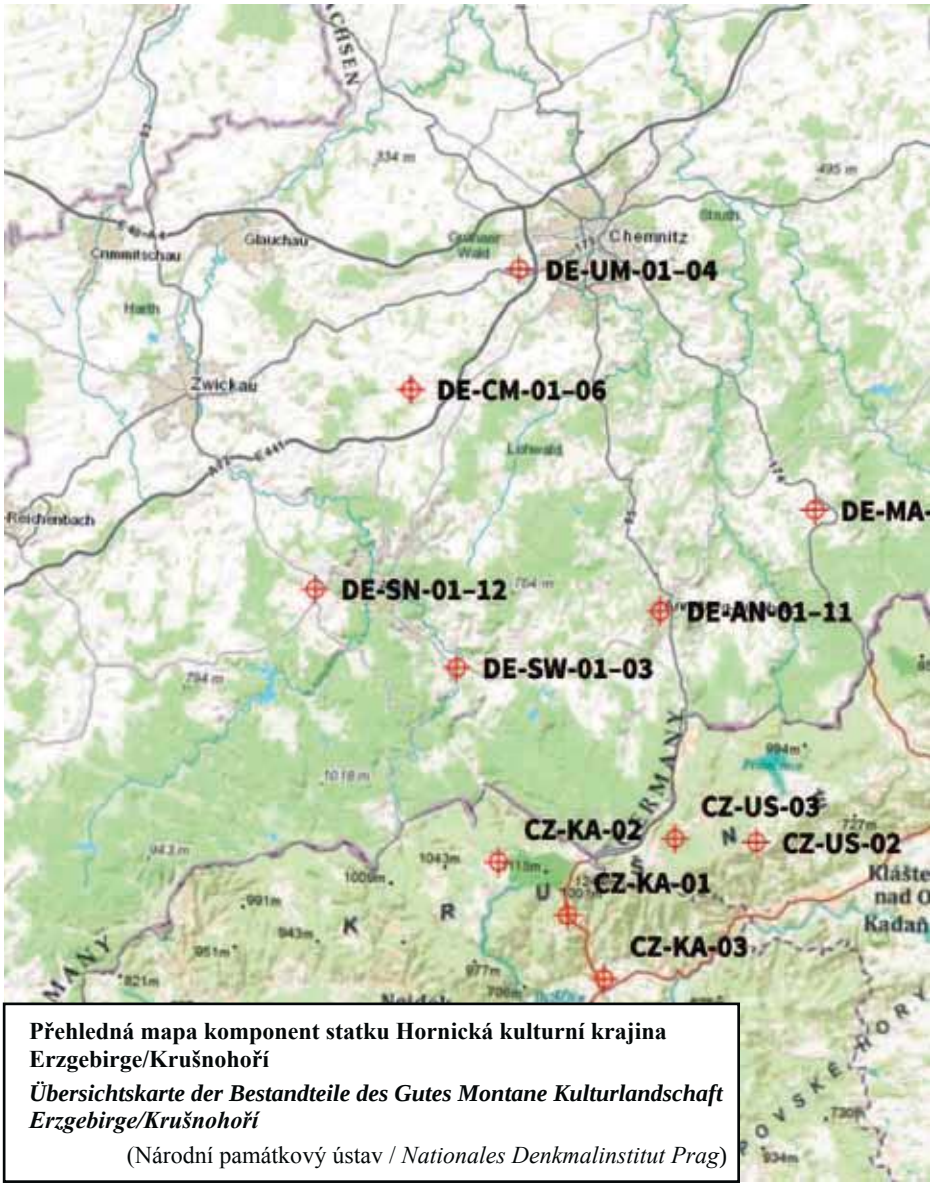

Přehledná mapa komponent statku Hornická kulturní krajina Erzgebirge/Krušnohoří

Übersichtskarte der Bestandteile des Gutes Montane Kulturlandschaft Erzgebirge/Krušnohoří

(Národní památkový ústav / *Nationales Denkmalinstitut Prag*)

CZ-KA-01 Hornická kulturní krajina Jáchymov / *Montane Kulturlandschaft Jáchymov*
CZ-KA-02 Hornická kulturní krajina Abertamy – Boží Dar – Horní Blatná / *Montane Kulturlandschaft Abertamy – Boží Dar – Horní Blatná*
CZ-KA-03 Rudá věž smrti / *Roter Turm des Todes*
CZ-US-01 Hornická kulturní krajina Krupka / *Montane Kulturlandschaft Krupka*
CZ-US-02 Hornická krajina Vrch Mědník / *Montanlandschaft Vrch Mědník*
CZ-US-03 Vápenka v Háji u Loučné pod Klínovcem / *Kalkwerk in Háj bei Loučná pod Klínovcem*

DE-AL-01-09 Hornická oblast Altenberg / *Bergbaugebiet Altenberg*
DE-FG-01-22 Hornická oblast Freiberg / *Bergbaugebiet Freiberg*
DE-MA-01-12 Hornická oblast Marienberg / *Bergbaugebiet Marienberg*
DA-AN-01-11 Hornická oblast Annaberg / *Bergbaugebiet Annaberg*
DE-SW-01-03 Hornická oblast Schwarzenberg / *Bergbaugebiet Schwarzenberg*
DE-UM-01-04 Hornická oblast těžby uranových rud / *Bergbaugebiet Uranerzbergbau*
DE-CM-01-06 Hornická oblast těžby černého uhlí / *Bergbaugebiet Steinkohlenbergbau*

Hornická kulturní krajina Jáchymov
Montane Kulturlandschaft Jáchymov

Jáchymov s kostelem Všech svatých v popředí / *Jáchymov mit der Allerheiligen Kirche im Vordergrund* (Petr Mikšíček)

Hlavní suroviny / *Hauptrohstoffe:* stříbro, kobalt, nikl, vizmut, arzén, uran, radioaktivní voda / *Silber, Kobalt, Nickel, Wismut, Arsen, Uran, radioaktives Wasser*

Těžební období / *Bergbauperiode:* 2–7

Kategorie (K) a hodnoty (H) / *Kategorien (K) und Werte (H):* K1, K2, K3, K5, K6, H1, H2, H3, H4

Málokteré město na světě má takový význam pro vývoj hornictví a hutnictví jako Jáchymov. Jáchymov, založený v roce 1516, je jednou ze světových kolébek věd o hornictví, hutnictví a mineralogii, jejichž základy zde v 16. století položil Georgius Agricola. Vzniklo zde první báňské učiliště na světě (1716), v dosud funkční šachtě Svornost se v 19. století poprvé na světě začaly systematicky dobývat uranové rudy, z jáchymovských rud byly poprvé izolovány radioaktivní prvky radium a polonium (M. Curie-Sklodowská, 1898), byly zde založeny první radiové lázně na světě (1906). Jáchymov má obrovský význam také pro vývoj mincovnictví. Stříbrné tolary ražené ve zdejší Královské mincovně ovlivnily vývoj novověkých evropských měnových systémů. Jáchymovskému tolaru vděčí za své jméno i hlavní světová měna – dolar. V 16. století vznikl v Jáchymově ojedinělý soubor pozdně gotické až renesanční architektury, vysokou památkovou hodnotu mají zejména

Královská mincovna, radnice, kostel sv. Jáchyma, Špitální kostel Všech svatých a řada patricijských domů v centru města. V širokém okolí Jáchymova se dochovalo nesčetné množství památek po těžbě a zpracování rud jak z období těžby stříbra a barevných kovů v 16. až 19. století, tak z období těžby uranových rud ve 20. století a zejména po druhé světové válce.

Nur wenige Städte in der Welt haben so eine große Bedeutung für Entwicklung des Bergbaus und des Hüttenwesens, wie Jáchymov (St. Joachimsthal). Jáchymov, gegründet 1516, gehörte zu den Geburtsstätten der Wissenschaft im Bereich Bergbau, Hüttenwesen und Mineralogie, deren wesentlichen Grundlagen im 16. Jahrhundert von Georgius Agricola gelegt wurden. 1716 entstand in Jáchymov die erste Bergschule der Welt. In der bis heute noch funktionsfähigen Grube Svornost (Einigkeit) wurden seit dem 19. Jahrhundert erstmalig in der Welt systematisch Uranerze abgebaut. 1898 isolierte Marie Curie-Sklodowska aus Joachimsthaler Erzen erstmals die radioaktiven Elemente Radium und Polonium und schuf damit die Voraussetzung für die Gründung des ersten Radonkurbades der Welt (1906). Die Stadt ist aber auch von großer Bedeutung für die Entwicklung der Münzprägung. Die in der Jáchymover Königlichen Münze geprägten Silberthaler beeinflussten die Entwicklung des europäischen, neuzeitlichen Währungssystems. Der sog. „Thaler" war auch der Namensgeber der weltweit wichtigsten Währung der Neuzeit, des Dollars. Im 16. Jahrhundert entstand in Jáchymov ein einzigartiges Ensemble der spätgotischen und renaissance-zeitlichen Stadtarchitektur. Von herausragender Bedeutung sind vor allem die ehemalige Königliche Münze, das Rathaus, die St. Joachim Kirche, die Allerheiligen Spitalkirche, wie auch eine Reihe von Bürgerhäusern im Stadtzentrum. In der Umgebung von Jáchymov gibt es eine Vielzahl von Sachzeugen der Rohstoffgewinnung und -verarbeitung, die sowohl aus der Zeit des Silber- und Buntmetallbergbaus vom 16. bis ins 19. Jahrhundert, als auch aus der Zeit des Uranerzbergbaus im 20. Jahrhundert und vor allem nach dem Zweiten Weltkrieg stammen.

Co lze navštívit / *Was ist zu besichtigen?*

- Muzeum Královská mincovna / *Museum Königliche Münze*
- Prohlídkový důl Štola č. 1 / *Besucherbergwerk Stolln Nr. 1*
- Naučná stezka Jáchymovské peklo / *Lehrpfad „Joachimsthaler Hölle"*
- Naučná stezka O radonu / *Lehrpfad „Radon"*
- Kostel sv. Jáchyma / *St. Joachim Kirche*
- Špitální kostel Všech svatých / *Allerheiligen Spitalkirche*

Městská památková zóna Jáchymov
Städtische Denkmalschutzzone Jáchymov

Vysoké výnosy z těžby stříbra přispěly k tomu, že v první polovině 16. století vznikl v Jáchymově ojedinělý soubor pozdně gotické až renesanční městské i církevní architektury, který se i přes úpravy v pozdějších staletích a odstranění některých domů po druhé světové válce dochoval dodnes. Téměř plně je dochována i celková urbanistická struktura renesančního města vystavěného v příkrém svahu Krušných hor. Historické jádro Jáchymova bylo v roce 1992 prohlášeno za městskou památkovou zónu. K nejcennějším stavebním památkám patří Špitální kostel Všech svatých z roku 1516, kostel sv. Jáchyma, postavený v letech 1534–1540 jako první protestantský kostel v Čechách a přestavěný po požáru města v roce 1873, Královská mincovna, vzniklá ještě v době šlikovské správy Jáchymova v roce 1520, radnice z let 1538–1544 i řada výstavných

Horní část Jáchymova / *Der obere Teil von Jáchymov* (Jan Rendek)

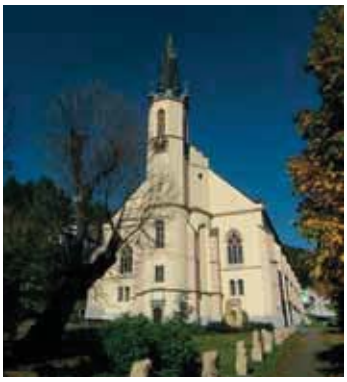

Kostel sv. Jáchymova / *St. Joachim Kirche* (Michal Urban)

Špitální kostel Všech svatých / *Allerheiligen Spitalkirche* (Lubomír Zeman)

Radnice / *Rathaus* (Lubomír Zeman)

měšťanských domů. Z nich lze jmenovat například dům pánů z Rožmberka (č. p. 4) s cennými malovanými dřevěnými stropy, dům purkmistra Johanna Müllera (č. p. 126), dům horního hejtmana Heinricha von Könneritz (č. p. 143), dům pánů z Zeileisenu (č. p. 145), dům těžaře Hanse Pocka (č. p. 146), dům č. p. 270, dům písaře horního úřadu Wolfa Thiela (č. p. 292) a další.

Die hohen Profite aus dem Silberabbau trugen dazu bei, dass in Jáchymov (Joachimsthal) in der ersten Hälfte des 16. Jahrhunderts ein einzigartiger Komplex einer im spätgotischen und Renaissancestil gehaltenen Stadt- und Kirchenarchitektur entstand, der trotz baulicher Anpassungen in den darauffolgenden Jahrhunderten und trotz des nach dem Zweiten Weltkrieg notwendig gewordenen Abrisses einiger Häuser bis heute erhalten geblieben ist. Fast vollständig erhalten hat sich auch die urbane Anlage der in einem Steilhang des Erzgebirges errichteten Renaissancestadt. Der historische Kern Jáchymovs wurde 1992 zur städtischen Denkmalschutzzone erklärt. Zu den wertvollsten Baudenkmälern gehören die Allerheiligen Spitalkirche aus dem Jahre 1516, die Kirche St. Joachim, die in den Jahren 1534 bis 1540 als erste protestantische Kirche Böhmens errichtet und nach dem Stadtbrand im Jahre 1873 einem Umbau unterzogen wurde, das im Jahre 1520 noch unter der Schlickschen Verwaltung entstandene Königliche Münzamt, das in den Jahren 1538 bis 1544 errichtete Rathaus sowie eine

Dům č. p. 4 / *Haus Nr. 4* (Lubomír Zeman)

Reihe imposanter Bürgerhäuser. Von den letzteren seien wenigstens genannt das Haus der Herren von Rosenberg (Nr. 4) mit wertvollen, mit Malereien verzierten Holzdecken, das Haus des Burggrafen Johann Müller (Nr. 126), das Haus des Berghauptmanns Heinrich von Könneritz (Nr. 143), das Haus der Herren von Zeileisen (Nr. 145), das Haus der Grubenbesitzers Hans Pock (Nr. 146), das Haus Nr. 270 und das Haus des Bergschreibers Wolf Thiel (Nr. 292).

Malovaný trámový strop v domě č. p. 4 / *Mit Malereien verziertes Holzdecke im Haus Nr. 4* (Lubomír Zeman)

Renesanční portál domu č. p. 139-145 / *Renaissance Portal des Hauses Nr. 139-145* (Lubomír Zeman)

Královská mincovna
Königliche Münze

Po udělení mincovního práva Šlikům králem Ludvíkem Jagellonským v roce 1520 byla v Jáchymově zřízena mincovna v domě vedle radnice v horní části města. Razila se zde velká stříbrná mince nazývaná podle místa svého původu Joachimsthaler Guldengrosch, zkráceně Thaler – tolar. V roce 1528 přešla mincovna do královských rukou a v letech 1533–1536 byla přestavěna. Ražba mincí v důsledku útlumu těžby stříbra skončila v roce 1671. Zůstaly zde místnosti vrchního horního úřadu a tavicí pec ke zkouškám rud. V roce 1918 se objekt stal sídlem státních jáchymovských dolů, od roku 1964 je v něm městské muzeum s expozicí „Jáchymov v zrcadle času". Nároží Královské mincovny dominuje krásný arkýř s datací dokončení stavby (1536). Vstupní síň je zaklenuta křížovými klenbami s hřebínky a přilehlá místnost v západním traktu sklípkovou klenbou. Z původního

Královská mincovna / *Königliche Münze* (Lubomír Zeman)

technického zařízení se dochovala pec na tavení stříbra a mohutný dymník. Pod objektem jsou dochovány rozsáhlé suterénní prostory, kde je dnes umístěno lapidárium cenných kamenických prvků ze zbořených jáchymovských domů.

Nachdem König Ludwig II. den Grafen von Schlick im Jahre 1520 das Münzrecht erteilt hatte, wurde in der Oberstadt von Jáchymov, neben dem Rathaus, das Münzamt eingerichtet. Hier wurde jene große Silbermünze geprägt, die nach ihrem Herkunftsort Joachimsthaler Guldengrosch – kurz: Thaler – genannt wurde. 1528 kam die Münze in königliche Hand. Von 1533 bis 1536 wurde das Gebäude einem Umbau unterzogen. Die Münzprägung endete infolge des Rückgangs der Silbergewinnung im Jahre 1671. Geblieben sind davon nur noch die Räumlichkeiten des Oberbergamtes und ein für Erzuntersuchungen bestimmter Schmelzofen. 1918 wurde das Objekt zum Sitz der staatlichen Jáchymover Gruben, seit 1964 ist das Stadtmuseum mit der Ausstellung „Jáchymov im Spiegel der Zeit" untergebracht. Den Eckfirst der Königlichen Münze schmückt ein schöner Erker mit der Jahresangabe

Lapidárium Královské mincovny / *Lapidarium der Königlichen Münze* (Lubomír Zeman)

Dymník stříbrné pece / *Rauchfang des Silberofens* (Lubomír Zeman)

Freudenstein – Šlikova věž / *Burg Freudenstein – der Schlick-Turm* (Jan Albrecht)

der Fertigstellung des Baus (1536). Während der Eingangsbereich mit Kreuzgewölben mit Firsten besticht, präsentiert sich der anliegende Raum im Westtrakt mit einem Rautengewölbe. Von der ursprünglichen technischen Einrichtung sind noch der Ofen zum Schmelzen des Silbers und ein gewaltiger Ofenfang zu sehen. Unter dem Objekt sind ausgedehnte Kellerräume erhalten, in denen inzwischen das „Lapidarium" mit wertvollen Steinelementen aus abgerissenen Jáchymover Häusern ein dauerhaftes Zuhause gefunden hat.

Hrad Freudenstein
Burg Freudenstein

Hrad Freudenstein se nachází na výšině nad severozápadním okrajem Jáchymova, k jehož ochraně jej v letech 1516–1517 nechal postavit zakladatel města Štěpán Šlik. Ve sklepeních hradu se roku 1519 údajně začaly razit nelegálně první jáchymovské tolary,

Freudenstein – celkový pohled / *Burg Freudenstein – Gesamtansicht* (Jan Rendek)

než s jejich ražbou začala oficiálně šlikovská mincovna. V srpnu 1525 byl hrad dobyt a poškozen vzbouřenými horníky. Po opravě se stal sídlem horního hejtmana Heinricha von Könneritz. V roce 1548 se stal královským majetkem, sídlili v něm královští horní hejtmani. Roku 1636 byl při obléhání města švédským vojskem poškozen dělostřeleckou palbou, vyhořel a již nebyl obnoven. Z hradu se dochovaly dvě věže – větší, 19 m vysoká Šlikova věž a nižší, 12 m vysoká válcová věž zvaná Prachárna. Areál hradu je volně přístupný.

Die Burg Freudenstein befindet sich auf einer Anhöhe am nordwestlichen Rand von Jáchymov (Joachimsthal), zu dessen Schutz der Gründer der Stadt, Stephan Schlick, sie in den Jahren 1516–1517 hatte errichten lassen. In den Kellergewölben der Burg wurden im Jahre 1519 angeblich die ersten Joachimsthaler illegal geprägt, noch bevor das Schlick`sche Münzamt offiziell damit begonnen hatte. Im April 1525 wurde die Burg von rebellierenden Bergleuten erobert und beschädigt. Nach ihrer Wiederherstellung war sie dann Sitz des Berghauptmanns Heinrich von Könneritz. 1548 wurde sie königliches Eigentum, sodass von diesem Zeitpunkt an die königlichen Berghauptmänner darin wohnten. 1636 wurde die Burg bei der Belagerung der Stadt durch schwedische Truppen durch Kanonenbeschuss beschädigt. Sie brannte ab und wurde nie wieder aufgebaut. Erhalten haben sich von der Burg lediglich zwei Türme – der größere, 19 m hohe Schlick-Turm und der niedrigere, 12 m hohe, zylinderförmige Pulverturm. Das Burgareal ist frei zugänglich.

Důl Svornost a Štola č. 1
Grube Einigkeit und Stolln Nr. 1

Důl Svornost, nejstarší uranový důl na světě, byl založen v roce 1518 pod názvem Konstantin k těžbě vydatných stříbrných rud, jméno Svornost (Einigkeit) získal v roce 1530 na památku ukončení sporu mezi zdejšími těžaři. Až do 19. století byl jedním z hlavních center jáchymovské těžby stříbrných a kobaltových rud, od poloviny 19. století také uranových rud k výrobě barev a později

Těžní věž dolu Svornost / *Förderturm der Einigkeit Grube* (Jan Albrecht)

Historické dobývky / *Historische Abbaue* (Jan Albrecht)

Ústí Štoly č. 1 / *Mundloch des Stollns Nr. 1* (Jan Albrecht)

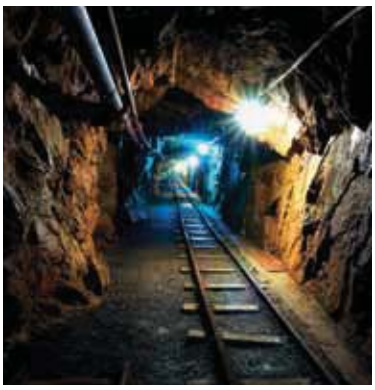

Štola č. 1 / *Stolln Nr. 1* (Jan Albrecht)

radia. V roce 1901 byl důl uzavřen a znovu do provozu byl uveden v roce 1924 v režii státu. Tehdy byla rovněž postavena nová šachetní budova, strojovna s elektrickým těžním strojem, mechanické dílny a obytné budovy pro zaměstnance dolu. Na 12. patře byl podchycen pramen radioaktivní vody nazvaný Curie, který zde v hloubce 532 m vytryskl v roce 1864, a voda z něj začala být dodávána do jáchymovských lázní. Od roku 1946 se důl Svornost stal součástí nově vzniklého n. p. Jáchymovské doly, nedaleko něj vznikl v roce 1949 neblaze proslulý koncentrační tábor pro vězně komunistického režimu. V roce 1964 byl důl Svornost po ukončení těžby uranových rud předán lázním v Jáchymově, aby pro ně zajišťoval těžbu radioaktivní vody. Tomuto účelu slouží důl, který v letech 1992–1996 prošel rozsáhlou modernizací, dodnes, kromě pramenu Curie jsou využívány i prameny C1, Běhounek a Agricola. Hlavní provozní objekty a technická zařízení dolu Svornost tvoří v současnosti jámová budova, těžní věž a strojovna. Provozovatel dolu, Léčebné lázně Jáchymov, nabízí příležitostně prohlídku 12. patra dolu. Vyšší patra včetně dědičné štoly Daniel z 16. století (3. patro) nejsou běžně přístupná.
V roce 1952 vyrazily Jáchymovské doly v těsné blízkosti dolu Svornost Štolu č. 1 o délce 220 m, která měla ověřit výskyt uranového zrudnění. Štola zastihla i historické dobývky na stříbrné žíle Jan Evangelista. Celé pracoviště bylo spojeno s oploceným koridorem dolu Svornost, proti případnému útěku vězňů byly při ústí štoly nainstalovány masivní mříže. Provoz štoly byl ukončen v roce 1957. V roce 2008 byla Štola č. 1 zpřístupněna pro veřejnost, jsou v ní k vidění ukázky různých druhů výztuže, důlních vozíků a dobývacích technik. Podél hornického skanzenu u Štoly č. 1 vede 8,5 km dlouhá naučná stezka Jáchymovské peklo.

Die Grube Einigkeit (Svornost), die älteste Urangrube der Welt, wurde im Jahre 1518 unter dem Namen Konstantin zum Abbau ergiebiger Silbererzvorkommen gegründet. Den Namen Einigkeit erhielt sie im Jahre 1530 in Erinnerung an die Beilegung eines Streits zwischen den hiesigen Grubenbesitzern. Bis ins 19. Jahrhundert hinein war sie eines der Hauptzentren des Jáchymover Silber- und Kobaltabbaus, ab Mitte des 19. Jahrhunderts auch des Uranabbaus zur Herstellung von Farben und später von Radium. 1901 wurde die Grube geschlossen, um dann 1924 – nun unter der Regie des Staates – erneut den Betrieb aufzunehmen. Damals wurden auch ein neues Schachtgebäude mit Sanitäreinrichtungen, ein Maschinenraum mit einer Fördermaschine mit Elektroantrieb, mechanische Werkstätten und ein Wohngebäude für die Angestellten der Grube errichtet. Auf dem 12. Niveau wurde eine radioaktive Wasserquelle angezapft, die hier im Jahre 1864 in 532 m Tiefe entsprungen war und in der Folge – als Curie-Quelle – in das Jáchymover Kurbad geleitet wurde. 1946 wurde die Grube Einigkeit zu einem

Teil des neu entstandenen Staatsbergbauunternehmens Jáchymovské doly. Nicht weit von hier hatte das kommunistische Regime 1949 ein berühmt berüchtigtes Zwangsarbeitslager für politische Häftlinge eingerichtet. 1964 wurde die Grube Einigkeit nach Einstellung des Uranabbaus an das Kurbad in Jáchymov übergeben, um für dieses die Gewinnung von radioaktivem Wasser sicherzustellen. Zu diesem Zweck dient die Grube, die von 1992 bis 1996 einer umfangreichen Modernisierung unterzogen wurde, bis heute. Neben der Curie-Quelle werden auch die Quellen C1, Běhounek und Agricola genutzt. Die wichtigsten Betriebsobjekte und technischen Anlagen der Grube sind gegenwärtig das Schachtgebäude, der Förderturm und der Maschinenraum. Der Betreiber der Grube, Léčebné lázně Jáchymov (Heilbad Jáchymov), ermöglicht in unregelmäßigen Abständen eine Besichtigung des 12. Niveaus der Grube. Die höheren Niveaus, einschließlich des Erbstollns Daniel aus dem 16. Jahrhundert (3. Niveau), sind gewöhnlich nicht zugänglich.
1952 schlugen die Jáchymovské doly in unmittelbarer Nähe der Grube Einigkeit den 220 m langen Stolln Nr. 1 heraus, mit dem man das Vorkommen einer Uranvererzung nachprüfen wollte. Der Stolln traf auch den historischen Erzabbaustoß auf dem Johann-Evangelisten-Silbergang. Der gesamte Arbeitsplatz war mit dem umzäunten Korridor der Grube Einigkeit verbunden. Um eine etwaige Flucht der Häftlinge unmöglich zu machen, wurden am Mundloch des Stollns massive Gitter installiert. Der Betrieb des Stollns wurde 1957 eingestellt. 2008 wurde der Stolln Nr. 1 für die Öffentlichkeit freigegeben. Zu sehen sind hier verschiedene Beispiele von Zimmerungen, Grubenwagen und Abbautechnik. Entlang des Freilichtmuseums beim Stolln Nr. 1 führt ein 8,5 km langer Lehrpfad mit dem Namen „Die Hölle von Jáchymov".

Odvaly a pinky na žíle Schweizer / *Halden und Pingen auf dem Schweizergang* (Ondřej Malina)

Pásmo odvalů a pinek na žíle Schweizer
Halden- und Pingenzug auf dem Schweizergang

Pásmo odvalů a pinek na žíle Schweizer představuje typickou ukázku povrchových pozůstatků po důlní činnosti z počátku jáchymovského dolování v 1. polovině 16. století. Žíla byla objevena v roce 1526, stříbro se zde údajně až do hloubky 80 metrů „sekalo motykou". Po Kravské žíle byla Schweizerova žíla druhou nejvýnosnější žilou jáchymovského revíru, do roku 1589 z ní bylo získá-

no zhruba 30 tun stříbra. Žíla vycházela na povrch těsně pod dnešní silnicí z Mariánské na Abertamskou zatáčku. Její průběh kopíruje mohutné pásmo hustě vedle sebe nakupených odvalů, které se táhne na vzdálenost téměř 2,5 km. Mnohé z více než stovky odvalů mají navrchu charakteristické trychtýřovité propadliny, představující ústí zasypaných těžních jam. Jde o nejrozsáhlejší souvisle zachované pásmo hald a pinek po historické těžbě připovrchových částí rudních žil v ČR.

Der Halden- und Pingenzug auf dem Schweizergang ist ein typisches Beispiel für Oberflächenrelikte einer Grubentätigkeit aus der Anfangszeit des Jáchymover Erzabbaus in der ersten Hälfte des 16. Jahrhunderts. Der Gang wurde 1526 entdeckt. Auf das Silber wurde angeblich bis in eine Tiefe von 80 Metern mit der Keilhaue „geschlagen". Nach dem „Kuhgang" war der Schweizergang der zweitertragreichste Gang des Jáchymover Reviers. Bis 1589 wurden rund 30 t Silber gewonnen. Der Gang trat knapp unter der heutigen Straße von Mariánská nach der sog. „Abertamy Kreuzung" an die Oberfläche. Seinen unterirdischen Verlauf kopiert obertägig ein mächtiger Zug dicht nebeneinander aufgetürmter Halden, der sich über eine Entfernung von fast 2,5 km erstreckt und hunderte von Halden umfasst. Viele von ihnen haben charakteristische, trichterförmige Vertiefungen (Pingen), bei denen es sich um die Mundlöcher von zugeschütteten Förderschächten handelt. Der Halden- und Pingenzug auf dem Schweizergang ist der ausgedehnteste, zusammenhängend erhaltene Halden- und Pingenzug eines historischen Abbaus von oberflächennahen Erzen, den es in der Tschechischen Republik gibt.

Eliášské údolí
Eliastal

V Eliášském údolí se jedinečně kombinují pozůstatky po těžbě stříbrných rud z 16. až 19. století a těžby rud uranu ve druhé polovině 20. století. Pozůstatky nejstarší etapy důlních prací jsou nejlépe patrné na návrší Hřeben, kde se nacházejí desítky odvalů a pinek sledujících hlavní stříbronosné žíly. Jako zdroj pohonné vody pro důlní zařízení byl v údolí v polovině 16. století založen báňský rybník Heinzen Teich (dnes Horký rybník) s mohutnou klenutou kamennou propustí, z nějž byla voda sváděna příkopem k jámě Eliáš a později, v 19. století, k dolu Werner (Rovnost). Po druhé

Propust Heinzova rybníka / *Schleuse des Heinzen Teiches* (Michal Urban)

Halda dolu Zimní Eliáš / *Halde der Zimní Eliáš Grube* (Jan Hloušek)

světové válce se zejména střední část Eliášského údolí výrazně proměnila v souvislosti s těžbou uranových rud. Obrovský rozsah dolování dokládají mohutné odvaly novodobých šachet Eduard, Jiřina a Eva, ve vyšší úrovni pak šachet Rovnost, 14 a Adam. Z provozních budov, k nimž patřila i velká úpravna rudy, se dochovalo pouze torzo kompresorovny, téměř beze zbytku zmizely i objekty trestaneckých táborů Eliáš I a Eliáš II. Dobu nesvobody připomíná Mohyla Eliáš s křížem vztyčeným na paměť zde vězněných skautů.

Im Eliášské údolí (Eliastal) werden die Relikte der Silbererzgewinnung aus dem 16. bis 19. Jahrhundert in einzigartiger Weise mit denen des Uranerzbergbaus in der zweiten Hälfte des 20. Jahrhunderts kombiniert. Die Relikte der ältesten Epoche der Grubenarbeiten sind am besten auf der Anhöhe Hřeben zu erkennen, wo sich Dutzende von Halden und Pingen befinden, die den Verlauf der Hauptsilbergänge folgen. Als Versorgungsquelle für das Antriebswasser der Grubenanlagen wurde in der Mitte des 16. Jahrhunderts im Eliastal der Heinzenteich (heute Horký rybník) mit einer gewaltigen gewölbten Schleuse aus Stein angelegt. Von dort wurde das Wasser durch den Kunstgraben zum Schacht Elias und später, im 19. Jahrhundert, zur Grube Werner (Rovnost) abgeleitet. Nach dem Zweiten Weltkrieg hat sich vor allem der mittlere Teil des Eliastals im Zusammenhang mit dem Uranbergbau stark verändert. Das riesige Ausmaß des Untertagebaus belegen die gewaltigen Halden der neuzeitlichen Schächte Eduard, Jiřina und Eva und – auf einem höheren Niveau – der Schächte Rovnost, 14 und Adam. Von den Betriebsgebäuden, zu denen auch eine große Aufbereitungsanlage gehörte, ist nur noch der Torso des Kompressorenhauses erhalten. Ohne auch nur die geringste Spur zu hinterlassen, verschwanden zudem die Objekte der Strafgefangenenlager Eliáš I und Eliáš II. An die Zeit der Unfreiheit erinnert ein Mahnmal mit einem Kreuz, das im Gedenken an die hier inhaftierten Pfadfinder aufgestellt wurde.

Vrch Šance
Berg Šance

Vrch Šance (původně Turecký vrch, Türckner Berg) představuje další z historicky významných částí jáchymovského stříbrného revíru. Intenzivní těžba zde probíhala již od vzniku Jáchymova, o čemž dosud svědčí množství starých pinek a zavalených štol. Zároveň tato oblast podává

důležité svědectví o vodohospodářské důlní praxi 16. století i pozdějšího období. Celý vrch totiž protínají štoly Gegenbau (s ústím na východním svahu kopce) a štola Dürrenschönberger (ústící na západě pod Městským rybníkem), které sloužily jako podzemní kanál, jímž byla voda tekoucí příkopem od štoly Neklid (Unruh) pod Božím Darem přiváděna až do prostoru dolu Svornost. Celková délka vodního díla včetně jeho podzemní části přesahovala 4 km. Součástí díla byla i Vodní štola (Wasserlaufstolln), která se nachází severně od štoly Gegenbau a sloužila jako podzemní vodní nádrž. Štoly Gegenbau a Dürrenschönberger jsou dodnes využívány k vodohospodářským účelům.

Štola Dürrenschönberger / *Dürrenschönberger Stolln* (Jan Hloušek)

Štola Gegenbau / *Gegenbau Stolln* (Jan Hloušek)

Der Berg Šance (ursprünglich Turecký vrch bzw. Türckner Berg) stellt einen weiteren historisch bedeutsamen Teil des Jáchymover Silberreviers dar. Schon seit der Entstehung Jáchymovs erfolgte in diesem Gebiet der Abbau, wovon bis heute eine Vielzahl alter Pingen und eingebrochener Stolln zeugen. Gleichzeitig gibt diese Gegend ein aufschlussreiches Zeugnis davon, wie die Bewirtschaftung der Gruben mit Wasser im 16. Jahrhundert und in späterer Zeit in der Praxis aussah. Der ganze Berg wurde nämlich vem Stolln Gegenbau (mit dem Mundloch am Osthang des Berges) und vom Stolln Dürrenschönberger (der im Westen unter dem Stadtteich ausmündet) durchzogen. Sie dienten als Rösche, um das durch den Bewässerungsgraben fließende Wasser vom Stolln Neklid (Unruh) unter Boží Dar in den Raum der Grube Einigkeit zu leiten. Die Gesamtlänge der Stauanlage, einschließlich ihres unterirdischen Teils, betrug über 4 km. Bestandteil der Anlage war auch der Wasserlaufstolln, der sich nördlich des Stollns Gegenbau befand und als unterirdisches Wasserreservoir diente. Die Stolln Gegenbau und Dürrenschönberger werden bis heute zu wasserwirtschaftlichen Zwecken genutzt.

Hornická kulturní krajina Abertamy – Boží Dar – Horní Blatná

Montane Kulturlandschaft Abertamy – Boží Dar – Horní Blatná

Nejvýše položené město střední Evropy Boží Dar s vrchem Špičák v pozadí /
Boží Dar, die höchstgelegene Stadt Mitteleuropas, mit dem Spitzberg im Hintergrund (Petr Mikšíček)

Hlavní suroviny / *Hauptrohstoffe*	cín, železo (měď, zinek, mangan, uran) / *Zinn, Eisen (Kupfer, Zink, Mangan, Uran)*
Těžební období / *Bergbauperiode*	2–5
Kategorie a hodnoty / *Kategorien und Werte*	K1, K2, K3, K5, K6, H1, H4

Rozlehlá komponenta Abertamy (s osadou Hřebečná) – Boží Dar – Horní Blatná zahrnuje tři dříve samostatné báňské revíry, které vznikly téměř současně na přelomu 20. a 30. let 16. století krátce po založení Jáchymova. Současně zde vznikla i tři významná horní města Horní Blatná, Boží Dar a Abertamy. Horní Blatná je jedním z nejnázornějších příkladů krušnohorských renesančních horních měst budovaných plánovitě na počátku 16. století. Rudní revíry Horní Blatná, Hřebečná a Bludná podávají svědectví o 400leté těžbě cínových rud, ve skarnovém revíru Zlatý Kopec se dochovaly autentické doklady těžby rud cínu, železa, mědi a zinku. Jedinečným prvkem zdejší hornické krajiny jsou sejpy u Božího Daru, jež svědčí o obrovském rozsahu rýžování

cínovce v nejvyšších partiích Krušných hor. Dodnes funkční Blatenský vodní příkop představuje nejvýznamnější báňské vodohospodářské dílo v české části Krušných hor.

Der ausgedehnte Bestandteil Abertamy (mit der Bergbausiedlung Hřebečná) – Boží Dar – Horní Blatná umfasst drei früher selbstständige Montanreviere, die an der Wende der 20er und 30er Jahre des 16. Jahrhunderts, kurz nach der Gründung Jáchymovs, fast gleichzeitig entstanden. In dieser Zeit entstanden auch die drei bedeutenden Bergstädte Horní Blatná (Bergstadt Platten), Boží Dar (Gottesgab) und Abertamy (Abertham). Horní Blatná ist eines der anschaulichsten Beispiele für die im Renaissancestil gehaltenen Bergstädte des Erzgebirges, wie sie zu Beginn des 16. Jahrhunderts genau nach Plan „auf grüner Wiese" angelegt wurden. Die Erzreviere Horní Blatná, Hřebečná (Hengstererben) und Bludná (Irrgang) legen Zeugnis ab von einem 400-jährigen Zinnerzabbau. Im Skarnrevier Zlatý Kopec (Goldenhöhe) haben sich authentische Belege für die Gewinnung von Zinn-, Eisen-, Kupfer- und Zinkerzen erhalten. Ein einzigartiges Element der hiesigen Montanlandschaft sind die Raithalden bei Boží Dar, die vom riesigen Ausmaß der Gewinnung von Zinnstein durch Seifenarbeit in den höchstgelegenen Partien des Erzgebirges zeugen. Der bis heute voll funktionsfähige Plattner Kunstgraben kann als die bedeutendste bergbauliche Wasserversorgungsanlage im tschechischen Teil des Erzgebirges bezeichnet werden.

Co lze navštívit / Was ist zu besichtigen?

- Muzeum těžby cínu v Horní Blatné / *Museum der Zinngewinnung in Horní Blatná*
- Místopisné muzeum v Božím Daru / *Heimatkundliches Museum in Boží Dar*
- Hornické minimuzeum v Hřebečné / *Kleines Bergbaumuseum in Hřebečná*
- Naučná stezka Horní Blatná – Vlčí jámy / *Lehrpfad Horní Blatná – Wolfspinge*
- Naučná stezka Blatenský vodní příkop / *Lehrpfad Plattner Kunstwassergraben*
- Hornická naučná stezka Hřebečná / *Bergbaulehrpfad Hřebečná*
- Naučná stezka Boží Dar – Zlatý Kopec / *Lehrpfad Boží Dar – Zlatý Kopec*
- Internetová naučná stezka Bludná / *Internetlehrpfad Bludná*
- Naučná stezka Božídarské rašeliniště / *Lehrpfad Gottesgaber Torfmoor*
- Stezka 17 abertamských zastavení (stezka Alexandera Wüsta) / *Lehrpfad 17 Aberthamer Haltestellen (Alexander Wüst Lehrpfad)*
- Prohlídkový důl štola Kryštof na Hřebečné (otevření plánováno v roce 2014) / *Besucherbergwerk Christoph Stolln in Hřebečná (Zugänglichmachung 2014 geplant)*
- Prohlídkový důl štola Johannes na Zlatém Kopci (otevření plánováno v roce 2014) / *Besucherbergwerk Johannes Stolln in Zlatý Kopec (Zugänglichmachung 2014 geplant)*

Městská památková zóna Horní Blatná
Städtische Denkmalschutzzone Horní Blatná

Město Horní Blatná, založené v roce 1532 saským kurfiřtem Johanem Friedrichem jako středisko dobývání cínových, ale i dalších rud, je jedním z nejnázornějších příkladů krušnohorských renesančních horních měst budovaných na zelené louce s velkým centrálním náměstím a pravoúhlým uspořádáním hlavních ulic. I přes demolice některých domů po roce 1945 má Horní Blatná spolu s Výsluním dosud nejlépe zachovanou renesanční stavební dispozici ze všech horních měst na české straně Krušných hor. Ve městě se dochovalo několik památkově cenných objektů s go-

Městská památková zóna Horní Blatná / *Städtische Denkmalschutzzone Horní Blatná* (Karel Kuča)

ticko-renesančními jádry i řada mladších objektů lidové architektury 18. století s hrázděnými konstrukcemi. Vysokou památkovou hodnotu mají zejména kostel sv. Vavřince, fara, patricijský dům ev. č. 1, měšťanské domy č. p. 6 a 127, hrázděné domy č. p. 28, 29 a další. V roce 1992 bylo historické jádro Horní Blatné prohlášeno za městskou památkovou zónu. V domě č. p. 127 sídlí městské muzeum s expozicí o těžbě cínu.

Die Stadt Horní Blatná (Bergstadt Platten) – gegründet im Jahre 1532 vom sächsischen Kurfürsten Johann Friedrich als Zentrum des Zinnabbaus, aber auch für den Abbau anderer Erze – ist eines der anschaulichsten Beispiele für die im Renaissancestil erbauten Bergstädte des Erzgebirges. Diese wurden praktisch auf der grünen Wiese mit einem großen zentralen Platz und einer rechtwinkligen Anordnung der wichtigsten Straßen errichtet. Obwohl einige Häuser nach 1945 abgerissen wurden, kann sich Horní Blatná, neben Výsluní (Sonnenberg), der am besten erhaltenen Bausubstanz von allen Bergstädten auf der böhmischen Seite des Erzgebirges rühmen. In der Stadt haben sich mehrere historisch wertvolle Objekte mit einem Gebäudekern aus den Stilepochen der Gotik und der Renaissance sowie eine Reihe jüngerer Objekte der volkstümlichen Architektur des 18. Jahrhunderts mit Fachwerkkonstruktionen erhalten. Von hohem historischem Wert sind insbesondere die St.-Laurentiuskirche, das Pfarrhaus, das Patrizierhaus mit der Hausnummer 4 (jetzt ev. Nummer 1), die Bürgerhäuser Nr. 6 und 127 sowie die Fachwerkhäuser Nr. 28, 29 u. a. 1992 wurde der historische Kern von Horní Blatná zur städtischen Denkmalschutzzone erklärt. Das Haus Nr. 127 beherbergt das Stadtmuseum mit einer Ausstellung über die Zinngewinnung.

Hrázděný dům č. p. 6 na náměstí v Horní Blatné / *Fachwerkhaus Nr. 6 am Marktplatz in Horní Blatná* (Petr Mikšíček)

Vlčí jáma / *Wolfspinge* (Jan Albrecht)

Vlčí jámy (Vlčí jáma a Ledová jáma) *Wolfspinge und Eispinge*

Na počátku 30. let 16. století byly v okolí dnešní Horní Blatné nalezeny bohaté žíly cínovce, které se staly impulzem ke vzniku města v roce 1532. Největší doly vznikly na Blatenském vrchu na žilách Wolfgang a Jiří. Rozsáhlé pozůstatky po povrchové a částečně i hlubinné těžbě těchto žil jsou dnes označovány jako Vlčí jámy a představují jeden z nejvýznamnějších dokladů historické těžby greisenových cínových rud v Krušných horách. Vlčí jáma, vzniklá odtěžením žíly Wolfgang, je dlouhá 120 metrů, hluboká 20 metrů a místy až 14 metrů široká. Výše položená Ledová jáma, vzniklá důlními pracemi na žíle Jiří, je rovněž asi 20 metrů hluboká, ale mnohem užší a v důsledku toho se v ní díky nepatrné cirkulaci vzduchu udržuje po celý rok sníh. Hlavní období těžby na Blatenském vrchu spadá do 16. století a druhé poloviny 18. století.

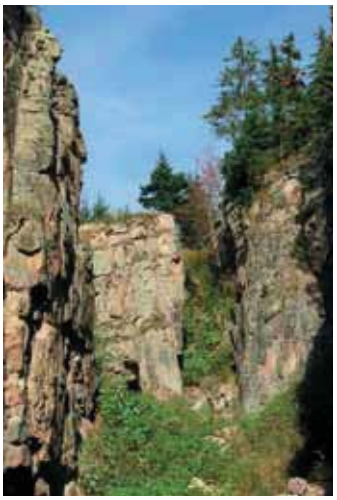

Vlčí jáma / *Wolfspinge* (Michal Urban)

Zu Beginn der 30er Jahre des 16. Jahrhunderts wurden in der Umgebung des heutigen Horní Blatná (Bergstadt Platten) ergiebige Zinngänge gefunden, die den Impuls zur Gründung der Stadt im Jahre 1532 gaben. Die größten Gruben entstanden auf dem Plattenberg (Blatenský vrch), auf den Gängen Wolfgang und Georg. Die umfangreichen Relikte des Tagebaues und teilweise auch des Untertagebaues dieser Gänge werden heute als Wolfspinge bezeichnet. Sie stellen einen der bedeutendsten Belege des historischen Abbaus von Greisenzinnerzen im Erzgebirge dar. Die Wolfspinge, die durch die Abförderung des Ganges Wolfgang entstand, ist 120 m lang, 20 m tief und stellenweise bis zu 14 m breit. Die höher gelegene Eispinge, die durch Grubenarbeiten auf dem Gang Georg entstand, ist ebenfalls rund 20 m tief, aber ungleich enger – der Grund übrigens, warum der Schnee sich hier dank der nicht vorhandenen Luftzirkulation das ganze Jahr über hält. Die Hauptabbauphasen auf dem Plattenberg fallen in das 16. Jahrhundert und in die zweite Hälfte des 18. Jahrhunderts.

Ledová jáma / *Eispinge* (Jan Albrecht)

Dobývky na žíle Zuzana / *Abbaue auf dem Gang Susanne* (Petr Mikšíček)

Cínový a železorudný revír Bludná
Zinn- und Eisenrevier Bludná

U zaniklé osady Bludná se nacházela významná ložiska cínovce a železné rudy, která byla dobývána pravděpodobně již na přelomu 15. a 16. století. Těžba cínovce probíhala až do počátku 19. století jednak přímo ve vlastní osadě, hlavně však v prostoru Sněžné hůrky, kde pracovaly například doly Zuzana, Vavřinec a Svatý duch. Nejrozsáhlejším pozůstatkem zdejších důlních prací jsou povrchové dobývky dolu Zuzana – pruh vertikálních dobývek o délce téměř 400 m, šířce až 5 m a hloubce až 10 m. Hlavním železorudným dolem byl důl Pomoc Boží s žentourovou šachtou, která byla v provozu až do konce 19. století, na nedalekém dole Gustav probíhala těžba ještě za první světové války. Vodu k pohonu důlních zařízení obstarával Blatenský vodní příkop, který Bludnou prochází. Umístění hlavních železorudných dolů dosud připomínají četné haldy a propadliny u ústí šachet a štol.

Bei der untergegangenen Ortschaft Bludná (ursprünglich Irrgang) befanden sich bedeutende Zinnerz- und Eisenerzlagerstätten, die wahrscheinlich schon an der Wende vom 15. zum 16. Jahrhundert abgebaut waren. Der Zinnerzabbau wurde einerseits direkt im Ort, andererseits aber vor allem im Bereich Schneebergl (Sněžné hůrka) bewerkstelligt, wo beispielsweise die Gruben Susanne, Lorenz und Heiliger Geist arbeiteten. Die ausgedehntesten Relikte der hiesigen Grubenarbeiten sind die oberirdischen Erzabbaustöße der Grube Susanne – ein Zug vertikaler Erzabbaustöße von 400 m Länge, 5 m Breite und bis zu 10 m Tiefe. Haupteisenerzgrube war die Grube Hilfe Gottes mit dem Göpelschacht, der bis Ende des 19. Jahrhunderts in Betrieb war. In der nahegelegenen Grube Gustav wurde noch im Ersten Weltkrieg Abbau betrieben. Das Wasser für den Antrieb der Grubenanlagen wurde über den durch Bludná hindurchfließenden Plattner Kunstgraben herbeigeführt. An die Standorte der wichtigsten Eisenerzgruben erinnern zahlreiche Halden und Vertiefungen an den Mundlöchern der Schächte und Stolln.

Důl Zuzana / *Grube Susanne* (Jan Albrecht)

Pinky na žilném pásmu Wildbahn / *Pingen auf dem Gang Wildbahn* (Jan Rendek)

Hřebečná – důl Rote Grube
Hřebečná – Rote Grube

Hlubinná těžba cínových rud na Přední Hřebečné je písemně doložena k roku 1545, kdy zde byl založen důl Rote Grube, pravděpodobně však začala již dříve. Hornicí zde sledovali zhruba 15 greisenových žil, které se sbíhaly právě v prostoru dolu Rote Grube (Červená jáma). Doly na Přední Hřebečné byly v provozu do konce 18. století, později zde těžba již neprobíhala. V okolí dolu Rote Grube se zachoval systém velkolepých povrchových dobývek a propadlin (pinek) vzniklých odtěžením svrchních partií žil, které jsou největší svého druhu v České republice i širším měřítku. Hlavní, elipticky protažená pinka má délku 230 metrů, šířku kolem 30 metrů a hloubku přes 20 metrů, na tuto pinku navazuje další o délce cca 120 m. V blízkosti hlavní pinky se vyskytuje řada menších, stále však obrovských propadlin a povrchových dobývek z 16. až 18. století, například pinka na pásmu Wildbahn.

Der untertägige Abbau von Zinnerzen in Přední Hřebečná (Vorder Hengst) ist schon für das Jahr 1545, als die „Rote Grube" aufgefahren wurde, schriftlich belegt. Wahrscheinlich hatte der Abbau aber schon früher begonnen. Die Bergleute verfolgten hier rund 15 Zinnerzgänge, die im Bereich der Roten Grube zusammenliefen. Die Gruben in Přední Hřebečná waren bis zum Ende des 18. Jahrhunderts in Betrieb. Später wurde hier kein Abbau mehr betrieben. In der Umgebung der Roten Grube hat sich ein System aus mehreren Pingen erhalten. Sie sind durch den Abbau der oberflächennahen Gangpartien im Tagebau entstanden. Die Pingen zählen zu den größten ihrer Art in der Tschechischen Republik, aber auch im internationalen Maßstab. Die elliptisch gestreckte Hauptpinge ist 230 m lang, rund 30 m breit und über 20 m tief. An diese schließt eine weitere, ca. 120 m lange Pinge an. Unweit der Hauptpinge findet man eine Reihe kleinerer Pingen und Oberflächenabbaue aus dem 16. bis 18. Jahrhundert vor, so etwa die Pinge auf dem Gang Wildbahn.

Pinka dolu Wildbahn / *Pinge der Grube Wildbahn* (Petr Mikšíček)

Hřebečná – důl Mauritius
Hřebečná – Grube Mauritius

Důl Mauritius, jeden z nejvýznamnějších cínových dolů české části Krušných hor, byl založen v roce 1545 a téměř nepřetržitě pak byl v provozu až do roku 1944. Dolem byly těženy především dvě hlavní, těsně vedle sebe probíhající greisenové žíly Mauritius a Führinger se souhrnnou mocností až 16 m. Cín z Hřebečné byl pověstný svou kvalitou a v 16. století byl přes trhy v Norimberku exportován téměř do celé Evropy. Po dolování se dochovala řada nadzemních pozůstatků, z nichž nejrozsáhlejší je přes 100 m dlouhá Schneppova pinka. Kolem hlavních důlních památek vede turistická naučná stezka.
Z montánně-historického hlediska je nesmírně cenné zejména podzemí dolu, ve kterém se dochovaly autentické doklady různých

Obrovská podzemní komora v dole Mauritius / *Riesige untertägige Kammer in der Mauritius Grube* (Norbert Weber)

Ručně ražená chodba ve štole Kryštof / *Handgetriebene Strecke im Stolln Christoph* (Jan Albrecht)

způsobů těžby od 16. do 19. století. V roce 2014 se město Abertamy chystá zpřístupnit veřejnosti štolu Kryštof, jednu z nejstarších štol revíru. Unikátem nadregionálního měřítka je hlubší, běžně nepřístupné podzemí dolu ukrývající vyrubané komory obrovských rozměrů. Největší z nich je 60 m dlouhá, 40 m vysoká a 15 m široká.

Die Grube Mauritius, eine der bedeutendsten Zinngruben des böhmischen Teils des Erzgebirges, war von ihrer Gründung im Jahre 1545 bis 1944 fast ununterbrochen in Betrieb. Unter Tage abgebaut wurden vor allem die beiden dicht nebeneinander verlaufenden, wichtigsten Greisengänge Mauritius und Führinger mit einer Gesamtmächtigkeit von bis zu 16 m. Das Zinn aus Hřebečná (Hengstererben) war für seine Qualität bekannt und wurde im 16. Jahrhundert über die einschlägigen Märkte in Nürnberg in

Ústí štoly Kryštof / *Mundloch des Stollns Christoph* (Michal Urban)

fast alle Länder Europas exportiert. Vom Übertagebau haben sich eine Reihe von Sachzeugen erhalten, deren größte die über 100 m lange Schnepp-Pinge ist. An den bedeutendsten Grubendenkmälern führt ein touristischer Lehrpfad vorbei. Aus montanhistorischer Sicht ist insbesondere der unterirdische Bereich der Grube von unschätzbarem Wert. Dort haben sich authentische Belege der verschiedensten Abbauverfahren aus dem 16. bis 19. Jahrhundert erhalten. Die Stadt Abertamy plant, den Stolln Christoph – einen der ältesten Stolln des Reviers – 2014 für die Öffentlichkeit zugänglich zu machen. Ein Unikat – auch im überregionalen Maßstab – ist der tiefere, für gewöhnlich nicht zugängliche unterirdische Bereich der Grube, der abgebaute Kammern mit riesigem Ausmaß umfasst. Die größten von ihnen sind 60 m lang, 40 m hoch und 15 m breit.

Skarnový revír Zlatý Kopec – Kaff
Skarnrevier Zlatý Kopec – Kaff

Rozměry velké komory dolu Johannes jsou unikátní i ve světovém měřítku / *Die Ausmaße der Großen Kammer im Stolln Johannes sind auch im weltweiten Vergleich einzigartig* (Jan Albrecht)

Ústí štoly Segen Gottes / *Mundloch des Stollns Segen Gottes* (Michal Urban)

Revír Kaff na Zlatém Kopci u Božího Daru se stal již před polovinou 16. století místem těžby rud cínu, železa a v menší míře i mědi vázaných na skarnové polohy. Doly zde byly v provozu až do 60. let 19. století a nový báňský průzkum zde proběhl ještě ve 20. a znovu v 50. a 60. letech 20. století. Na ploše zhruba 1 500 x 400 metrů se zde zachovalo nesčetné množství autentických nadzemních i podzemních pozůstatků po těžbě. Ve východní části revíru na tzv. Předním Kaffu bylo ložisko otevřeno zejména štolou Johannes, v níž jsou vyraženy velkolepé poruby o délce 60 m, šířce 20 m a výšce až 10–12 m. V roce 2014 chystá město Boží Dar otevření štoly pro veřejnost. Na Zadním Kaffu byl nejdůležitější důl Kohlreuter se stejnojmennou štolou, v níž jsou zachovány poruby dlouhé až 40 m a 25 m široké. K odvodnění dolu sloužily níže položené štoly Segen Gottes a Dreikönig, jejichž ústí jsou dobře dochovaná. Před ústím obou štol se nacházejí velké odvaly, na nichž lze nalézt ukázky hlavních rudních minerálů.

Im Revier Kaff in Zlatý Kopec (Goldenhöhe) bei Boží Dar wurden schon in der ersten Hälfte des 16. Jahrhunderts Zinn-, Eisen- und in geringerer Menge auch Kupfererze, die auf Skarnlagen gebunden waren, gefördert. Die Gruben waren bis in die 60er Jahre des 19. Jahrhunderts in Betrieb. In den 20er und insbesondere in den 60-70er Jahren des 20. Jahrhunderts wurde erneut eine Lagerstätten-Forschung durchgeführt. Auf einer Fläche von rund 1.500 x 400 m gibt es unzählige authentische über- sowie untertägige Bergbaureste. Der bedeutendste Stolln im östlichen Teil des Reviers Kaff, auf dem sog. Vorderen Kaff, war der Stolln Johannes, in dem erstaunliche 60 x 20 m große Kammern mit einer Höhe von 10–12 m abgebaut wurden. In 2014 wird die Stadt Boží Dar diesen Stolln zugänglich machen. Die größte Bedeutung am Hinteren Kaff hat die Grube Kohlreuter mit dem gleichnamigem Stolln, in dem bis 40 m lange und 25 m breite Abbaue erhalten sind. Zur Entwasserung dieser Grube dienten die tiefer gelegenen Stolln Segen Gottes und Dreikönig, deren Mundlöcher bis heute gut erhalten sind. Vor den Mundlöchern dieser Stolln befinden sich große Halden, an denen man die Haupterzminerale finden kann.

Cínový revír Zlatý Kopec – Hrazený potok
Zinnrevier Zlatý Kopec – Hrazený potok

Na jih a jihozápad od Zlatého Kopce se rozkládal revír cínových rud, jejž lze pravděpodobně ztotožnit s historickým revírem Mückenberg (Komáří vrch), známým již z horního řádu pro tzv. lesní cínové doly, který v roce 1548 vydal král Ferdinand I. Ložisko bylo do poloviny 19. století rozfáráno desítkami štol a nehlubokých šachtic, které sledovaly strmé křemenné žíly s cínovcem,

Ústí staré štoly / *Mundloch eines alten Stollns* (Michal Urban)

protínající okolní fylity. Do dnešní doby se zde dochovalo velké množství pozůstatků po dolování – povrchových dobývek, zabořených ústí štol a šachet či odvalů hlušiny. Při začátku údolí se nachází mohutný odval dolu Hoffnung zu Gott, který byl v provozu ještě ve 20. a 30. letech 20. století a byl znovu prozkoumán pracemi Jáchymovských dolů při prospekci na uran počátkem 50. let. Svůj název získal Hrazený potok podle systému jedenácti kamenných hrází neznámého stáří, které jsou umístěny nedaleko sebe po celém jeho toku.

Südlich bzw. südwestlich von Zlatý Kopec (Goldenhöhe) erstreckt sich das Zinnerzrevier, das wahrscheinlich mit dem Revier Mückenberg (Komáří vrch) identisch ist, das schon aus der im Jahre 1548 von König Ferdinand I. erlassenen Zinnbergordnung bekannt ist. Die Lagerstätte wurde bis zur Mitte des 19. Jahrhunderts in Dutzenden von Stolln und flachen Schächten befahren. Gefördert wurden hier steile Quarzgänge mit Zinnstein, die die umliegenden Phylliten durchschnitten. Bis heute haben sich eine Vielzahl von Relikten des Grubenbetriebs erhalten – darunter obertägige Abbaue, eingestürzte Stollnmundlöcher und Schächte sowie Halden. Am Beginn des Tales befindet sich eine gewaltige Halde der Grube Hoffnung zu Gott, die noch in den 20er und 30er Jahren des 20. Jahrhunderts in Betrieb war und bei der Uran-Prospektion zu Beginn der 50er Jahre durch die Arbeiten des volkseigenen Betriebs Jáchymovské doly erneut untersucht wurde. Der Name „Hrazený potok" („angestauter Bach") wird abgeleitet von einem System aus insgesamt elf Steinwehren von unbekanntem Alter, die sich entlang des Bachlaufes befinden.

Jedna z kamenných hrází na Hrazeném potoce / *Einer der Steindämme auf dem Hrazený Bach* (Jaroslava Pokludová)

Sejpy u Božího Daru
Seifengelände bei Boží Dar

Rýžovnické kopečky u Božího Daru / *Raithalden bei Boží Dar* (Ondřej Malina)

Stovky dobře dochovaných ryžovnických kopečků (sejpů) západně od Božího Daru jsou dokladem obrovského rozsahu rýžování cínovce v nejvyšších partiích Krušných hor, které zde probíhalo nejpozději od 16. až do 18., popř. počátku 19. století. Svým rozsahem přes 250 000 m^2 se tyto sejpy řadí k největším v Krušných horách i celé České republice. Kromě cínovce se v náplavech Černé a okolních toků nacházelo vzácně i ryzí zlato. Délka jednotlivých kopečků, patrných i na leteckých snímcích, se pohybuje obvykle okolo 5–10 m, ale i 20 nebo více metrů a jejich výška přesahuje i dva metry. Kromě Božího Daru se vyskytují i dále na západ po proudu Černé směrem k Myslivnám a Ryžovně a tvoří jedinečný prvek zdejší krajiny nápadný i svou typickou, od okolí odlišnou vegetací.

Hunderte gut erhaltene, winzige Hügel, sog. Raithalden, die sich westlich von Boží Dar befinden, belegen das gewaltige Ausmaß des Zinnwaschens in den höchstgelegenen Partien des Erzgebirges. Zinnstein wurde hier spätestens seit dem 16. Jahrhundert bis ins 18. bzw. Anfang des 19. Jahrhunderts „geseift". Die Gesamtfläche der Seifenlandschaft beläuft sich auf über 250.000 m^2, womit sie nicht nur zu den größten des Erzgebirges, sondern auch der Tschechischen Republik gehört. Neben Zinnstein wurde in den Anschwemmungen des Černá Baches (Schwarzwasser) und seiner Zuflüsse auch hin und wieder Gold gefunden. Die einzelnen, auch auf Luftaufnahmen gut erkennbaren Raithalden sind in der Regel 5–10 m, einige aber auch über 20 m lang und teilweise mehr als zwei Meter hoch. Viele Seifen befinden sich stromabwärts des Černá Baches bei Myslivny und Ryžovna. Die Seifen stellen ein einzigartiges Element der hiesigen Bergbaulandschaft dar, die auch durch ihre typische, von der Umgebung abweichende Vegetation auffällig ist.

Rýžoviště začínají těsně pod Božím Darem / *Das Seifengelände beginnt unmittelbar unterhalb von Boží Dar* (Michal Urban)

Blatenský vodní příkop / *Plattner Kunstgraben* (Petr Mikšíček)

Vynikajícím příkladem technického umu vodohospodářů 16. století je dodnes funkční Blatenský vodní příkop, nejdelší báňský vodní přivaděč v české části Krušných hor. Byl vybudován v letech 1540–1544 v délce téměř 13 km a až do 19. století zajišťoval pohonnou vodu pro desítky důlních a úpravárenských provozů od Božího Daru až po Horní Blatnou. Příkop je až 2 m široký a až 1 m hluboký, jeho koryto je zpevněno dřevěným bedněním. Po obou stranách jsou navršeny náspy, po pravém z nich vede naučná stezka. Unikátní jsou zejména četné objekty k regulaci průtoku vody. Po kompletní obnově v letech 1995 až 2001 se zde dnes nachází mj. 10 odlehčovacích přepadů v místech křížení s drobnými vodními toky, 25 mostků a propustků a 39 lapačů písku a štěrku.

Mostek na křížení s Mrtvým potokem na Bludné / *Brücke auf der Kreuzung mit dem Totenbach in Bludná* (Michal Urban)

Ein hervorragendes Beispiel für das technische Geschick der Wasserwirtschaftler des 16. Jahrhunderts ist der bis heute funktionsfähig erhaltene Plattner Kunstgraben, die längste bergbauliche Wasserzuführung im tschechischen Teil des Erzgebirges. In den Jahren 1540 bis 1544 errichtet, stellte er bis ins 19. Jahrhundert hinein auf einer Länge von 13 km das Aufschlagwasser für Dutzende von Gruben- und Aufbereitungsbetrieben von Boží Dar (Gottesgab) bis Horní Blatná (Bergstadt Platten) sicher. Der Graben ist bis zu zwei Meter breit und bis zu einem Meter tief. Sein Wasserbett wurde durch eine Holzverschalung befestigt. Auf beiden Seiten sind Schüttungen aufgeschichtet, wobei über die rechte Grabenseite ein Lehrpfad führt. Als Unikat dürfen in ihrer Gesamtheit wohl insbesondere die zahlreichen Objekte zur Regulierung der Wasserführung bezeichnet werden. Nach der Instandsetzung in den Jahren 1995 bis 2001 verfügt der Graben dort, wo er kleinere Wasserläufe kreuzt, unter anderem über zehn Entlastungsüberläufe und darüber hinaus über 25 Stege und Durchlässe sowie über 39 Sand- und Schotterfänge.

Rudá věž smrti
Roter Turm des Todes

Hlavní surovina / *Hauptrohstoff*	Uran
Těžební období / *Bergbauperiode*	6
Kategorie a hodnoty / *Kategorien und Werte*	K1, K2, H1

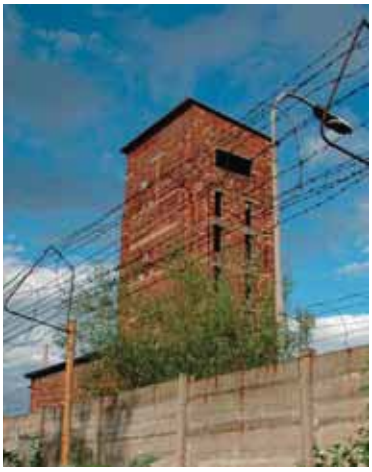

Rud věž smrti / *Roter Turm des Todes* (Jan Prudík)

Rudá věž smrt je národní kulturní památkou České republiky připomínající dobu masivní těžby uranové rudy na Jáchymovsku. Areál, jemuž dominuje sedmipatrová věž z červených cihel, sloužil v letech 1951 až 1956 jako ústřední úpravna a třídírna uranové rudy vytěžené nejen na Jáchymovsku, ale i v dalších uranových revírech tehdejšího Československa a dodávané do Sovětského svazu. Areál úpravny se dochoval v torzální, nicméně autentické podobě, jde o poslední zachované zařízení na úpravu uranové rudy v Krušných horách. Rudá věž smrti zároveň dokládá utrpení politických vězňů, kteří byli v 50. letech 20. století vězněni za nelidských podmínek v jáchymovských táborech nucených prací.

Rudá věž smrti – celkový pohled na areál / *Roter Turm des Todes – Gesamtansicht des Areales* (Studio 2M)

Der Rote Turm des Todes ist ein nationales Kulturdenkmal der Tschechischen Republik, das an die Zeit des massiven Uranabbaus in der Umgebung von Jáchymov erinnert. Das Areal, in dem ein siebenstöckiges Gebäude aus roten Ziegeln dominiert, diente in den Jahren 1951 bis 1956 als zentrale Aufbereitungs- und Sortieranlage der in Jáchymov, aber auch in weiteren Uranrevieren der ehemaligen Tschechoslowakei abgebauten und in die Sowjetunion gelieferten Uranerze. Das Areal ist in einer fragmentarischen, doch authentischen Form erhalten. Es handelt sich um das letzte erhaltene Relikt einer Uranerzaufbereitungsanlage im Erzgebirge. Zugleich symbolisiert der „Rote Turm des Todes" das Leiden der politischen Häftlinge, die in den 1950er Jahren in den Joachimsthaler Zwangsarbeitslagern unter unmenschlichen Bedingungen inhaftiert wurden.

Co dále navštívit / *Was ist zu besichtigen?*

- Město Jáchymov / *Stadt Jáchymov*
- Město Ostrov / *Stadt Ostrov*

Areál vápenky v Háji
u Loučné pod Klínovcem
Areal des Kalkwerkes
in Háj bei Loučná pod Klínovcem

Hlavní suroviny / *Hauptrohstoffe*
Vápenec / *Kalkstein*

Těžební období / *Bergbauperiode* 4–5

Kategorie a hodnoty / *Kategorien und Werte*
K1, K3

Vápenka v Háji u Loučné pod Klínovcem / *Das Kalkwerk in Háj bei Loučná pod Klínovcem* (Michal Urban)

Vápenka, nacházející se v lesní krajině mezi obcemi Háj u Loučné pod Klínovcem a Kovářská, je nejvýznamnějším dochovaným dokladem těžby a zpracování vápnitých hornin pro výrobu vápna v české části Krušných hor. Jde o mimořádné technické dílo – o nejstarší vápenku svého druhu v České republice. Z původního objektu, který byl vybudován před polovinou 19. století majitelem zdejšího panství hrabětem Buquoyem a svému účelu sloužil až do poloviny 20. let 20. století, se dochovaly dvě polygonální šachtové pece a zbytky dalších budov. Za vápenkou se nachází lom, ve kterém byly dobývány dolomitické vápence.

Das Kalkwerk, das sich in einer bewaldeten Landschaft zwischen den Gemeinden Háj bei Loučná pod Klínovcem und Kovářská (Stolzenhain und Schmiedeberg) befindet, ist der bedeutendste erhaltene Nachweis des Abbaus und der Bearbeitung vom kalkhaltigen Gestein für die Kalkherstellung im tschechischen Teil des Erzgebirges. Es handelt sich um ein bedeutendes technisches Werk – das älteste erhaltene Kalkwerk seiner Art in der Tschechischen Republik. Aus dem ursprünglichen Gebäude, das um Mitte des 19. Jahrhunderts vom Grafen Buquoy, Besitzer der hiesigen Herrschaft, gebaut wurde und seinem Zweck bis in die Mitte der 20er Jahre des 20. Jahrhunderts diente, haben sich zwei polygonale Schachtöfen und Reste weiterer Gebäude erhalten. Hinter dem Kalkwerk befindet sich ein Steinbruch, in dem dolomitischer Kalkstein abgebaut wurde.

Vnitřek komína jedné z pecí / *Innenraum des Schornsteines eines der Öfen* (Ondřej Malina)

Co dále navštívit / *Was ist zu besichtigen?*

- Dřevouhelný sklad železárny v Kovářské / *Holzkohlenlager des Eisenwerks in Kovářská*
- Muzeum letecké bitvy nad Krušnohořím v Kovářské / *Museum der Luftschlacht über dem Erzgebirge in Kovářská*

Hornická krajina Vrch Mědník
Montanlandschaft Vrch Mědník

Letecký pohled na vrch Mědník / *Luftaufnahme des Kupferhübels* (Jaroslav Kloub)

Hlavní suroviny / *Hauptrohstoffe*	měď, železo, stříbro / *Kupfer, Eisen, Silber*
Těžební období / *Bergbauperiode*	1–4
Kategorie a hodnoty / *Kategorien und Werte*	K1, K3

Vrch Mědník je klíčovou součástí montánního dědictví ve středním Krušnohoří, která dokládá způsob těžby železných a měděných rud z tvrdých skarnových hornin po dobu téměř šesti století. Morfologicky nápadný vrch s barokní kaplí Neposkvrněného početí Panny Marie na svém vrcho-

Ústí štoly Země zaslíbená / *Mundloch des Stollns Gelobtes Land* (Petr Mikšíček)

Ústí štoly Marie Pomocná / *Mundloch des Mariahilf Stollns* (Ondřej Malina)

lu je v krušnohorském i širším kontextu zcela mimořádný výjimečnou koncentrací historických důlních děl. Na jediném místě se zde nachází na 70 větších i menších štol a jam z 15. až 19. století, po nichž zde zbyly převážně zasutá ústí, trychtýřovité pinky a odvaly. Nejcennějším územím z montánně-historického hlediska je zhruba stometrové pásmo zdvojených šachet se společným odvalem na severovýchodním a východním svahu kopce pocházející pravděpodobně z přelomu 15. a 16. století. Podzemí Mědníku je v současnosti přístupné dvěma historickými štolami (Marie Pomocná a Země zaslíbená) s velmi dobře zachovanými doklady ruční ražby a rozšiřování podzemních prostor pomocí metody sázení ohněm.

Štola Země zaslíbená / *Gelobtes Land Stolln* (Petr Mikšíček)

Komora ve štole Marie Pomocné / *Untertägige Kammer im Mariahilf Stolln* (Petr Mikšíček)

Der Berg Mědník (Kupferberg, Kupferhübel) ist ein wichtiger Bestandteil des montanhistorischen Erbes im mittleren Erzgebirge, der den Abbau von Eisen- und Kupfererzen aus dem harten Skarngestein über einen Zeitraum von fast sechs Jahrhunderten belegt. Der morphologisch auffällige Hügel mit der Barocken Kapelle „Unbefleckte Empfängnis Mariä" aus dem Jahre 1674 auf seinem Gipfel ist sowohl im erzgebirgischen, als auch im europäischen Zusammenhang durch die große Anzahl historischer Bergwerke einzigartig. Auf einer kleinen Fläche waren vormals 70 Stolln und Schächte im Betrieb, von denen zahlreiche verbrochene Mundlöcher, trichterförmige Pingen und Taubgesteinhalden erhalten sind. Das bedeutendste Gebiet aus montanhistorischer Sicht ist ein ca. 100 Meter langer Streifen von Doppel-Schächten mit gemeinsamen Abraumhalden auf dem nordöstlichen und östlichen Hang aus dem 15./frühem 16. Jahrhundert. Der historische Untergrund ist dank der Stolln Marie Pomocná (Mariahilf) und Země zaslíbená (Gelobtes Land) der Öffentlichkeit zugänglich und spiegelt sehr gut die erhaltenen Spuren des Abteufens von Hand und des Feuersetzens wider.

Co lze navštívit / *Was ist zu besichtigen?*

- Prohlídkový důl štola Země zaslíbená / *Besucherbergwerk Gelobtes Land Stolln*
- Prohlídkový důl štola Marie Pomocná / *Besucherbergwerk Mariahilf Stolln*
- Hornické minimuzeum v Měděnci / *Bergmännisches Minimuseum in Měděnec*
- Přeshraniční hornická naučná stezka Pobershau – Měděnec / *Grenzüberschreitender Bergbaulehrpfad Pobershau – Měděnec*
- Přírodní památka Sfingy pod Měděncem / *Naturdenkmal Sphinx bei Měděnec*

Hornická kulturní krajina Krupka
Montane Kulturlandschaft Krupka

Horní město Krupka / *Bergstadt Krupka* (archiv města Krupka, Jan Watzek)

Hlavní suroviny / *Hauptrohstoffe:* cín, wolfram, měď (molybden, vizmut, lithium, draselný živec, fluorit) / *Zinn, Wolfram, Kupfer (Molybdän, Wismut, Lithium, Kalifeldspat, Fluorit)*

Těžební období / *Bergbauperiode:* 1–6
Kategorie a hodnoty / *Kategorien und Werte:* K1, K2, K3, K5, H1, H2

Komponenta Krupka je reprezentantem ložiska cínových rud, které bylo dobýváno velkým množstvím nehlubokých důlních děl po dobu minimálně osmi set let. Kromě cínu a mědi se v pozdější době v okolí Krupky dobývaly i rudy wolframu a molybdenu, draselný živec a fluorit. Montánní památkou prvořadého významu je prohlídková štola Starý Martin, mnoho dalších pozůstatků povrchové a hlubinné těžby od 13. do 20. století se nachází rovněž v revírech Knötel, Preisselberg a na Komáří hůrce. Jako nejstarší cínový revír v Krušných horách ovlivnila Krupka významně vývoj poznání greisenových cínových ložisek a způsobu jejich těžby. S hornictvím úzce souvisí vznik historického horního města Krupka, které představuje jeden z nejlépe dochovaných souborů stavebních památek na české straně Krušných hor. Dominantou města je hrad Krupka ze 14. století, vysoký umělecký a památkový význam mají rovněž gotický městský kostel Nanebevzetí Panny Marie, renesanční kostel sv. Anny, kostel sv. Ducha a historické měšťanské domy.

Der Bestandteil Krupka (Graupen) steht für die Gewinnung der Zinnerze, die über einen Zeitraum von mindestens 800 Jahren mittels eine Vielzahl oberflächennahen Grubenwerken abgebaut wurden. Neben Zinn und Kupfer wurden in der Umgebung von Krupka in späterer Zeit auch

Wolfram- und Molybdänerz, Kalifeldspat und Fluorit gewonnen. Ein Montandenkmal erster Klasse ist der Besucherstolln Starý Martin (Alter Martin). Viele weitere Relikte des Tage- und Untertagebaus aus dem 13. bis 20. Jahrhundert findet man in den Bergbaurevieren Knötel, Preisselberg und Komáří hůrka (Mückenberg). Als das älteste Zinnrevier im Erzgebirge beeinflusste Krupka in besonderer Weise die Entwicklung bei der Förderung von Zinnlagerstätten sowie die Entwicklung ihrer Abbauverfahren. Die Entstehung der historischen Bergstadt Krupka, die eines der am besten erhaltenen Ensembles von Baudenkmälern auf der böhmischen Seite des Erzgebirges darstellt, ist eng mit dem Bergbau verbunden. Dominante der Stadt ist die Burg Krupka aus dem 14. Jahrhundert. Von großer künstlerischer wie auch denkmalpflegerischer Bedeutung sind zudem die gotische Maria-Himmelfahrt-Kirche, die im Renaissancestil gehaltene St. Annakirche, die Heiliggeistkirche und die historischen Bürgerhäuser.

Co lze navštívit / *Was ist zu besichtigen?*

- Městské muzeum Krupka / *Städtisches Museum Krupka*
- Hrad Krupka / *Burg Krupka*
- Kostel Nanebevzetí Panny Marie / *Maria-Himmelfahrt-Kirche*
- Kostel sv. Anny / *St. Annakirche*
- Prohlídkový důl štola Starý Martin / *Besucherbergwerk Alter Martin Stolln*
- Kaple sv. Wolganga na Komáří hůrce / *St.-Wolfgangs-Kapelle auf dem Mückenberg*
- Příhraniční hornická naučná stezka Krupka – Cínovec – Altenberg – Geising / *Grenzüberschreitender Bergbaulehrpfad Graupen – Zinnwald – Altenberg – Geising*
- Bazilika Panny Marie Sedmibolestné v Bohosudově / *Wallfahrtskirche der Schmerzhaften Mutter Gottes in Bohosudov (Mariaschein)*

Městská památková zóna Krupka / *Städtische Denkmalschutzzone Krupka* (archiv města Krupka, Jan Watzek)

Městská památková zóna Krupka *Städtische Denkmalschutzzone Krupka*

Horní město Krupka, vzniklé před rokem 1330, představuje jeden z nejlépe dochovaných souborů stavebních památek na české straně Krušných hor. Středověká půdorysná dispozice města, vyměřeného jako typická ulicovka s mírně rozšířeným úsekem náměstí a zasazeného do úzkého svažitého údolí, je dosud plně zachována. Největší rozmach zažila Krupka ve druhé polovině 15. století, kdy výrazně vzrostla těžba cínu v jejím okolí. V této době byl postaveny četné hodnotné gotické stavby – například špitální kostel sv. Ducha (1454), klášter minoritů (1474) a především byl významně přestavěn starší kostel Nanebevzetí Panny Marie (1479–1488) s unikátní pozdně gotickou zvonicí. Dominantou města je hrad Krupka ze 14. století, původně opevněné feudální sídlo s obrannou funkcí, později využívané jako sídlo báňského úřadu krupeckého revíru. V roce 1992 bylo historické jádro Krupky

Kostel Nanebevzetí Panny Marie / *Maria-Himmelfahrt-Kirche* (archiv města Krupka, Jan Watzek)

Kostel sv. Ducha / *Heiliggeistkirche* (František Gabriel)

Kostel sv. Anny / *St. Annakirche* (archiv města Krupka, Jan Watzek)

Městské muzeum Krupka / *Städtisches Museum Krupka* (František Gabriel)

prohlášeno za městskou památkovou zónu. Domy v městské památkové zóně slouží většinou k obytným účelům, v domě č. p. 21 sídlí městské muzeum s expozicí o těžbě cínu.

Die Bergstadt Krupka (Graupen), deren Gründung noch vor dem Jahr 1330 erfolgte, stellt einen der am besten erhaltenen Komplexe von Baudenkmälern auf der böhmischen Seite des Erzgebirges dar. Die auf einen mittelalterlichen Grundriss zurückgehende Anlage der Stadt, die entlang einer sich ein enges steiles Tal hinaufziehenden Hauptstraße abgesteckt worden war, ist bis heute vollständig erhalten. Ihre Blütezeit erlebte Krupka in der zweiten Hälfte vollständig des 15. Jahrhunderts, als der Zinnabbau in der Umgebung stark florierte. Auf jene Zeit gehen zahlreiche gotische Bauten der Stadt zurück, so etwa die Heiliggeistkirche (1454) und das Minoritenkloster (1474). Vor allem aber erfolgte damals der Umbau der älteren Maria-Himmelfahrt-Kirche (1479–1488) mit ihrem unverwechselbaren spätgotischen Glockenturm. Dominante der Stadt ist die Burg Krupka (Graupen) aus dem 14. Jahrhundert, ursprünglich ein befestigter Feudalsitz mit Verteidigungs-

Městská památková zóna Krupka s hradem Krupka v pozadí / *Städtische Denkmalschutzzone Krupka mit der Burg Krupka im Hintergrund* (archiv města Krupka, Jan Watzek)

funktion, in dem später das Bergamt des Graupner Reviers untergebracht war. 1992 wurde der historische Ortskern von Krupka zur städtischen Denkmalschutzzone erklärt. Die Häuser in der städtischen Denkmalschutzzone dienen in den meisten Fällen zu Wohnzwecken. Das Haus Nr. 21 beherbergt das Stadtmuseum mit einer Ausstellung über die Zinngewinnung.

Hrad Krupka
Burg Krupka

Hrad Krupka byl založen za doby panování krále Jana Lucemburského před rokem 1330 k ochraně obchodní stezky do Míšně a krupeckých cínových dolů. V letech 1471–1482 jej tehdejší majitelé Krupky, páni z Koldic, přestavěli na impozantní pozdně gotickou pevnost. Za třicetileté války přestal hrad plnit své obranné a obytné funkce a začal chátrat. Ještě v roce 1695 však posta-

Gotické opevnění hradu / *Gotische Befestigung der Burg* (Ondřej Malina)

Bývalý horní úřad / *Ehemaliges Bergamt* (Michal Urban)

vili Šternberkové na hradním nádvoří budovou vrchnostenského horního úřadu. V 19. století byl prostor hradu upraven a zpřístupněn pro veřejnost. Z původního hradu jsou dnes zachovány obě hradní brány se zdmi, části bašt, relikt donjonu, část jižní válcové věže a zbytky dalších budov. V posledních letech prochází volně přístupný hrad náročnými opravami. Areál hradu Krupka je volně přístupný, bývalý horní úřad na hradním nádvoří byl upraven na restauraci a hotel.

König Johann von Luxemburg hatte die Burg Krupka (Graupen) noch vor dem Jahr 1330 errichten lassen, um den Handelsweg nach Meißen und die Graupner Zinngruben zu schützen. In den Jahren 1471–1482 wurde sie von den damaligen Besitzern, den Herren von Kolditz, in eine imposante spätgotische Festung umgebaut. Im Dreißigjährigen Krieg konnte die Burganlage ihrer Verteidigungs- und Wohnfunktion kaum noch gerecht werden und begann zu verfallen. Noch im Jahre 1695 aber errichteten die Sternberger auf dem Burghof das Gebäude des herrschaftlichen Bergamtes. Im 19. Jahrhundert wurde das Burggelände baulich angepasst und für die Öffentlichkeit zugänglich gemacht. Von der ursprünglichen Burg sind die beiden Burgtore samt Mauern, ein Teil der Bastion, ein Relikt des Wohnturms (Donjon), ein Teil des zylinderförmigen Südturms und andere Gebäudereste erhalten. Seit einigen Jahren wird die Burg umfassend restauiert.
Das Areal der Burg Krupka ist frei zugänglich, das frühere Bergamt im Burghof wurde in ein Hotel/Restaurant umfunktioniert.

Důlní revír Knötel
Bergbaurevier Knötel

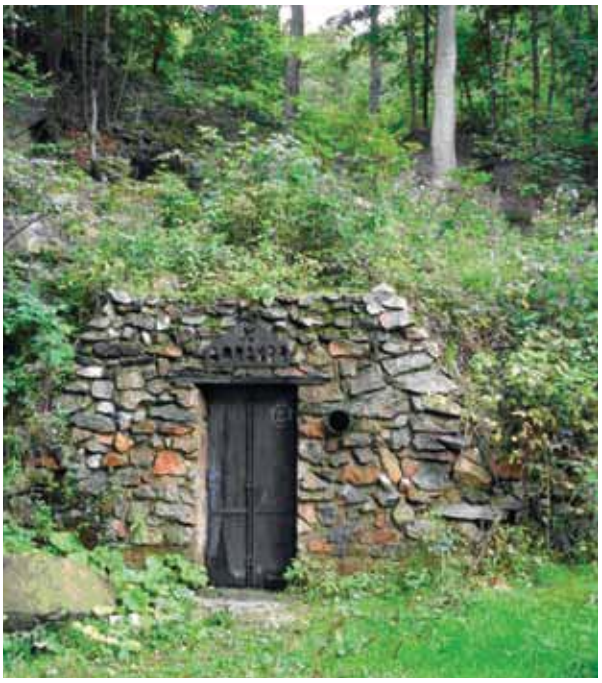

Ústí štoly Barbora / *Mundloch des Barbora Stollns* (Alois Rittig)

Severně nad Krupkou, pod dnešní lanovkou na Komáří hůrku, se rozkládal důlní revír Knötel, plošně nejrozsáhlejší revír celé krupecké oblasti. Revír byl od 14. do 19. století rozfárán desítkami menších, většinou nehlubokých důlních děl, po nichž se dosud v terénu zachovalo velké množství štol a jam s odvaly různého stáří. Za druhé světové války a po ní se předmětem zájmu kromě cínonosných greisenů stalo i těleso pegmatitu, ze kterého byl získáván molybdenit a draselný živec. Úsek byl otevřen čtyřmi nad sebou ležícími štolami Večerní hvězda, Václav, Barbora a Prokop. Těžba zde skončila v roce 1956. Štoly v současnosti nejsou přístupné, zejména odvaly hald Prokop a Barbora jsou však dosud vděčným mi-

neralogickým nalezištěm. Kromě těchto novodobých důlních prací se v prostoru pod lanovkou nachází obrovské množství historických důlních děl. K nejvýznamnějším z nich patří propadlina Zwickenpinge poblíž štoly Barbora, která existovala již začátkem 16. století, a je tak jedním nejstarších pozůstatků po dolování v krupeckém revíru. Nedaleko odtud se nachází povrchová dobývka na Mahlerově žíle, dlouhá asi 130 m.

Nördlich von Krupka (Graupen), unterhalb der heutigen Seilbahn nach Komáří hůrka (Mückenberg), erstreckte sich das Bergbaurevier Knötel, das flächengrößte Revier der gesamten Graupner Region. Das Revier wurde vom 14. bis zum 19. Jahrhundert mittels Dutzender kleinerer, zumeist flacher Grubenwerke abgebaut, von denen sich im Gelände eine Vielzahl von Stolln und Schächten mit Halden unterschiedlichen Alters erhalten haben. In den Mittelpunkt des Interesses rückte während und nach dem Zweiten Weltkrieg neben den Zinngreisen auch immer mehr der Pegmatitkörper, aus dem Molybdenit und Kalifeldspat gewonnen wurde. Der Abschnitt wurde mit den vier übereinander liegenden Stolln Večerní hvězda (Abendstern), Václav, Barbora und Prokop angelegt. 1956 endete der Abbau. Zurzeit sind die Stolln nicht zugänglich, vor allem aber die Halden Prokop und Barbora sind ein dankbares mineralogisches Fundgebiet. Außer den neuzeitlichen Grubenarbeiten befinden sich im Bereich unterhalb der Seilbahn unzählige historische Gruben. Zu den bedeutendsten von ihnen gehört die Zwickenpinge in der Nähe des Stollns Barbora, die bereits zu Beginn des 16. Jahrhunderts existierte und somit eine der ältesten Relikte des Grubenbetriebs im Graupner Revier darstellt. Unweit von hier befindet sich der rund 130 m lange Abbau auf dem Mahler-Gangzug.

Štola Starý Martin
Alter Martin Stolln

Ústí štoly Starý Martin / *Mundloch des Alter Martin Stollns* (archiv města Krupka, Jan Watzek)

Prohlídková trasa ve štole / *Besichtigungsstrecke im Stolln* (archiv města Krupka, Jan Watzek)

Historicky nejvýznamnějším krupeckým důlním revírem byl revír Steinknochen nacházející se severně od města a zasahující až pod Komáří hůrku (Mückenberg). Hlavní štolou revíru se ve druhé polovině 19. století stala štola Martin, která sleduje plochou greisenovou žílu Lukáš. Tato žíla je svou směrnou délkou kolem 2 km nejdelší cínovou rudní žílou ve střední Evropě. Těžba ve štole Martin skončila koncem 50. let 20. století, v roce 2000 byla štola zpřístupněna pro veřejnost pod názvem Starý Martin a funguje celoročně jako muzeum hornictví s prohlídkovou trasou o délce 1 km a se stálou expozicí důlních nástrojů. Štola slouží jako učebnice proměny důlních technik od poloviny 19. století do poloviny 20. století, díky svému napojení na historickou štolu Dürrholz umožňuje nahlédnout i do důlního díla raženého již ve druhé polovině 15. století.

Cínová žíla Lukáš / *Zinnerzgang Lukáš* (Petr Mikšíček)

Das historisch bedeutendste Graupner Bergbaurevier war das Revier Steinknochen, das sich nördlich der Stadt befand und bis unterhalb Komáří hůrka (Mückenberg) reichte. Zum Hauptstolln des Reviers wurde in der zweiten Hälfte des 19. Jahrhunderts der Stolln Martin, der den flachen Greisengang Lukáš (Lux) verfolgt. Dieser Gang ist mit einer Streichlänge von rund 2 km der längste Zinnerzgang Mitteleuropas. Der Abbau im Stolln Martin endete gegen Ende der 50er Jahre des 20. Jahrhunderts. Im Jahr 2000 wurde der Stolln unter dem

Namen Alter Martin für die Öffentlichkeit freigegeben. Das ganze Jahr über dient er als Bergbaumuseum mit einer 1 km langen Besichtigungsstrecke und einer ständigen Ausstellung von Bergbaugerätschaften. Diese zeigt die Veränderungen der Grubentechnik von der Mitte des 19. bis zur Mitte des 20. Jahrhunderts. Weil der Alte Martin Stolln mit dem historischen Stolln Dürrholz verbunden ist, hat man die Möglichkeit, auch einen kleinen Teil dieses Stolln zu sehen, der schon in der zweiten Hälfte des 15. Jahrhunderts betrieben wurde.

Důlní revír Preisselberg
Bergbaurevier Preisselberg

Revír Preisselberg, nacházející se severozápadně od Krupky, je z písemných pramenů známý již ze 16. století. Již v té době byla z tohoto prostoru popisována tzv. preisselberská pinka, která už tehdy byla označována jako stará. Většího významu dosáhl revír před druhou světovou válkou a zvláště pak ve v 50. a 60. letech 20. století, kdy zde bylo při novém ložiskovém průzkumu objeveno dosud nedotčené ložisko masivních cínových rud. Ložisko bylo hornicky ověřeno třemi nad sebou umístěnými štolami Preisselberg I, II a III. Podzemní partie štol nejsou v současnosti přístupné, z ústí štol je dnes dobře patrné zejména ústí štoly č. II. U štol č. II a III se nacházejí poměrně rozsáhlé odvaly dokumentující charakter těžených rud. Stará preisselberská pinka představuje povrchovou dobývku se zhruba 3 m vysokými stěnami, v níž se těžily cínové rudy přímo z výchozu žíly.

Ústí štoly Preisselberg II / *Mundloch des Preisselberg II Stollns* (Alois Rittig)

Halda u štoly Preisselberg III / *Halde am Preisselberg III Stolln* (Alois Rittig)

Das nordwestlich von Krupka (Graupen) gelegene Bergbaurevier Preisselberg wird bereits in schriftlichen Quellen aus dem 16. Jahrhundert erwähnt. Schon damals wird in der Gegend eine sog. Preisselberger Pinge beschrieben, die zu jener Zeit als alt bezeichnet wurde. Größere Bedeutung erlangte das Revier dann vor dem Zweiten Weltkrieg und noch mehr in den 50er und 60er Jahren des 20. Jahrhunderts, als bei einer neuen Lagerstättenuntersuchung eine bis dahin unberührte Lagerstätte mit massivem Zinnerz entdeckt wurde. Die Lagerstätte wurde durch die drei übereinander platzierten Stolln Preisselberg I, II und III bergmännisch geprüft. Die unterirdischen Partien der Stolln sind gegenwärtig nicht zugänglich. Von den Mundlöchern der Stolln sind heute vor allem

die Mundlöcher des Stollns Nr. II gut erkennbar. Bei den Mundlöchern der Stolln Nr. II und III befinden sich relativ umfangreiche Halden, die den Charakter der abgebauten Erze dokumentieren. Die alte Preisselberger Pinge ist ein Tagebau mit rund 3 m hohen Wänden, in dem die Zinnerze direkt aus dem Aufschluss des Ganges gefördert wurden.

Velká pinka na Komáří hůrce
Die Große Pinge auf dem Mückenberg

Velká pinka na Komáří hůrce */ Die Große Pinge auf dem Mückenberg* (Národní památkový ústav, Josef Slavíček)

Rozsahem největším povrchovým pozůstatkem po dolování v krupeckém revíru je velká pinka nacházející se těsně pod vrcholem Komáří hůrky (808 m n. m.). Dolování v tomto prostoru je písemně doloženo už k roku 1416, pinka vznikla odtěžením asi 140 x 45 metrů velkého greisenového tělesa s obsahem cínovce, chalkopyritu a pyritu. Jde o rozsáhlou terénní depresi s hloubkou až 75 m, nejhlubší partie pinky vznikly patrně propadem vytěžených prostor. V okolí pinky pracovala v minulosti řada dalších dolů, z nichž nejdůležitější byl důl Glatz s žentourovou jámou, ze které se od konce 17. století dobývaly cínové a v menší míře i měděné rudy až do hloubky 200 metrů.

Das größte Oberflächenrelikt der Zinngewinnung im Graupner Revier ist die Große Pinge, die sich knapp unter dem Gipfel des Mückenbergs (Komáří hůrka) (808 m ü.NN.) befindet. Der Untertagebau in dieser Gegend ist bereits für das Jahr 1416 belegt. Die Pinge entstand durch Abbau eines rund 140x45 Meter großen Greisenkörpers, im welchem Zinn- und Kupfererze vorkamen. Es handelt sich um eine ausgedehnte, bis zu 75 m tiefe Senke, wobei die tiefsten Abschnitte der Pinge wahrscheinlich durch den Einsturz

Barokní hornická kaple sv. Wolfganga a rozhledna na Komáří hůrce */ Die barocke bergmännische St.-Wolfgangs-Kapelle und der Aussichtsturm auf dem Mückenberg* (archiv města Krupka, Jan Watzek)

der abgebauten Kammern entstanden. In der Umgebung der Pinge arbeiteten in der Vergangenheit eine ganze Reihe von Gruben, deren wichtigste die Grube Glatz mit dem Göpelschacht war, in der ab dem 17. Jahrhundert Zinn- und in geringeren Mengen auch Kupfererze bis in eine Tiefe von 200 Metern abgebaut wurden.

Stará hornická stezka
Alter Bergsteig

Stará hornická stezka / Alter Bergsteig (archiv Krajského úřadu Ústeckého kraje)

Východní částí revíru Steinknochen probíhá stará hornická stezka mezi Krupkou a Horní Krupkou, která sloužila k přepravě rudy a k přístupu k dolům. V zídce při cestě byly nalezeny kameny s datací 1765 a 1894, založení stezky je však nepochybně staršího data. V současnosti se tato stezka používá jako zkratka pro pěší turisty stoupající z Krupky na Komáří hůrku a je součástí přihraniční naučné hornické stezky z Krupky do Altenbergu a Geisingu. Souběžně s hornickou stezkou protéká Krupský potok, podél nějž se v minulosti rýžovaly cínové rudy.

Durch den östlichen Teil des Bergbaureviers Steinknochen zwischen Krupka und Horní Krupka verläuft ein alter Bergsteig, der zum Transport des Erzes und als Zugang zu den Gruben diente. In einer kleinen Mauer am Wegesrand wurden zwar Steine mit den Datierungen 1765 und 1894 gefunden, doch der Weg wurde zweifellos schon zu einem früheren Zeitpunkt angelegt. Heute dient der alte Bergsteig als Abkürzung für Wanderer auf ihrem Weg von Krupka hinauf nach Komáří hůrka (Mückenberg). Gleichzeitig ist dieser Weg Teil des grenzübergreifenden Lehrpfades von Krupka nach Altenberg und Geising. Parallel zum Bergsteig fließt der Bach Krupský potok, an dessen Verlauf in der Vergangenheit Zinnerze geseift wurden.

Hornická oblast Altenberg
Bergbaugebiet Altenberg

Hornická krajina Altenberg-Zinnwald
Montanlandschaft Altenberg-Zinnwald

Komora ve štole Tiefer Bünau Stolln v Zinnwaldu / *Weitung im Tiefen Bünau Stolln in Zinnwald*
(Jens Kugler)

Hlavní suroviny / *Hauptrohstoffe*	cín, lithium, wolfram / *Zinn, Lithium, Wolfram*
Těžební období / *Bergbauperiode*	2–6
Kategorie a hodnoty / *Kategorien und Werte*	K1, K2, K3, K4, K5, H1, H2, H4, H5

Hornická krajina Altenberg-Zinnwald zahrnuje nejvýchodnější ze všech historických důlních revírů v saské části Krušných hor. Její komponenty dokumentují těžbu, úpravu a zpracování velkého množství cínových rud po dobu 600 let.
U Altenbergu se dochovaly významné montánní památky z 15. až 20. století. Altenberg má mezi krušnohorskými cínovými ložisky čelní postavení, bylo zde získáno přes 100 000 tun cínu. Rudy cínu a později také wolframu a lithia se dobývaly také u Zinnwaldu/Cínovce. Těžba zdejšího ložiska probíhala na saské i české straně hranice, a historické vazby mezi oběma hornickými oblastmi jsou tak zde obzvlášť dobře patrné. Úzkou souvislost s těžbou cínu v Cínovci mají i zámek a městský kostel v Lauensteinu.

Element Hornická krajina Altenberg-Zinnwald se skládá ze sedmi komponent: Stará hornická oblast Neufang, Prádlo IV, Šachta Arno Lippmann, Příkop Aschergraben, Důl Vereinigt Zwitterfeld zu Zinnwald, Zámek Lauenstein, Městský kostel Lauenstein.

Die Montanlandschaft Altenberg-Zinnwald ist das östlichste der historischen Bergreviere im sächsischen Teil des Erzgebirges. Ihre Bestandteile dokumentieren die Gewinnung, Aufbereitung und Verarbeitung von großen Mengen Zinnerze über einen Zeitraum von 600 Jahren.
Bedeutende Sachzeugen des Bergbaus bei Altenberg sind vom 15. bis 20. Jahrhundert erhalten. Altenberg nimmt unter den Zinnerzlagerstätten des Erzgebirges eine herausragende Stellung ein: hier wurden mehr als 100.000 t Zinn gewonnen. Zinn- und später auch Wolfram- und Lithiumerze wurden auch bei Zinnwald/Cínovec abgebaut. Der Bergbau in der Zinnwalder Lagerstätte wurde sowohl auf sächsischer als auch auf böhmischer Seite betrieben. Die historischen Verbindungen zwischen den sächsischen und böhmischen Bergbaugebieten sind in Zinnwald besonders deutlich. In engem Zusammenhang mit dem Zinnbergbau in Zinnwald stehen auch das Schloss und die Stadtkirche Lauenstein.
Das Element Montanlandschaft Altenberg-Zinnwald besteht aus sieben Bestandteilen: Altbergbaugebiet am Neufang, Wäsche IV, Arno-Lippmann-Schacht, Aschergraben, Vereinigt Zwitterfeld zu Zinnwald, Schloss Lauenstein und Stadtkirche Lauenstein.

Co lze navštívit / *Was ist zu besichtigen?*

- Východokrušnohorské muzeum na zámku Lauenstein / *Osterzgebirgsmuseum Schloss Lauenstein*
- Městský kostel Lauenstein / *Stadtkirche Lauenstein*
- Hornické muzeum v Altenbergu / *Bergbaumuseum Altenberg*
- Prohlídkový důl Vereinigt Zwitterfeld zu Zinnwald / *Besucherbergwerk „Vereinigt Zwitterfeld zu Zinnwald“*
- Hornická naučná stezka Altenberská pinka / *Bergbaulehrpfad Altenberger Pinge*
- Příhraniční hornická naučná stezka Krupka – Geising – Altenberg – Zinnwald/Cínovec – Dubí /
  Grenzüberschreitender Bergbaulehrpfad Krupka – Geising – Altenberg – Zinnwald/Cinovec-Dubi

Stará hornická oblast Neufang
Altbergbaugebiet am Neufang

Doly v oblasti nazývané Neufang východně od altenberské pinky byly v provozu již v roce 1472. V této době také vznikly nejstarší haldy, které se dochovaly do dnešní doby stejně jako malý přízemní domek prachárny z roku 1793. K dalším památkám patří dva jednoduché objekty kryjící ústí ventilačních šachet 20 a 32, ochranný objekt nad těžní jámou dolu Rothe Zeche a ústí dědičné štoly Zwitterstock-Tiefer-Erbstolln. Tato 1 978 m dlouhá štola, která byla vyražena během první hlavní periody altenberské těžby v letech 1491–1543 a sloužila pro odvodňování dolů až do hloubky 132 m, patří k mistrovským technickým památkám altenberské těžby. K odvodňování dolů byla využívána až do roku 1982. Důlní pole bývalého dolu Rothe Zeche a štoly Zwitterstock-Tiefer-Erbstolln jsou v terénu vyznačena několika původními hraničními kameny.

Staré dobývky ve štole Zwitterstock-
-Tiefer-Erbstolln / *Alte Abbaue im Zwitterstocks-Tiefer-Erbstolln* (Jens Kugler)

Stará hornická oblast Neufang je součástí přeshraniční naučné hornické stezky. Objekt prachárny si lze prohlédnout v doprovodu průvodce. Okolí ústí štoly Zwitterstock-
-Tiefer-Erbstolln je upraveno jako místo pro odpočinek, je zde umístěna informační tabule pojednávající o historii a funkci štoly.

Die Gruben am sogenannten „Neufang" östlich der Altenberger Pinge wurden bereits im Jahr 1472 aufgefahren. In dieser Zeit sind die ältesten Halden enstanden, die ebenso wie das 1793 errichtete kleine, eingeschossige Pulverhaus noch erhalten sind. Zu weiteren Sachzeugen gehören die Schutzhäuser der Wetterschächte 20 und 32, das Schutzhaus über dem Rothzecher Treibeschacht und das Mundloch des Zwitterstock-Tiefen-Erbstollns. Dieser insgesamt 1.978 m lange Stolln wurde während der ersten Hauptperiode des Altenberger Bergbaus von 1491 bis 1543 angelegt. Er diente der Entwässerung der Gruben bis in eine Tiefe von 132 m und gehört zu den technischen Meisterleistungen des Altenberger Bergbaus. Der Erbstolln wurde bis in das Jahr 1982 für die Grubenwasserableitung genutzt. Die Grubenfelder der ehemaligen „Rothe Zeche Fundgrube" und der Gewerkschaft Zwitterstock-Tiefer-Erbstolln werden im Gelände durch einige original erhaltene Grubenfeldgrenzsteine markiert.

Das Altbergbaugebiet am Neufang ist Teil eines grenzüberschreitenden Bergbaulehrpfads. Das Pulverhaus kann bei geführten Wanderungen besichtigt werden. Der Bereich vor dem Mundloch wurde als Rastplatz mit einer Erläuterungstafel zur Geschichte und Funktion des Erbstollns gestaltet.

Prachárna / *Pulverhaus* (Jens Kugler)

Prádlo IV
Wäsche IV

Prádlo IV / *Wäsche IV* (Jens Kugler)

Kvůli těsnému prorůstání cínové rudy s matečnou horninou bylo při úpravě rudy nutné její důkladné rozdrcení. K tomuto účelu byl v Krušných horách v 16. století vyvinut proces mokrého drcení, který v Altenbergu nalezl široké uplatnění a později se rozšířil po celém světě. Zástupcem pro Krušnohoří typických mokrých stoup je historické Prádlo IV, jehož části pocházejí ze 16. století, druhého hlavního období altenberské těžby. Prádlo bylo v provozu až do roku 1952 a poté bylo jako technická památka rekonstruováno a slouží jako muzeum. Budova prádla se skládá ze dvou jednopatrových křídel, v jednom z nich se nachází stoupa a ve druhém stroje k vymývání cínovce.

Stoupovna v Prádle IV / *Pochwerk in der Wäsche IV* (Jens Kugler)

Die intensive Verwachsung des Zinnerzes mit dem Muttergestein erforderte bei der Aufbereitung eine gründliche Zerkleinerung der Erze. Hierzu wurde im Erzgebirge im 16. Jahrhundert das Verfahren des Nasspochens entwickelt, das

in Altenberg umfangreich angewendet wurde und später weltweite Verbreitung fand. Ein Vertreter der für das Erzgebirge typischen Pochwäschen ist die historische Wäsche IV., deren Bausubstanz teilweise aus dem 16. Jahrhundert, der zweiten Hauptperiode des Altenberger Bergbaus, stammt. Die Wäsche wurde erst 1952 stillgelegt, nachfolgend in eine technische Schauanlage umgestaltet und wird seither als Museum betrieben. Das Gebäude besteht aus zwei eingeschossigen Gebäudeflügeln. Dabei befinden sich in einem Flügel das Pochwerk und im anderen die Maschinen zum Auswaschen des Zinnsteins.

Šachta Arno Lippmann
Arno-Lippmann-Schacht

Po vzniku Německé demokratické republiky v roce 1949 měla těžba cínu v Altenbergu klíčovou úlohu pro zásobování hospodářství mladého státu surovinami. V roce 1952 bylo zahájeno hloubení nové ústřední jámy, která byla předána do těžby v roce 1963 a v roce 1966 byla pojmenována po antifašistovi Arno Lippmannovi z Zinnwaldu. Od roku 1968 se v dolu těžilo přes půl milionu tun a od roku 1986 dokonce přes milion tun rudy ročně. Těžba byla ukončena po sjednocení Německa v roce 1991. V podobě rekonstruované, zhruba 35 m vysoké těžní věže a dalších povrchových důlních zařízení se

Těžní věž šachty Arno Lippmann / *Förderturm des Arno-Lippmann-Schachtes* (Jens Kugler)

Šachta Arno Lippmann / *Arno-Lippmann-Schacht* (Jens Kugler)

dochovala významná technická památka posledního těžebního období, která dokumentuje techniku a průmyslovou architekturu mladé NDR. Někdejší důlní budovy jsou dnes součástí průmyslové zóny „Europark Altenberg“.

Nach der Gründung der Deutschen Demokratischen Republik 1949 nahm der Altenberger Zinnerzbergbau eine Schlüsselstellung für die Rohstoffversorgung der Wirtschaft des neuen Staates ein. Mit den ersten Teufarbeiten für den neuen Altenberger Zentralschacht wurde 1952 begonnen, 1963 begann die Erzförderung und 1966 wurde der Schacht nach dem aus Zinnwald stammenden Widerstandskämpfer Arno Lippmann benannt. Ab 1968 wurden jährlich über eine halbe Millionen Tonnen Erz und ab 1986 sogar eine Million Tonnen Erz gefördert. Nach der politischen Wiedervereinigung wurde 1991 der Bergbau aufgegeben. Mit dem sanierten, circa 35 m hohen Fördergerüst und den Tagesanlagen des Arno-Lippmann-Schachtes ist ein markantes technisches Denkmal der letzten Betriebsperiode erhalten, das auch die Technik und Industriearchitektur der jungen DDR dokumentiert. Die Schachtgebäude sind heute Bestandteil des Gewerbegebietes „Europark Altenberg“.

Příkop Aschergraben
Aschergraben

Příkop Aschergraben / *Aschergraben* (Jens Kugler)

Umělý vodní příkop Aschergraben představuje jedno z nejvýznamnějších technických děl z raného období altenberské těžby, jde o nejstarší vodohospodářskou stavbu altenberského revíru. Příkop byl vybudován v letech 1452 až 1458 a po dobu více než 500 let spolehlivě dodával vodu pro pohon vodních kol a úpravárenských zařízení. Aschergraben přiváděl vodu z oblasti hraničních lesů u českého Cínovce na vzdálenost 7,4 km do Altenbergu, sklon koryta se pohyboval od 0,3 do 0,6 %. Po ukončení těžby již nebyl příkop Aschergraben potřebný, přesto se dosud dochoval jako funkční vodní dílo. Podél příkopu vede turistická cesta.

Der Aschergraben gehört zu den bedeutenden technischen Meisterleistungen aus der Frühzeit des Altenberger Bergbaus. Er ist die älteste künstliche Wasseranlage des Altenberger Bergbaurevieres. Angelegt wurde der künstliche Wasserlauf zwischen 1452 und 1458. Er versorgte über 500 Jahre zuverlässig Wasserräder und Aufbereitungsanlagen mit Wasser. Der Aschergraben führte das Wasser über eine Strecke von 7,4 km mit einem Gefälle von 0,3% bis 0,6% aus den Grenzwäldern oberhalb von Böhmisch-Zinnwald (Cínovec) nach Altenberg. Nach der Einstellung des Bergbaus wurde das Wasser des Aschergrabens nicht weiter benötigt. Der Graben ist dennoch als funktionsfähiger Wasserlauf erhalten geblieben. Entlang des Aschergrabens befindet sich ein touristisch erschlossener Wanderweg.

Důl Vereinigt Zwitterfeld zu Zinnwald
Vereinigt Zwitterfeld zu Zinnwald

Vstupní objekt (kovárna) štoly Tiefer Bünau / *Bergschmiede und Eingang zum Tiefen Bünau Stolln*
(Jens Kugler)

Hornická krajina Zinnwald reprezentuje dobývání rud cínu, wolframu a lithia. Rudy cínu zde byly získávány už od 15. století, koncem 19. století se hlavním produktem stal wolfram. Kvůli odvodnění dolů byla v 17. století (od roku 1686) ražena štola Tiefer Bünau Stolln, v polovině 19. století pak ještě hlubší štola Tiefer Hilfe Gottes Stolln. Na počátku 20. století byly postaveny moderní důlní budovy, k nimž patří i vstupní budova u ústí Tiefer Bünau Stolln. Budovy a zařízení dolu Vereinigt Zwitterfeld včetně štol Tiefer Bünau a Tiefer Hilfe Gottes Stolln jsou dnes využívány jako prohlídkový důl. Cáchovna těžařstva Vereinigt Zwitterfeld, vzniklého v roce 1852, se používá pro výstavy. Štola Tiefer Hilfe Gottes Stolln slouží po sanaci z let 2007–2011 znovu k odvádění důlních vod z cínoveckého revíru.

Cáchovna dolu Vereinigt Zwitterfeld v Zinnwaldu / *Huthaus der Grube Vereinigt Zwitterfeld in Zinnwald* (Jens Kugler)

Die Montanlandschaft Zinnwald steht für die Gewinnung von Zinn, Wolfram und Lithium. Die Zinnerze wurden ab dem 15. Jahrhundert gewonnen, gegen Ende des 19. Jahrhunderts wurde Wolfram zum Hauptprodukt. Zur Entwasserung der Gruben erfolgte im 17. Jahrhundert (1686) die Auffahrung des Tiefen Bünau Stollns. In der Mitte des 19. Jahrhunderts wurde der tiefer einkommende Tiefe Hilfe Gottes Stolln aufgefahren. Zu Beginn des 20. Jahrhunderts wurden moderne Betriebsanlagen errichtet, zu denen auch das Zugangsgebäude am Tiefen Bünau Stolln gehört. Gebäude und Anlagen vom Vereinigt Zwitterfeld mit Tiefen Bünau Stolln und Tiefen Hilfe Gottes Stolln werden gegenwärtig als Besucherbergwerk genutzt. Das Huthaus der 1852 gebildeten Gewerkschaft Vereinigt Zwitterfeld wird für Ausstellungen genutzt. Der Tiefe Hilfe Gottes Stolln dient seit seiner Sanierung 2007 bis 2011 wieder der Abführung der Grubenwässer aus dem Zinnwalder Grubenfeld.

Zámek Lauenstein
Schloss Lauenstein

Hrad Lauenstein byl postaven na konci 12. století na skalním výběžku nad řekou Müglitz. Po roce 1464 jej freiberský radní a těžař Hans Münzer přestavěl na reprezentativní zámek. V letech 1517–1821 vlastnila zámek šlechtická rodina pánů z Bünau, která se významně podílela na rozvoji těžby v saském Krušnohoří. V současnosti je zcela renovovaný zámek Lauenstein využíván k turistickým a obytným účelům. V zámku i přilehlé ruině hradu se nachází Východokrušnohorské muzeum s expozicí o dějinách a přírodě východních Krušných hor. K nekrásnějším prostorám zámku patří tzv. Erbovní nebo též Turecký sál v západním křídle, vybudovaný v letech 1594–1609.

Zámek Lauenstein a ruina staršího hradu / *Schloss Lauenstein mit der Ruine der älteren Burg* (Jens Kugler)

Die Burg Lauenstein wurde gegen Ende des 12. Jahrhunderts auf einem Felsvorsprung oberhalb der Müglitz errichtet. Nach 1464 baute der Freiberger Ratsherr und Bergwerksbesitzer Hans Münzer die Burg zu einem repräsentativen Schloss um. Von 1517 bis 1821 befand sich Schloss Lauenstein im Besitz der Adelsfamilie von Bünau, die an der Entwicklung des Bergbaus im

Zámek Lauenstein / *Schloss Lauenstein* (Jens Kugler)

sächsischen Erzgebirge maßgeblich beteiligt war. Das vollständig renovierte Schloss Lauenstein wird gegenwärtig sowohl zu touristischen Zwecken, als auch zu Wohnzwecken genutzt. Im Hauptschloss und in der angrenzenden Burgruine befindet sich das Osterzgebirgsmuseum, in dem eine Sammlung zur Geschichte und Natur des Osterzgebirges ausgestellt ist. Zu den prächtigsten Räumen des Schlosses zählt der als Wappen- oder Türkensaal bezeichnete Raum im Westflügel des Schlosses, der zwischen 1594 und 1609 gestaltet wurde.

Městský kostel Lauenstein
Stadtkirche Lauenstein

Oltář městského kostela v Lauensteinu / *Altar der Stadtkirche Lauenstein* (Jens Kugler)

Podobně jako zámek Lauenstein dokumentuje i městský kostel v Lauensteinu vztah pánů von Bünau k hornictví. Stavba pozdně gotického sálového kostela sv. Marie a sv. Vavřince probíhala v poslední třetině 15. století již za tehdejšího vlastníka panství Lauenstein Hanse Münzera. Po požáru města v roce 1594 byl kostel za Günthera von Bünau postaven znovu. Výstavba a vybavení městského kostela byly financovány ze zisků rodiny von Bünau plynoucích z těžby cínové a železné rudy. Vedle kulturně-historicky pozoruhodného oltáře, kazatelny a křtitelnice je třeba zmínit především cennou rodinnou pohřební kapli rodu Bünau z roku 1609. Prohlídky kostela sv. Marie a sv Vavřince v Lauensteinu jsou možné celoročně.

Ebenso wie das Schloss Lauenstein dokumentiert die Stadtkirche Lauenstein die Beziehungen der Familie von Bünau zum Bergbau. Bereits unter dem damaligen Besitzer der Herrschaft Lauenstein, Hans Münzer, erfolgte im letzten Drittel des 15. Jahrhunderts der Neubau der spätgotischen Hallenkirche St. Marien und Laurentin, die nach einem Stadtbrand 1594 unter Günther von Bünau wieder aufgebaut wurde. Der Wiederaufbau und die Ausstattung der Stadtkirche wurden von der Familie mit den Gewinnen aus den Zinn- und Eisenerzfunden finanziert. Neben dem kulturhistorisch beachtlichen Altar, der Kanzel und dem Taufstein ist vor allem die wertvolle Bünau'sche Erbbegräbniskapelle aus der Zeit 1609 zu nennen. Führungen durch die Stadtkirche St. Marien und Laurentin zu Lauenstein werden ganzjährig angeboten.

Památky hodinářského průmyslu v Glashütte
Sachzeugen der Uhrenindustrie Glashütte

Sídlo společnosti A. Lange & Söhne */ Stammhaus der Fa. A. Lange & Söhne* (Jens Kugler)

Německé hodinářské muzeum v Glashütte / *Deutsches Uhrenmuseum Glashütte* (Jens Kugler)

Hlavní suroviny / *Hauptrohstoffe*	-
Těžební období / *Bergbauperiode*	5–7
Kategorie a hodnoty / *Kategorien und Werte*	K4, H4

Památky celosvětově významného hodinářského průmyslu v Glashütte – sídlo společnosti A. Lange & Söhne a Německá hodinářská škola v Glashütte – jsou výborným příkladem státem podporovaného průmyslového odvětví vzniklého po útlumu hornictví v 19. století. Saská vláda tehdy podpořila v Glashütte zakládání nových řemesel a podniků soukromými subjekty. Ve vybudování hodinářského průmyslu v Glashütte se významně angažoval zvláště Ferdinand Adolph Lange (1815–1875). Hodinky z Glashütte získaly během krátké doby celosvětové uznání a hodinářství se stalo odvětvím, které ovlivňuje hospodářství města a jeho vzhled. Sídlo společnosti A. Lange & Söhne funguje i nadále jako místo hodinářské výroby. Budova Německé hodinářské školy slouží mimo jiné jako muzeum, v němž je umístěna cenná sbírka hodin.

Die Sachzeugen der weltweit bedeutenden Uhrenindustrie Glashütte – das Stammhaus der Fa. A. Lange & Söhne und die Deutsche Uhrmacherschule Glashütte – sind herausragende Beispiele der staatlich geförderten Etablierung einer Bergbaufolgeindustrie im 19. Jahrhundert. Die Königlich-Sächsische Regierung förderte die von Privatpersonen initiierte Ansiedlung neuer Industrien in Glashütte. Für den Aufbau einer Uhrenindustrie in Glashütte engagierte sich besonders Ferdinand Adolph Lange (1815–1875). Die Glashütter Uhren erlangten innerhalb kürzester Zeit einen weltweit anerkannten Ruf. Das Uhrmacherhandwerk prägt seitdem die Wirtschaft und das Aussehen der Stadt. Das Stammhaus der Uhrenfabrik Firma A. Lange & Söhne dient weiterhin für die Uhrenproduktion. Das Gebäude der Deutschen Uhrmacherschule Glashütte mit einer wertvollen Uhrensammlung wird heute unter anderem museal genutzt.

Co lze navštívit / *Was ist zu besichtigen?*

- Německé hodinářské muzeum v Glashütte / *Deutsches Uhrenmuseum Glashütte*
- Prohlídka hodinářského města Glashütte „Stopy času“ s průvodcem / *Stadtführung „Spuren der Zeit“ durch die Uhrmacherstadt Glashütte*

Vrcholně středověké stříbrné doly v Dippoldiswalde
Hochmittelalterliche Silberbergwerke Dippoldiswalde

Hlavní suroviny / *Hauptrohstoffe*	stříbro / Silber
Těžební období / *Bergbauperiode*	1–2
Kategorie a hodnoty / *Kategorien und Werte*	K1, H1

Stříbrné doly v Dippoldiswalde jsou jedinečným dokladem téměř plně dochované podzemní hornické krajiny z 12. a 13. století (cca 1185 až cca 1260). Nové, stále ještě probíhající archeologické průzkumy zde zatím doložily 15 šachet hlubokých i více 20 m, rozmístěných na ploše 875 m² vně a částečně i uvnitř středověkého města. Nalezeny zde byly například fragmenty ručního vrátku, dobře zachované relikty dřevěné výztuže šachet, dřevěné žebříky a žlabové odvodňovací systémy. Jelikož se z tohoto období těžby nedochovaly písemné prameny, má archeologický výzkum v této oblasti enormní význam pro poznání rané historie hornictví v Krušných horách i celé Evropě.

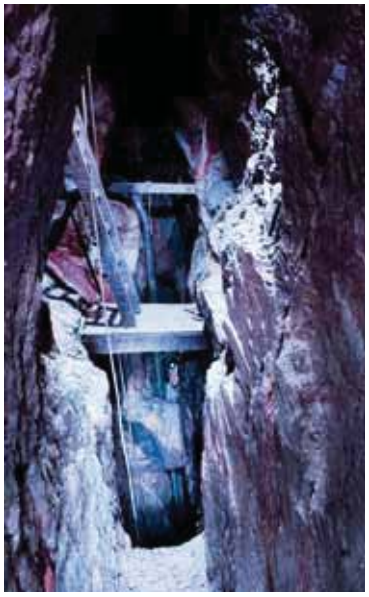

Středověký stříbrný důl v Dippoldiswalde / *Mittelalterliches Silberbergwerk in Dippoldiswalde* (Jens Kugler)

Die Silberbergwerke in Dippoldiswalde sind ein einzigartiges Zeugnis einer annähernd vollständig erhaltenen untertägigen Bergbaulandschaft des 12./13. Jahrhunderts (circa 1185–1260). Durch neue, noch bis heute andauernde archäologische Grabungen sind bisher 15 bis mehr als 20 m tiefe Tagesschächte innerhalb einer Fläche von 875 m² belegt, die sich teilweise außerhalb sowie innerhalb der mittelalterlichen Stadt befinden. Zu den Funden gehören beispielweise Fragmente einer Haspel, gut erhaltene Relikte einer Schachtvertonnung, mehrere Fahrten sowie Rinnensysteme für die Wasserhaltung. Da beschreibende Quellen aus dieser Bergbauperiode nicht überliefert sind, ist die archäologische Stätte von enormer Bedeutung für die frühe Bergbaugeschichte des Montanwesens im Erzgebirge und in ganz Europa.

Co lze navštívit / *Was ist zu besichtigen?*

- Muzeum Východokrušnohorská galerie na zámku Dippoldiswalde / *Museum Osterzgebirgsgalerie im Schloss Dippoldiswalde*
- Jirchářské, městské a okresní muzeum v Dippoldiswalde / *Lohgerber-, Stadt- und Kreismuseum Dippoldiswalde*
- Úzkokolejka Weißeritztalbahn Freital-Dippoldiswalde / *Weißeritztalbahn Freital-Dippoldiswalde*

Hornická oblast Freiberg
Bergbaugebiet Freiberg

Modlitebna šachty Mendenschacht / *Bethaus des Mendenschachtes* (Jens Kugler)

Hornická krajina Brand-Erbisdorf
Montanlandschaft Brand-Erbisdorf

Hlavní suroviny / *Hauptrohstoffe:*	stříbro / Silber
Těžební období / *Bergbauperiode:*	2–6
Kategorie a hodnoty / *Kategorien und Werte:*	K1, K3, K4, H5

Hornická krajina Brand-Erbisdorf je dokladem těžby a zpracování stříbrných rud. Těžba zde začala bezprostředně po zahájení těžby ve Freibergu a od 15. století se tato oblast stala jednou z nejvýznamnějších těžebních lokalit ve freiberském revíru. Pochází odtud více než 20 % stříbra vytěženého celkem v Sasku. Kromě mnoha hald a haldových tahů se zde dochoval i značný počet báňských budov. Jejich příkladem jsou zařízení šachty Mendenschacht dolu Alte Mordgrube nebo Hörnigovy šachty dolu Grube Einigkeit. Štola Thelersberger Stolln, jejíž chodby mají celkovou délku přes 50 km, dokumentuje mimořádné výkony krušnohorských horníků. Od 16. století se stala předpokladem pro nasazení vyspělé čerpací a těžební techniky. Někdejší automobilové závody Elite Automobilwerke představují charakteristický, architektonicky výrazný příklad průmyslových aktivit následujících po uzavření dolů v roce 1913.

Die Montanlandschaft Brand-Erbisdorf steht für die Gewinnung und Aufbereitung von Silbererzen. Der Bergbau begann hier unmittelbar nach dem Freiberger Bergbau. Ab dem 15. Jahrhundert

entwickelte sich das Gebiet zum wichtigsten Abbaugebiet im Freiberger Revier. Aus den hiesigen Gruben stammen mehr als 20 % des gesamten sächsischen Silbers. Neben den umfangreichen Halden und Haldenzügen haben sich vielerorts bergmännische Tagesgebäude erhalten. Stellvertretend für sie stehen die Anlagen vom Mendenschacht der Alten Mordgrube und vom Hörnigschacht der Grube Einigkeit. Der Thelersberger Stolln mit seinen mehr als 50 km langen Auffahrungen dokumentiert die außergewöhnliche Leistung der erzgebirgischen Bergleute. Er bildete ab dem 16. Jahrhundert die Voraussetzung für den Einbau bedeutender Wasserhaltungs- und Fördertechnik. Die ehemaligen Elite-Automobilwerke repräsentieren ein architektonisch markantes und charakteristisches Beispiel für die Ansiedlung einer Bergbaufolgeindustrie nach der Schließung des Bergwerkes im Jahr 1913.

Co lze navštívit / *Was ist zu besichtigen?*

- Muzeum Huthaus Einigkeit / *Museum „Huthaus Einigkeit“*
- Hornicko-historická naučná stezka kolem Brand-Erbisdorfu / *Bergbauhistorischer Lehrpfad rund um Brand-Erbisdorf*
- Prohlídkový důl Bartholomäus Fundgrube (nutno se ohlásit předem) / *Bergbau-Schauanlage „Bartholomäus Fundgrube“ (Führung nach Anmeldung)*
- Přírodní lázně Erzengler Teich (součást RWA Freiberg) / *Naturbad „Erzengler Teich“ (Bestandteil der RWA Freiberg)*

Důl Alte Mordgrube Fundgrube a žíla Junge Mordgrube Stehender
Alte Mordgrube Fundgrube mit Junge Mordgrube Stehender

Vodosloupcový stroj v šachtě Mendenschacht /*Wassersäulenmaschine im Mendenschacht* (Jens Kugler)

Těžba v oblasti dolu Alte Mordgrube je písemně prvně doložena k roku 1516, pravděpodobně je však mnohem starší. K oživení báňských aktivit a rozsáhlé modernizaci dolů došlo v první třetině a po polovině 19. století. V roce 1896 byly doly uzavřeny. Po ukončení těžby byl v areálu dolu Alte Mordgrube zřízen kožedělný závod. Důlní budovy nacházející se na haldě šachty Mendenschacht byly přebudovány pro obytné účely, vlastní šachetní budova nalezla v roce 1906 nové uplatnění jako výletní hostinec Zur Zugspitze. Okolí bylo upraveno na park. K dalším dochovaným povrchovým důlním budovám šachty Mendenschacht patří mj. modlitebna z roku 1853, cáchovna vybudovaná kolem roku 1820, kovárna, kavna (přístřešek nad šachtou) či těžní budova. V podzemí se kromě dobývek dochovaly komory pro umístění různých strojů. Nejvýznamnější technickou památkou je v současnosti pro veřejnost nepřístupný, asi 17 m vysoký vodosloupcový stroj z první třetiny 19. století. Jižně od šachty Mendenschacht se nachází

výrazný haldový tah na žíle Junge Mordgrube Stehenden. Lokalita je součástí sítě cyklistických a turistických stezek. Důl Alte Mordgrube je také součástí hornické naučné stezky.

Der vermutlich weitaus ältere Bergbau des Gebietes um die Alte Mordgrube wurde im Jahr 1516 erstmals schriftlich erwähnt. Eine Belebung des Bergbaus erfolgte mit der umfassenden Modernisierung der Grube ab dem ersten Drittel sowie zu Beginn der zweiten Hälfte des 19. Jahrhunderts. 1896 wurde der Bergbau eingestellt. Nach der Stilllegung des Bergwerks wurde im Bereich der Alten Mordgrube ein Lederwerk errichtet. Die auf der Halde des Mendenschachtes vorhandenen Tagesgebäude wurden als Wohngebäude ausgebaut, das Schachtgebäude fand 1906 eine neue Nutzung als Ausflugslokal „Zur Zugspitze". Die Umgebung wurde zum Park umgestaltet. Zu anderen erhaltenen Tagesgebäuden des Mendenschachtes gehören u.a. das Bethaus aus dem Jahr 1853, das um 1820 errichtete Huthaus, die Bergschmiede, die Kaue und das Treibehaus. Untertägig sind neben den bergmännischen Abbauen verschiedene Maschinenräume erhalten. Bedeutendstes technisches Denkmal ist die derzeit für die Öffentlichkeit unzugängliche, insgesamt etwa 17 m hohe Wassersäulenmaschine aus dem ersten Drittel des 19. Jahrhunderts. Südlich des Mendenschachtes befindet sich der markante Haldenzug auf dem Junge Mordgrube Stehenden. Der Bestandteil ist in ein Rad- und Wanderwegenetz integriert. Die Alte Mordgrube ist außerdem Teil eines Bergbaulehrpfades.

Hornická krajina Goldbachtal
Bergbaulandschaft Goldbachtal

Cáchovna Hörnigovy šachty, dnes muzeum / *Huthaus des Hörnigschachtes, heute Museum* (Jens Kugler)

Hornická krajina Goldbachtal zahrnuje dva významné objekty: Hörnigovu šachtu dolu Einigkeit Fundgrube a štolu Thelersberger Stolln.
Hörnigova šachta, známá již z roku 1518, byla v roce 1850 spolu s dalšími doly spojena do komplexu Einigkeit Fundgrube. K ukončení provozu v ní došlo v roce 1906. V cáchovně a současně

kovárně Hörnigovy šachty, vybudované v roce 1837, dnes sídlí městské muzeum Huthaus Einigkeit s pozoruhodnou sbírkou pracovních nástrojů a modelů těžby v 19. století. Ke komplexu muzea patří kromě velké haldy také prachárna, postavená kolem roku 1840, kámen pro čep někdejšího žentouru nebo ústí kanálu pro přívod pohonné vody. Muzeum je součástí hornické naučné stezky.
Dědičná štola Thelersberger Stolln, s jejíž ražbou bylo započato kolem roku 1528, byla jednou z nejrozsáhlejších a nejvýznamnějších odvodňovacích štol jižní části freiberského revíru. Od poloviny 18. století významně přispěla k tomu, že se z dolu Himmelsfürst Fundgrube v Brand-Erbisdorfu stal nejvýznamnější stříbrorudný důl v Sasku. Délka štoly včetně vedlejších chodeb je odhadována na více než 60 km. Ústí štoly Thelersberger Stolln a zhruba 300 m vzdálené ústí štoly Neue Segen Gottes Stolln, dlouhé asi 6,6, km, jsou přístupná po turistických a cyklistických stezkách.

Ústí dědičné štoly Thelersberger Stolln / *Das Mundloch des Thelersberger Erbstollns (Jens Kugler)*

Die Bergbaulandschaft Goldbachtal umfasst zwei bedeutende Objekte: den Hörnigschacht der Einigkeit Fundgrube und den Thelersberger Stolln.
Der aus dem Jahr 1518 bekannte Hörnigschacht wurde 1850 zusammen mit anderen Gruben zur Einigkeit Fundgrube zusammengeschlossen. Die Betriebseinstellung erfolgte im Jahr 1906. Das 1837 erbaute Huthaus des Hörnigschachtes mit innen liegender Bergschmiede beherbergt heute das städtische Museum „Huthaus Einigkeit". Es beinhaltet eine eindrucksvolle Sammlung von Arbeitsgeräten und Modellen des Bergbaus aus dem 19. Jahrhundert. Zum Museumskomplex gehören neben der großen Halde das um 1840 erbaute Pulverhaus, der Wellenlagerstein des ehemaligen Pferdegöpels sowie das Mundloch der Aufschlagrösche. Das Museum ist Teil eines Bergbaulehrpfades.
Der um 1528 aufgenommene Thelersberger Erbstolln entwickelte sich zu einem der ausgedehntesten und wichtigsten Entwässerungsstolln im Freiberger Südrevier. Ab der Mitte des 18. Jahrhunderts besaß er eine zentrale Stellung für die Entwicklung der Himmelsfürst Fundgrube zum bedeutendsten sächsischen Silbererzbergwerk. Die Länge des Stollns einschließlich seiner Nebenflügel wird auf

mehr als 60 km geschätzt. Das Mundloch des Thelersberger Stollns sowie das etwa 300 m entfernte Mundloch des 6,6 km langen Neuen Segen Gottes Stollns sind touristisch durch Wander- und Radwege erschlossen.

Závody Elite
Elitewerke

Ruku v ruce s plánovitým uzavíráním freiberských dolů v letech 1903–1913 došlo s finanční pomocí saského státu k rozsáhlé industrializaci regionu. Charakteristickým příkladem nového průmyslového odvětví zavedeného po ukončení těžby je výroba automobilů v továrně Elite v Brand-Erbisdorfu, založené v roce 1913, která je zároveň vynikajícím dokladem průmyslové architektury tehdejší doby. V továrně se vyráběly automobily, jízdní kola, automobilové součástky i zařízení pro výrobu vozidel. Podnik se proslavil zejména automobily značky Elite, které se zde vyráběly až do roku 1928. Po roce 1990 se rekonstruovaný areál stal sídlem řady malých a středních podniků působících zde v rámci průmyslového parku Elite-Gewerbepark GmbH.

Im Zusammenhang mit der planmäßigen Einstellung des Freiberger Bergbaus in den Jahren 1903–1913 kam es mit finanzieller Hilfe des sächsischen Staates zur umfassenden Industrialisierung der Region. Das 1913 gegründete Elite Fahrzeugwerk in Brand-Erbisdorf stellt ein charakteristisches Beispiel für die Ansiedlung der neuen Bergbaufolgeindustrie sowie ein herausragendes Zeugnis der Industriearchitektur dieser Zeit dar. Gebaut wurden in diesem Werk Kraftfahrzeuge, Fahrräder, Fahrzeugeinzelteile sowie Geräte für den Fahrzeugbau. Bekannt wurde das Unternehmen vor allem durch die unter dem Namen „Elite“ produzierten Fahrzeuge, die bis 1928 hergestellt wurden. Nach 1990 wurde das Werk zur Ansiedlung mittlerer und kleiner Unternehmen unter der Firmenbezeichnung Elite-Gewerbepark GmbH umgebaut.

Správní budova podniku Elite / *Verwaltungsgebäude des Elite-Werkes* (Jens Kugler)

Historické centrum města Freiberg
Historische Altstadt von Freiberg

Freiberg – nejstarší horní město Krušných hor / *Freiberg – die älteste Bergstadt des Erzgebirges* (Jens Kugler)

Hlavní suroviny / *Hauptrohstoffe:*	stříbro (olovo, zinek) / *Silber (Blei, Zink)*
Těžební období / *Bergbauperiode:*	1–7
Kategorie a hodnoty / *Kategorien und Werte:*	K5, K6, H2, H3, H4, H5

Historické centrum města Freiberg reprezentuje počátek osídlování a městského rozvoje Krušnohoří. Freiberg byl založen v roce 1168 bezprostředně po nálezu stříbrných rud, v jehož důsledku se zde během krátké doby usadilo velké množství horníků, obchodníků a řemeslníků. Bohatství podmíněné těžbou se odráží v architektonické kvalitě a umělecké výzdobě mnoha církevních i světských budov. Díky intenzivnímu rozvoji těžby od nejranějšího období se Freiberg stal centrem zemské báňské správy a od 18. století i centrem výzkumu a vzdělávání v oblasti montánních věd. Po dočasném uzavření freiberských dolů na počátku 20. století byla ve městě založena pobočka porcelánky Kahla, která svou výrobou tvrdého technického porcelánu slouží jako příklad odvětví následujícího po těžbě.

Die Stadt Freiberg repräsentiert den Beginn der Siedlungs- und Stadtentwicklung im Erzgebirge. Die Gründung der Stadt im Jahr 1168 geht unmittelbar auf das Auffinden der ersten Silbererze zurück, in dessen Folge sich innerhalb kürzester Zeit zahlreiche Bergleute, Händler und Gewerbe-

treibende ansiedelten. Der durch den Bergbau erwirtschaftete Reichtum spiegelt sich in der architektonischen Qualität und der künstlerischen Ausstattung zahlreicher sakraler und profaner Bauwerke wider. Aufgrund der frühen, intensiven Entwicklung des Bergbaus bildete Freiberg das Zentrum der landesherrlichen Bergverwaltung und seit dem 18. Jahrhundert auch für die montanwissenschaftliche Forschung und Ausbildung von Fachleuten. Mit der Schließung der ersten Freiberger Bergwerke zu Beginn des 20. Jahrhunderts erfolgte im Jahre 1905 die Gründung einer Zweigstelle der Porzellanfabrik Kahla zur Produktion von technischem Hartporzellan als Bergbaufolgeindustrie in Freiberg.

Co lze navštívit / *Was ist zu besichtigen?*

- Prohlídka historického centra Freibergu (více než 500 památkově chráněných objektů) s průvodcem / *Stadtführung durch die Historische Altstadt (über 500 denkmalgeschützte Einzelobjekte)*
- Freiberský dóm sv. Marie se Silbermannovými varhanami / *Freiberger Dom St. Marien (mit Silbermannorgel)*
- Kostel sv. Petra (možnost vystoupání na věž, popř. i s průvodcem) / *Petrikirche und Petriturm (Turmbesteigung/-führung)*
- Výstava minerálů „terra mineralia" v zámku Freudenstein / *Mineralienschau „terra mineralia" im Schloss Freudenstein*
- Sbírka německých minerálů v Krügerově domu / *Mineralogische Sammlung Deutschland im Krügerhaus*
- Freiberské městské a hornické muzeum v Domherrenhofu / *Stadt- und Bergbaumuseum Freiberg im Domherrenhof*
- Okružní cesta městem „Freiberská stříbrná stezka" (délka cca 3,5 km) / Stadtrundgang „Freiberger Silberpfad" (ca. 3,5 km lang)

Historické centrum města Freiberg
Historische Altstadt von Freiberg

V roce 1168 byly v obci Christiansdorf a jejím blízkém okolí objeveny žíly stříbrných rud. Na základě vyhlášení horní svobody nastal intenzivní příliv hornických osadníků z různých hornických regionů Německa. Jen o několik let později začalo budování freiberského Horního Města (Oberstadt) s velkým náměstím a pravidelnou sítí ulic. Díky hornictví se z horního města Freiberg stalo významné hospodářské, kulturní a od 18. století – po založení Báňské akademie (1765) – i vědecké centrum.
Historické centrum Freibergu bylo obehnáno městskými hradbami, které byly budovány v několika fázích od roku 1200. Část z nich včetně několika věží se zachovala dodnes. Uvnitř hradeb se nachází mnoho obytných a měšťanských domů a také světských a církevních staveb, které původně patřily k tzv. svobodným dvorcům. Nejvýznamnější z nich je katedrála Freiberger Dom. Kolem náměstí Obermarkt vznikly kromě honosných měšťanských domů, jako jsou například Schönlebovský dům, Alnpeckovský dům nebo Radniční sklípek (Ratskeller), také městské správní a obchodní budovy, mj. radnice nebo obchodní dům zvaný Altes Kaufhaus. Tyto budovy byly restaurovány podle principů památkové péče a dnes slouží jako obytné, správní a obchodní prostory a svými ozdobnými prvky a plastikami dokumentují úzkou spojitost s hornictvím.

Náměstí Obermarkt / *Freiberger Obermarkt* (Jens Kugler)

Katedrála Freiberger Dom / *Freiberger Dom* (Jens Kugler)

Dominantní budovou města je freiberský zámek. Původně na tomto místě stál hrad Freudenstein vybudovaný za panování markraběte Otty (1125–1190), který byl v polovině 16. století za kurfiřta Augusta (1526–1586) přestavěn na renesanční zámek. Dnes tu sídlí Saský báňský archiv a je zde umístěna významná expozice minerálů zvaná „terra mineralia".

Um 1168 wurden in der Ortschaft Christiansdorf sowie in der näheren Umgebung Silbererzgänge entdeckt. Durch die Zusage der Bergfreiheit setzte eine intensive Zuwanderung bergbaukundiger Siedler aus verschiedenen Bergbauregionen Deutschlands ein. Nur wenige Jahre später wurde mit der Anlage der Freiberger Oberstadt mit dem großen Marktplatz und einem regelmäßigen Straßengrundriss begonnen. Die Bergstadt entwickelte sich aufgrund des Montanwesens fortan zu einem bedeutenden wirtschaftlichen, kulturellen und – seit dem 18. Jahrhundert, mit der Gründung der Bergakademie (1765) – wissenschaftlichen Zentrum.

Schönlebovský dům na náměstí Obermarkt / *Das Schönlebehaus auf dem Obermarkt*
(Jens Kugler)

Dům Ratskeller (Radniční sklípek) na náměstí Obermarkt / *Der Ratskeller auf dem Obermarkt*
(Jens Kugler)

Radnice ze 14. století na náměstí Obermarkt / *Rathaus aus dem 14. Jahrhundert auf dem Obermarkt*
(Jens Kugler)

Jeden z domů historického komplexu freiberské Bergakademie, nejstarší báňské akademie na světě / *Eines der Häuser des historischen Komplexes der Freiberger Bergakademie, der ältesten montanwissenschaftlichen Akademie der Welt* (Jens Kugler)

Umschlossen wurde die Freiberger Altstadt von einer Stadtmauer, die in verschiedenen Etappen ab 1200 erbaut wurde. Ein Teil der Anlage mit einzelnen Türmen ist bis heute erhalten. Innerhalb der Stadtmauer befinden sich zahlreiche Wohn- und Bürgerhäuser sowie große, zu Freihöfen gehörende Bauwerke und Sakralbauten. Eines der bedeutendste Bauwerke ist der Freiberger Dom.
Im Bereich um den Obermarkt entstanden neben prächtigen Bürgerhäusern, wie dem Schönlebehaus, dem Alnpeck Haus oder dem Ratskeller auch städtische Verwaltungs- und Handelsgebäude, darunter das Rathaus oder das Alte Kaufhaus. Die denkmalgerecht instandgesetzten Gebäude werden heute als Wohn-, Verwaltungs- und Geschäftsräume genutzt und dokumentieren durch zahlreiche Zierelemente und Plastiken die enge Verbindung zum Montanwesen.
Eine dominierende Stellung im Stadtgefüge nimmt das Freiberger Schloss ein. Die unter Markgraf Otto (1125–1190) ursprünglich errichtete Burg Freudenstein wurde Mitte des 16. Jahrhunderts unter Kurfürst August (1526–1586) zum Renaissanceschloss umgebaut. Heute sind das Sächsische Bergarchiv sowie die bedeutende Mineralienschau „terra mineralia“ im Schloss untergebracht.

Zámek Freudenstein / *Schloss Freudenstein* (Jens Kugler)

Porcelánka Kahla
Porzellanfabrik Kahla

Porcelánka Kahla byly založena v roce 1844 a do první světové války se stala jedním z nejdůležitějších výrobců porcelánu v Německu. V roce 1904 se vedení firmy rozhodlo postavit novou pobočku ve Freibergu, kde v té době právě končila těžba rud. Výroba elektrotechnické keramiky začala v nové továrně už v roce 1906. K dalšímu rozšíření továrny došlo v letech 1911 a 1914. V důsledku světové hospodářské krize byla výroba ve freiberské porcelánce ukončena v roce 1932. Správní budova, postavená v roce 1922, přilehlé budovy a někdejší ředitelská vila z roku 1913/1914 byly v letech 1993–1997 náročně restaurovány. Dnes v nich sídlí úřad zemského rady pro okres Mittelsachsen.

Die Porzellanfabrik Kahla wurde 1844 gegründet und entwickelte sich bis zum Ersten Weltkrieg zu einem der bedeutendsten Porzellanhersteller in Deutschland. 1904 entschloss sich die Firmenleitung zur Neuerrichtung einer Zweigfabrik in Freiberg, als der Bergbau kurz vor seiner Stilllegung lag. Bereits 1906 konnte die Produktion von elektrotechnischer Keramik in der neuen Fabrikanlage aufgenommen werden. 1911 und 1914 erfolgten Erweiterungen der Fabrik. In Folge der Weltwirtschaftskrise wurde die Produktion in der Freiberger Porzellanfabrik 1932 eingestellt. Das 1922 errichtete Verwaltungsgebäude und anliegende Gebäude sowie die ehemalige Direktorenvilla aus dem Jahr 1913/1914 wurden zwischen 1993 und 1997 umfassend denkmalgerecht instandgesetzt. Heute befindet sich in diesen Gebäuden das Landratsamt Mittelsachsen.

Správní budova porcelánky Kahla / *Verwaltungsgebäude der Porzellanfabrik Kahla* (Jens Kugler)

Hornická krajina Himmelfahrt Fundgrube
Bergbaulandschaft Himmelfahrt Fundgrube

Povrchové objekty dolu Alte Elisabeth / *Tagesanlage des Alten Elisabeth Schachtes* (Jens Kugler)

Hlavní suroviny / *Hauptrohstoffe:*	stříbro (olovo, zinek) / *Silber (Blei, Zink)*
Těžební období / *Bergbauperiode:*	1–6
Kategorie a hodnoty / *Kategorien und Werte:*	K1, K3, H2, H5

Hornická krajina u dolu Himmelfahrt Fundgrube dokládá počátky těžby stříbra a osmisetletou hornickou historii Krušných hor. Svými početnými důlními a odvodňovacími zařízeními a krajinou s mnoha haldami dokumentuje dlouhotrvající hornickou činnost v Krušnohoří. Zařízení dolu Himmelfahrt Fundgrube svědčí o postupné změně charakteru báňských aktivit od četných malodolů středověku a raného novověku až po velký, moderně vybavený důlní komplex pro těžbu drahých kovů v 19. století. Těžba, provozovaná na vysoké technické úrovni, byla dočasně zastavena v roce 1913, v letech 1937–1969 však byla ještě obnovena. Z mnoha důlních zařízení dolu Himmelfahrt Fundgrube se dochovaly rozličné stavby, například u šachty Abraham nebo u šachty Alte Elisabeth. K dalším komponentám hornické krajiny Himmelfahrt Fundgrube patří Herderova hrobka, dopravní cesta do údolí Muldy, příkop Rote Graben, důl Oberes Neues Geschrei a hornická krajina v okolí žíly Hauptstollngang Stehenden. Všechny objekty hornické krajiny Himmelfahrt Fundgrube jsou přístupné po naučných nebo turistických stezkách.

Die Bergbaulandschaft Himmelfahrt Fundgrube steht für den Beginn des Silberbergbaus und für die 800-jährige Bergbaugeschichte im Erzgebirge. Sie dokumentiert mit mehreren Schachtanlagen, einer reichen Haldenlandschaft und den Entwässerungstechniken die langandauernden Bergbau-

aktivitäten im Erzgebirge. Die Anlagen der Himmelfahrt Fundgrube bezeugen die Entwicklung von zahllosen kleinen Bergwerken des Mittelalters und der frühen Neuzeit zum größten und modernsten Verbundbergwerk des Edelmetallbergbaus im 19. Jahrhundert. Der auf technisch hohem Niveau betriebene Bergbau wurde vorläufig 1913 stillgelegt und dann nachfolgend von 1937 bis 1969 nochmals weiterbetrieben. Von den zahlreichen Hauptschachtanlagen der Himmelfahrt Fundgrube haben sich verschiedene bauliche Strukturen erhalten, u. a. am Abraham Schacht oder am Schacht der Alten Elisabeth. Zu weiteren Bestandteilen der Bergbaulandschaft Himmelfahrt Fundgrube gehören das Grabmal Herders Ruhe, der Transportweg in das Muldental, der Rote Graben, die Grube Oberes Neues Geschrei und die Bergbaulandschaft um den Hauptstollngang Stehenden. Alle Objekte der Bergbaulandschaft Himmelfahrt Fundgrube sind durch Lehrpfade oder Wanderwege touristisch erschlossen.

Co lze navštívit / Was ist zu besichtigen?

- Prohlídkový důl Freiberg se šachtami Reiche Zeche a Alte Elisabeth (do konce roku 2014 uzavřen) /*Besucherbergwerk Freiberg mit Schacht „Reiche Zeche“ und Schacht „Alte Elisabeth“ (bis Ende 2014 geschlossen)*
- Prohlídka historických pozemních budov šachty Alte Elisabeth s průvodcem / *Übertagebesichtigung durch die historischen Schachtgebäude der „Alten Elisabeth“*
- Naučná hornicko-historická stezka „Revír Himmelfahrt“ (délka cca 5,7 km) / *Lehrpfad Bergbaugeschichtliche Erkundungswege – „Himmelfahrter Revier“ (ca. 5,7 km lang)*
- Výstava minerálů a důlních modelů Technické univerzity Bergakademie Freiberg na dole Reiche Zeche / *Mineralienausstellung und Modellsammlung der TU Bergakademie Freiberg (Schachtanlage „Reiche Zeche“)*

Šachta Abraham
Abraham Schacht

Šachta Abraham byla původně hlavní šachtou dolu Himmelfahrt Fundgrube. Po významných nálezech rud v roce 1828 byly do poloviny 19. století všechny hlavní pozemní budovy šachty modernizovány a přistavěny nové. Ze starších budov se dochoval například dům pro osazenstvo dolu z doby kolem roku 1790, stará cáchovna a jámová budova pro vodní žentour, z nově vybudovaných pak kovárna (1834), prádlo (1834), vysoká věžovitá jámová budova (1839), velká třídírna rudy (1842), nová cáchovna (1843), nová správní budova (1846) a také těleso koněspřežné dráhy, pro niž byl vybudován tunel skrz haldu šachty Abraham. V podzemí šachty Abraham se dochovalo vratné vodní kolo umístěné ve velké komoře. Další rozsáhlé úpravy šachetních zařízení proběhly po roce 1886. Šachta pak byla dále v provozu ještě od druhé třetiny 20. století do roku 1968. Po skončení těžby byla jámová budova pro vodní žentour opět obnovena v původní podobě.

Jámová budova šachty Abraham / *Das Treibehaus des Abraham Schachtes* (Jens Kugler)

Der Abraham Schacht war der ursprüngliche Hauptschacht der Himmelfahrt Fundgrube. Nach den bedeutenden Erzfunden 1828 wurden bis zur Mitte des 19. Jahrhunderts alle wesentlichen Tagesgebäude des Schachtes modernisiert und neue Gebäude errichtet. Erhalten geblieben sind das Mannschaftshaus (um 1790), das alte Huthaus und das Wassergöpeltreibehaus. Neu errichtet wurden die Bergschmiede (1834), die Setzwäsche (1834), das hohe, turmartige Treibehaus (1839), die große Scheidebank (1842), das neue Huthaus (1843), ein neues Verwaltungsgebäude (1846) sowie eine Pferdeeisenbahn, für die ein Erzbahntunnel durch die Halde des Abraham Schachtes angelegt wurde. Das Kehrrad des Abraham Schachtes ist untertägig in der Radstube erhalten. Nach 1886 erfolgte eine weitere umfassende Sanierung des Schachtes. Ab dem zweiten Drittel des 20. Jahrhunderts bis zum Jahr 1968 wurde die Schachtanlage nochmals genutzt. Nach der Stilllegung wurde das Wassergöpeltreibehaus in seinen ursprünglichen Zustand zurückgebaut.

Důl Alte Elisabeth
Alte Elisabeth Fundgrube

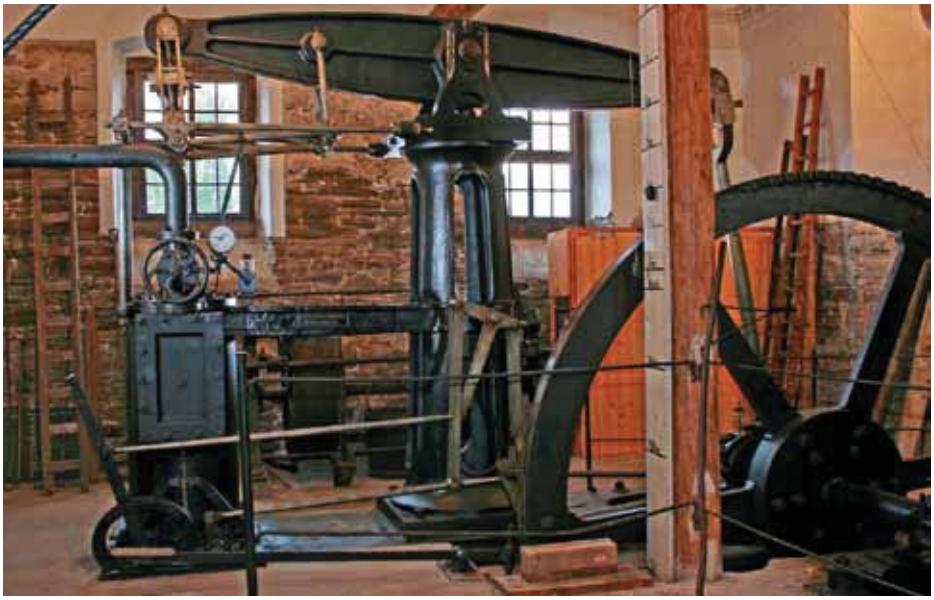

Parní stroj šachty Alte Elisabeth / *Dampfmaschine der Alte Elisabeth Fundgrube* (Jens Kugler)

Původně samostatnou šachtu Alte Elisabeth převzal ve druhé třetině 19. století důl Himmelfahrt Fundgrube a šachta pak byla využívána jako světlík při ražení Rothschönberské štoly a později jako větrná jáma s celkovou hloubkou 605 m. V roce 1848 byla šachta vybavena žentourem s parním pohonem, který se dochoval dodnes. K objektům šachty patří jámová budova, strojovna, budova pro parní kotel, 18 vysoký komín a třídírna rudy přistavěná k jámové budově, která byla později využívána jako modlitebna. Celý komplex doplňuje kovárna postavená kolem roku 1850. Důl Alte Elisabeth Fundgrube je dnes součástí prohlídkového a výukového dolu Technické univerzity Bergakademie Freiberg, budovy jsou využívány pro turistické a výukové účely. V podzemí dolu se dochovaly rozmanité doklady těžby ze všech období freiberské báňské historie.

Der ursprünglich selbstständige Schacht Alte Elisabeth wurde im zweiten Drittel des 19. Jahrhunderts von der Himmelfahrt Fundgrube übernommen und nachfolgend als Lichtloch beim Bau des Rothschönberger Stollns und später als Wetterschacht mit einer Gesamttiefe von 605 m betrieben. Im Jahr 1848 wurde der Schacht mit einer Dampfgöpelanlage ausgestattet, die sich erhalten hat. Zum Gebäudekomplex gehören das Treibehaus, das Maschinenhaus und das Kesselhaus, der 18 m hohe Schornstein sowie die an das Treibehaus angebaute Scheidebank, die später als Betstube genutzt wurde. Das Ensemble wird durch die Bergschmiede (um 1850) ergänzt. Heute gehört die Alte Elisabeth Fundgrube zum Besucher- und Lehrbergwerk der TU Bergakademie Freiberg. Die Gebäude werden touristisch sowie zu Lehrzwecken genutzt. Im untertägigen Grubenfeld sind unterschiedlichste Sachzeugen aus allen Epochen des Freiberger Bergbaus erhalten.

Herderova hrobka
Grabmal Herders Ruhe

Herderova hroba / *Grabmal Herders Ruhe* (Jens Kugler)

Severovýchodně od Freibergu u Tuttendorfské cesty se nacházejí tři stromy zarostlé haldy. Jednou z nich je halda dolu Heilige Drei Könige, známého od 15. století, u níž leží monumentální hrob freiberského vrchního horního hejtmana Sigismunda Augusta Wolfganga von Herdera (1776–1838). Herder zde byl pohřben po svém úmrtí 1. února 1838, slavnostního pohřebního průvodu se tehdy zúčastnilo velké množství horníků, hutníků a obyvatel Freibergu. Hrobka byla vybudována podle návrhu profesora Johanna Eduarda Heuchlera (1801–1879) a byla dokončena zasazením bronzové desky v roce 1840. Na hrobě je nápis „Zde odpočívá nejvěrnější přítel horníků". Od volně přístupné hrobky se nabízí pozoruhodný pohled na horní město Freiberg.

Östlich vom Tuttendorfer Weg befinden sich drei baumbestandene Halden. Bei der Halde der seit dem 15. Jahrhundert bekannten Grube Heilige Drei Könige befindet sich das Grabmal des Oberberghauptmanns Sigismund August Wolfgang Freiherr von Herder (1776–1838). Herder wurde hier nach seinem Tod am 1. Februar 1838 mit einem großen, feierlichen Trauerzug unter großer Anteilnahme der Berg- und Hüttenleute sowie der Freiberger Bevölkerung beerdigt. Das Denkmal wurde nach einem Entwurf von Professor Johann Eduard Heuchler (1801–1879) errichtet und konnte 1840 mit dem Einsetzen der Bronzetafel fertiggestellt werden. Das Grabmal trägt die Aufschrift: „Hier ruht der Knappen treuster Freund". Von dem begehbaren Denkmal bietet sich ein bemerkenswerter unverbauter Blick auf die Bergstadt Freiberg.

Dopravní cesta do údolí Muldy u Halsbachu
Transportweg in das Muldental (Halsbach)

Těleso rudní dráhy / *Der Erzbahndamm* (Jens Kugler)

V souvislosti s rozšiřováním úpravárenských kapacit dolu Himmelfahrt Fundgrube a v roce 1854 započatou přestavbou mlýna Mittlere Ratsmühle na prádlo a stoupu byla v roce 1857 uvedena do provozu i dráha pro přepravu rudy důlními vozíky. Ruda vytěžená v šachtě David byla zpracována v suché stoupě a odtud odvážena do hutě. Ruda byla dopravována po 875 m dlouhé dráze do údolí Muldy. Přepravní cesta zahrnovala i dvě šachty, které sloužily zároveň jako zásobník rudy. Součástí komponenty jsou ústí dvou štol, jimiž byla ruda přepravována (Oberer Erzbahnstolln a Unterer Erzbahnstolln), a z podstatné části dochované těleso rudní dráhy.

Im Zusammenhang mit der Erweiterung der Aufbereitungskapazität der Himmelfahrt Fundgrube und dem 1854 begonnenen Umbau der Mittleren Ratsmühle zu einer Poch- und Stoßherdwäsche und einem Pochwerk steht der Bau einer Huntelaufbahn, die 1857 in Betrieb genommen wurde. Das im David Schacht geförderte Erz wurde im zugehörigen Trockenpochwerk weiterverarbeitet

und anschließend den Schmelzhütten zugeführt. Das Erz wurde über die insgesamt 875 m lange Huntelaufbahn in das Muldental transportiert. Die hier vorhandenen Erzrollenschächte waren gleichzeitig Erzspeicher. Nominierte Güter sind die Mundlöcher des Oberen und Unteren Erzbahnstollns und der in wesentlichen Teilen erhaltene Erzbahndamm.

Vodní příkop Roter Graben
Kunstgraben Roter Graben

Portál štoly Verträgliche Gesellschaft / *Mundloch des Verträgliche Gesellschaft Stollns* (Jens Kugler)

Zhruba 7,5 km dlouhý, v letech 1614/1615 vybudovaný příkop Roter Graben (Červený příkop) je jedním z nejznámějších vodních příkopů freiberského revíru. Na konci 19. století jím proudilo 800–1 000 litrů vody za vteřinu, což bylo někdy více vody, než kolik teklo v řece Freiberská Mulda. Příkop přiváděl pohonnou vodu pro doly umístěné na žíle Halsbrücker Spat a později pro huť v Halsbrücke. V současnosti teče příkopem voda jen v úseku od ústí štoly Verträgliche Gesellschaft Stolln do Halsbrücke. Kromě ústí této štoly se podél příkopu nacházejí ústí řady dalších štol: štoly Thurmhofer Hilfsstolln ražené od roku 1752, štoly Hauptstollnumbruch s portálem z roku asi 1822, ústí nejvýznamnější a nejdelší (přes 40 km) freiberské štoly Alter/Tiefer Fürstenstolln a portál podzemního vodního kanálu dolu Oberes Neues Geschrei z roku 1844. K dalším významným objektům této komponenty patří rudní prádlo dolu Oberes Neues Geschrei vybudované kolem roku 1840 a v 18. století postavená cáchovna u štoly Thurmhofer Hilfsstolln.

Der etwa 7,5 km lange, 1614/15 erbaute Rote Graben ist einer der bekanntesten Kunstgräben des Freiberger Reviers. Ende des 19. Jahrhunderts führte er eine Wassermenge zwischen 800 und 1.000 l/s. Damit überstieg das im Roten Graben abgeführte Wasser zeitweise die Wassermenge der

Freiberger Mulde. Der Graben lieferte Aufschlagwasser für die Gruben auf dem Halsbrücker Spat und später für die Hütte Halsbrücke. Heute ist der Graben nur über eine Teilstrecke vom Mundloch des „Verträgliche Gesellschaft Stollns" bis Halsbrücke wasserführend. Neben dem Mundloch dieses Stollns befinden sich unmittelbar am Roten Graben die Mundlöcher mehrerer weiteren Stolln: das Mundloch des im Jahr 1752 begonnenen Thurmhofer Hilfsstollns, das vermutlich 1822 errichtete Mundloch des Hauptstollnumbruchs, das Mundloch des bedeutendsten und mit über 40 km längsten Freiberger Stollns – des Alten/Tiefen Fürstenstollns – und das Mundloch der Aufschlagrösche Oberes Neues Geschrei aus dem 1844. Zu weiteren bedeutenden Objekten des Bestandteils gehören die um 1840 erbaute Erzwäsche der Fundgrube Oberes Neues Geschrei und das im 18. Jahrhundert errichtete Huthaus am Thurmhofer Hilfsstollen.

Důl Oberes Neues Geschrei Fundgrube
Oberes Neues Geschrei Fundgrube

Halda dolu Oberes Neues Geschrei Fundgrube s jámovou budovou navrchu / *Halde der Grube Oberes Neues Geschrei mit dem Treibehaus* (Jens Kugler)

Jámová budova dolu Oberes Neues Geschrei Fundgrube vznikla v souvislosti s budováním Rothschönberské štoly. Jáma tohoto dolu byla stejně jako jižně odtud se nacházející jáma Kob využívána jako světlík při ražbě Rothschönberské štoly v prostoru mezi hlavní šachtou dolu Reiche Zeche a 8. světlíkem v Halsbrücke. Jámová budova, v níž byl umístěn vodní žentour, je postavena z lomového kamene, má sedlovou střechu pokrytou šindelem. Rudní prádlo dolu Oberes Neues Geschrei, postavené okolo roku 1840 rovněž z lomového kamene, je současně konečným bodem příkopu Roter Graben. Voda z příkopu byla přiváděna na vodní kolo umístěné v oddělené komoře. Přívodní zařízení se dochovalo dodnes.

Das Treibehaus der Grube Oberes Neues Geschrei steht im Zusammenhang mit der Anlage des Rothschönberger Stollns. Der Schacht wurde neben dem südlich gelegenen Kob Schacht als Lichtloch für den Vortrieb des Rothschönberger Stollns zwischen dem Richtschacht der Reichen Zeche und dem VIII. Lichtloch in Halsbrücke angelegt. Das Wassergöpeltreibehaus ist ein Bruchsteinbau mit einem schindelgedeckten Satteldach. Die um 1840 aus Bruchsteinen erbaute Erzwäsche der Grube Oberes Neues Geschrei markiert einen Endpunkt des Roten Grabens. Das Wasser des Roten Grabens wurde auf das in einer separaten Radstube vorhandene Wasserrad geführt. Die Wasserzuführung ist bis heute erhalten.

Hornická krajina v okolí žíly Hauptstollngang Stehende
Bergbaulandschaft um den Hauptstollngang Stehenden

Na území důlního revíru dolu Himmelfahrt Fundgrube se nachází význačná hornická krajina. Nejdůležitější místní rudní žilou byla žíla Hauptstollngang Stehende, která probíhá z údolí Freiberské Muldy u Halsbrücke až do katastru Brand-Erbisdorfu. Právě na této žíle měl být v roce 1168 učiněn první nález stříbrné rudy v regionu. V údolí Freiberské Muldy byl na této žíle vybudován portál nejvýznamnější a nejdelší freiberské štoly, štoly Alter/Tiefer Fürstenstolln. Na povrchu se nacházejí haldy různých historicky významných šachet. Haldové tahy se navíc dochovaly i nad dalšími žilami, které se se žilou Hauptstollngang Stehende kříží. Velké tabulové haldy jsou příznačné pro hlavní šachty z 18. a 19. století. Mezi nimi se rozprostírají menší haldy pocházející většinou ze starších období těžby. V posledních desetiletích došlo v tomto prostoru k mnoha propadům, které prokázaly, že se zde dříve nacházelo velké množství dnes neznámých šachet. Jejich velmi staré dobývky sahají někdy až téměř k povrchu.

Haldový tah na žíle Hauptstollngang Stehende poblíž Tuttendorfu / *Haldenzug auf dem Hauptstollngang Stehenden bei Tuttendorf* (Jens Kugler)

Das Bergbaugebiet der Himmelfahrt Fundgrube ist durch eine ausgeprägte Bergbaulandschaft gekennzeichnet. Der bedeutendste Erzgang war der Hauptstollngang Stehende, der sich sich vom Tal der Freiberger Mulde bei Halsbrücke bis auf die Flur Brand-Erbisdorfs erstreckt. Auf diesem Gang soll im Jahr 1168 das erste Silbererz der Region gefunden worden sein. Im Tal der Freiberger Mulde wurde auf diesem Gang das Mundloch des bedeutendsten und längsten Freiberger Stollns, des Alten/Tiefen Fürstenstollns angesetzt. Auf der Oberfläche befinden sich die Halden verschiedener historisch bedeutender Schächte. Haldenzüge haben sich ebenfalls auf anderen, den Hauptstollngang Stehenden kreuzenden Erzgängen erhalten. Die großen Tafelhalden markieren die Hauptschächte des 18. und 19. Jahrhunderts. Zwischen ihnen befinden sich die kleinen, meist älteren Bergbauhalden. Durch zahlreiche Bergschäden in den letzten Jahrzehnten ist belegt, dass sich in diesem Gebiet eine wesentlich größere Anzahl von heute unbekannten Schachtanlagen befunden hat. Teilweise sind die untertägigen, sehr alten Grubenbaue bis nahezu zur Tagesoberfläche befahrbar.

Hornická krajina Zug / *Bergbaulandschaft Zug*

Hlavní suroviny / *Hauptrohstoffe:*
stříbro (měď, olovo) / *Silber (Kupfer, Blei)*

Těžební období / *Bergbauperiode:*
2–6

Kategorie a hodnoty / *Kategorien und Werte:*
K1, K3, H2, H5

Cáchovna dolu Geschert Glück / *Das Huthaus der Grube Beschert Glück* (Jens Kugler)

Hornická krajina Zug svými dochovanými důlními budovami a výraznými haldovými tahy dokládá dobývání rud stříbra, mědi a olova ve freiberském revíru od 16. století. Pro přívod pohonné vody k různým vodním strojům byl vybudován příkop Hohe Birke Kunstgraben, který je využíván dodnes. Jedním z nejvýznamnějších dolů se od 17. století stal důl Beschert Glück s rozmanitým technickým vybavením. K němu patřila i řada vodních strojů, jejichž podzemní strojovny se dosud zachovaly. K pozemním objektům dolu Beschert Glück patří například cáchovna z roku 1786 nebo sousední třídírna rudy vybudovaná kolem roku 1800. Po uzavření dolů byly šachty Drei Brüder a Constantin v roce 1913/1914, resp. 1922 přeměněny na podzemní vodní elektrárny, které byly v provozu až do let 1969/1972. Podzemní elektrárna v šachtě Drei Brüder byla jednou z nejstarších svého druhu v Evropě.
Šachta Drei Brüder je provozována jako prohlídkový důl. Důl Beschert Glück Fundgrube je jakožto část „haldové krajiny Zug" součástí sítě turistických cest.

Die Bergbaulandschaft Zug mit ihren erhaltenen Grubengebäuden und markanten Haldenzügen steht für die Gewinnung von Silber-, Kupfer- und Bleierzen ab dem 16. Jahrhundert im Freiberger Revier. Zur Aufschlagwasserzuführung für Wasserkraftmaschinen wurde der heute noch genutzte Hohe Birke Kunstgraben angelegt. Eine der bedeutendsten Gruben ab dem 17. Jahrhundert war die Grube Beschert Glück, von der eine umfangreiche technische Ausstattung erhalten geblieben ist. Dazu gehören u.a. verschiedene Wasserkraftmaschinen mit den dazugehörigen untertägigen Maschinenräumen. Zu den Tagesgebäuden der Grube Beschert Glück zählen u.a. das Huthaus aus dem Jahr 1786 und die benachbarte, um 1800 erbaute Scheidebank. Nach Schließung der Gruben erfolgte der Umbau des Drei-Brüder-Schachtes (1913/14) und des Constantin Schachtes (1922) zu untertägigen Wasserkraftwerken, die bis 1969/72 in Betrieb waren.
Das Kraftwerk des Drei-Brüder-Schachts ist eines der ältesten untertägigen Elektrizitätskraftwerke Europas. Die Tagesgebäude des Schachtes werden als Schauanlage betrieben. Die Beschert Glück Fundgrube ist als Teil der Haldenlandschaft in Zug in das Wanderwegenetz integriert.

Co lze navštívit / *Was ist zu besichtigen?*

- Šachta Drei-Brüder (prohlídkový důl s podzemní vodní elektrárnou) / *Drei-Brüder-Schacht (Schauanlage mit Kavernenkraftwerk)*
- Hornicko-historická naučná stezka „Zug" (délka cca 5,7 km) / *Bergbauhistorischer Erkundungspfad „Zug" (ca. 5,7 km lang)*

Hutní komplex Muldenhütten
Hüttenkomplex Muldenhütten

Hlavní suroviny / *Hauptrohstoffe*
stříbro, olovo, zinek / *Silber, Blei, Zink*

Těžební období / *Bergbauperiode* 4–6

Kategorie a hodnoty / *Kategorien und Werte*
K1, K6, H2

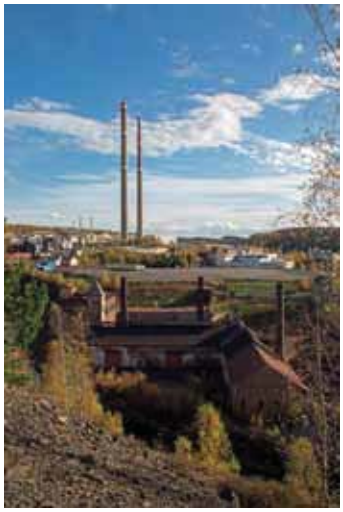

Hutní komplex Muldenhütten / *Hüttenkomplex Muldenhütten* (Jens Kugler)

Hutní komplex Muldenhütten je jedním z nejstarších areálů metalurgie neželezných kovů v Německu, hutě jsou zde doloženy již ve 14. století (1318). Od 2. poloviny 16. století se z komplexu v rámci koncentrace saských hutí na ušlechtilé kovy za kurfiřta Augusta I. stalo největší a nejvýznamnější hutní středisko Krušných hor. V 19. století zde byly vyvinuty mnohé nové hutní technologie, například kontaktní způsob výroby kyseliny sírové. Po definitivním ukončení těžby ve freiberském revíru v roce 1969 se hutní výroba soustředila na zpracování druhotných surovin a dodnes zde pracuje huť na zpracování olověných odpadů. V letech 1887 až 1953 se hutní komplex Muldenhütten stal navíc sídlem Saské státní mincovny, resp. jedné z mincoven Německé demokratické republiky, pro niž byla postavena reprezentativní výrobní a správní budova. K dalším památkám patří například budova šachtové pece I z let 1886–1887, Pattinsonova huť, hutní dům I, jehož základy pocházejí už z druhé poloviny 17. století, a budova dmychadla s originálním válcovým dmychadlem.

Der Hüttenkomplex Muldenhütten gilt als einer der ältesten Hüttenstandorte der Buntmetallurgie in Deutschland. Am Standort von Muldenhütten an der Freiberger Mulde sind bereits im 14. Jahrhundert (1318) Schmelzhütten belegt. Er entwickelte sich ab der zweiten Hälfte des 16. Jahrhunderts im Zuge der vom Kurfürsten August I. angeordneten Konzentration der sächsischen Edelmetallhütten zum größten und bedeutendsten Schmelzhüttenstandort im Erzgebirge. Im 19. Jahrhundert wurden hier zahlreiche neue Hüttentechnologien entwickelt wie z. B. das Schwefelsäurekontaktverfahren. Mit der endgültigen Einstellung des Freiberger Bergbaus 1969 konzentrierten sich die Hüttenarbeiten auf sekundäre Rohstoffe. Bis heute existiert am Standort eine Sekundärbleihütte. Von 1887 bis 1953 war die Hütte zudem Standort der Sächsischen Staatsmünze bzw. einer der Münzstandorte der DDR, für welche ein repräsentatives Produktions- und Verwaltungsgebäude errichtet wurde. Zu anderen Denkmalen gehören z.B. das Schachtofengebäude I aus den Jahren 1886–1887, die Pattinsonhütte, das Huthaus I, das ursprünglich schon in der zweiten Hälfte des 17. Jahrhunderts gebaut wurde, und das Gebläsehaus mit originalem Zylindergebläse.

- Hornicko-historická turistická cesta „Saxonia – Muldenhütten – Alte Dynamit“ (délka cca 5 –12 km) / *Bergbaugeschichtlicher Wanderweg „Saxonia – Muldenhütten – Alte Dynamit“ (ca. 5 – 12 km lang)*
- Historické centrum Freibergu s mnoha pamětihodnostmi / *Historische Altstadt von Freiberg mit zahlreichen Sehenswürdigkeiten*

Revír Freiberg – sever a Rudní kanál
Freiberger Nordrevier mit Erzkanal

Halda šachty Einigkeit dolu Alte Hoffnung Gottes Erbstolln v Kleinvoigtsbergu / *Halde des Einigkeiter Schachtes der Grube Alte Hoffnung Gottes Erbstolln in Kleinvoigtsberg* (Jens Kugler)

Hlavní suroviny / *Hauptrohstoffe:*	stříbro (olovo, zinek) / *Silber (Blei, Zink)*
Těžební období / *Bergbauperiode:*	4–6
Kategorie a hodnoty / *Kategorien und Werte:*	K1, K2, K5, K6, H2

Revír Freiberg – sever s hutním komplexem Halsbrücke, přilehlými doly a Rudním kanálem je příkladem toho, jak se v 18. až 20. století vzájemně prolínaly těžba a hutní zpracování rud s těžební a sociální infrastrukturou. Stříbrné rudy zpracovávané v huti pocházely především ze severně odtud se nacházejících dolů Churprinz Friedrich August a Alte Hoffnung Gottes Erbstolln. Díky mnoha technickým inovacím, které zde byly zavaedeny poprvé na světě, byly hutě v Halsbrücke známé daleko za hranicí Německa. Pro zlepšení dopravy rud k hutím byl v roce 1788/89 vybudován kanál pro lodní plavbu, tzv. Rudní kanál. Sociální struktury hutě reprezentují dochované domy pro zaměstnance z 18. století a strusková lázeň. Většina památek oblasti je přístupná po turistických cestách..

Das Freiberger Nordrevier mit dem Hüttenkomplex Halsbrücke, den Bergwerken sowie dem Erzkanal repräsentiert die komplexe Wechselwirkung von Bergbau, Verhüttung, Infrastruktur und sozialen Strukturen für die Zeit vom 18. bis zum 20. Jahrhundert. Die in der Hütte verarbeiteten Silbererze stammten vorrangig aus den nördlich gelegenen Bergwerken wie den Gruben Churprinz Friedrich August und Alte Hoffnung Gottes Erbstolln. Aufgrund vieler technischer Neuerungen, die hier erstmals in der Welt angewendet wurden, wurde das Hüttenwerk Halsbrücke weit über die Grenzen Deutschlands bekannt. Zur Verbesserung des Erztransportes von den Gruben zum Hüttenstandort wurde 1788/89 ein Schifffahrtskanal (Erzkanal) errichtet. Die sozialen Strukturen der

Hütten werden durch die erhaltenen Arbeiterhäuser aus dem 18. Jahrhundert und das Schlackenbad repräsentiert. Die Mehrzahl der Denkmale ist durch Wanderwege touristisch erschlossen.

Co lze navštívit / *Was ist zu besichtigen?*

- Důlní zařízení dolu Alte Hoffnung Gottes Erbstolln v Kleinvoigtsbergu / *Bergbauliche Anlagen des Alte-Hoffnung-Gottes-Erbstolln (Kleinvoigtsberg)*
- Turistická stezka „Těžba na žíle Halsbrücker Spatgang a huť Halsbrücke" / *Wanderung „Der Bergbau auf dem Halsbrücker Spatgang und die Halsbrücker Hütte"*
- Pozemní budova 7. světlíku na Rothschönberské štole (Halsbrücke) / *Tagesgebäude VII. Lichtloch des Rothschönberger Stollns (Halsbrücke)*

Hutní komplex Halsbrücke
Hüttenkomplex Halsbrücke

K výstavbě hutních zařízení u Halsbrücke došlo na začátku 17. století. Postupně zde vznikl hutní komplex, který se vedle hutí u Muldenhütten stal jedním z nejvýznamnějších v Krušných horách. Zdejší hutní komplex nabyl na významu zvláště po výstavbě amalgovny v roce 1791. Stříbrné rudy zde byly poprvé zpracovávány za studena procesem amalgamace. V roce 1816 zde byla uvedena do provozu první plynárna na evropském kontinentu. Místní zvláštností je také tzv. strusková lázeň, která byla zřízena v roce 1804 a využívala teplo ze strusek. V letech 1888–1898 byl s cílem snížit negativní dopad kouřových zplodin postaven 140 m vysoký komín. Tento dosud dochovaný komín, zvaný Hohe Esse, byl svého času nejvyšším průmyslovým komínem na světě. Dochovány jsou také čtyři historické hrázděné domy pro zaměstnance hutí. V tradiční hutním provozu pokračují v Halsbrücke dodnes různé samostatné podniky.

Jeden z historických domů pro zaměstnance hutě / *Eines der historischen Häuser für Hüttenarbeiter* (Jens Kugler)

Pozůstatky lodní zdviže na Rudním kanálu u Halsbrücke / *Relikt des Kahnhebehauses am Erzkanal bei Halsbrücke* (Jens Kugler)

Zum Ausbau der Hüttenanlage bei Halsbrücke kam es zu Beginn des 17. Jahrhunderts. Allmählich entwickelte sich dieser Hüttenstandort – neben dem Standort Muldenhütten – zu einem der bedeutendsten Standorte im Erzgebirge. Der Hüttenkomplex gewann vor allem durch den Bau des Amalgamierwerkes ab 1791 stark an Bedeutung. Erstmalig wurden Silbererze auf kaltem Wege durch das Verfahren der Amalgamation gewonnen. Im Jahre 1816 erfolgte hier die Inbetriebnahme des ersten Gaswerkes auf dem europäischen Kontinent. Eine Besonderheit war die Einrichtung eines Heilbades unter Verwendung heißer Schlacken im Jahr 1804, das sogenannte Schlackenbad. In den Jahren 1888 bis 1898 wurde zur Reduzierung von Hüttenrauchschäden ein 140 m hoher, bis heute erhaltener Schornstein (die Hohe Esse) erbaut, der lange Zeit als höchster Industrieschornstein der Welt galt. Erhalten sind auch vier historische Fachwerkgebäude für Hüttenarbeiter. Bis heute findet der traditionelle Hüttenbetrieb in Halsbrücke in verschiedenen, heute selbständigen Betrieben seine Fortsetzung.

Rudní kanál
Erzkanal

Výstavba tzv. Rudního kanálu začala v roce 1788 s cílem nabídnout nejdůležitějším dolům v revíru Freiberg – sever možnost, jak dopravovat zpracovanou rudu do centrálních hutí v Halsbrücke čluny po vodě. Kanál byl uveden do provozu o rok později poté, co byla v Halsbrücke dokončena stavba lodní zdviže. Přeprava rudy čluny skončila v roce 1868.
Více než 11 km dlouhý Rudní kanál je pozoruhodným příkladem vývoje těžební techniky v evropském hornictví. Zdymadlo u Halsbrücke je první stavbou tohoto druhu na světě. V okolí dolu Churprinz Friedrich August Erbstolln se dodnes dochovala jen malá část kanálu, v okolí halsbrückého zdymadla byl kanál rekonstruován. V důsledku rozsáhlých terénních úprav v údolí říčky Muldy dnes zdymadlo stojí stranou od vlastního toku. Jihozápadně od zdymadla se dochovaly čtyři pilíře mostu Altväterbrücke vybudovaného v letech 1680–1715 jako akvadukt.

Der Bau des sogenannten Erzkanals begann 1788 mit dem Ziel, den wichtigsten Gruben des Freiberger Nordreviers die Möglichkeit zu eröffnen, die aufbereiteten Erze zur zentralen Verhüttung

nach Halsbrücke zu verschiffen. Ein Jahr später entstand das Halsbrücker Kahnhebehaus und der Kanal ging in Betrieb. Die Kahnförderung der Erze endete im Jahr 1868.
Der mehr als 11 km lange Erzkanal ist ein bemerkenswertes Beispiel der Entwicklung der Fördertechnik im europäischen Montanwesen. Das Kahnhebehaus ist das erste Bauwerk dieser Art weltweit gewesen. Im Bereich der Grube Churprinz Friedrich August Erbstolln ist heute nur ein kurzes Stück des Erzkanals sichtbar erhalten. Im Bereich des Halsbrücker Kahnhebehauses wurde der Erzkanal rekonstruiert. Umfangreiche Veränderungen des Muldentals in der ersten Hälfte des 20. Jahrhunderts führten dazu, dass das Kahnhebehaus isoliert von der heutigen Mulde steht. Südwestlich des Kahnhebehauses sind vier Pfeilerreste des ehemaligen Aquäduktes der Altväterbrücke aus den Jahren 1680 bis 1715 erhalten.

Důl Churprinz Friedrich August Erbstolln
Grube Churprinz Friedrich August Erbstolln

Těžba v oblasti Großschirma/Rothenfurth nabyla většího významu od 18. století. Důl Churprinz Friedrich August Erbstolln, ve kterém dočasně pracovalo i přes 600 zaměstnanců, byl tehdy největším zaměstnavatelem v regionu. Moderně vybavený důl zároveň sloužil jako výukové pracoviště pro freiberskou Báňskou akademii založenou v roce 1765. Po druhé světové válce byly některé zdejší šachty obnoveny, těžba skončila v roce 1968. Hlavní těžnou jámou dolu byla šachta Schreiber s výraznou haldou, východně od ní se nacházely vodotěžné jámy. Cáchovna dolu, postavená kolem roku 1700, získala svůj dnešní vzhled po přestavbě v roce 1747, nedaleko ní se nachází kovárna. Do dnešní doby se dochovala také jedna ze tří stoup dolu, přestavěná na obytný dům.

Cáchovna dolu Churprinz Friedrich August Erbstolln / *Huthaus der Grube Churprinz Friedrich August Erbstolln* (Jens Kugler)

Der Bergbau im Gebiet Großschirma/Rothenfurth erlangte ab dem 18. Jahrhundert größere Bedeutung. Mit einer Belegschaft von zeitweilig mehr als 600 Beschäftigten war die Grube Churprinz Friedrich August Erbstolln im 18. Jahrhundert der bedeutendste Arbeitgeber der Region. Die modern ausgerüstete Grube war zudem eine wichtige Ausbildungsgrube der 1765 gegründeten Bergakademie. Nach dem Zweiten Weltkrieg erfolgte eine erneute Nutzung verschiedener Schächte bis zur Schließung im Jahr 1968. Hauptförderschacht der Grube war der Schreiber Schacht mit einer markanten Halde. Östlich davon befanden sich die Kunstschächte. Das um 1700 errichtete Huthaus erhielt bei einem Umbau im Jahre 1747 sein heutiges Erscheinungsbild. Unweit vom Huthaus befindet sich die Bergschmiede. Das obere von einst drei Pochwerken der Grube hat sich als Wohnhaus umgebaut erhalten.

Cáchovna dolu Grube Alte Hoffnung Gottes Erbstolln / *Huthaus der Grube Alte Hoffnung Gottes Erbstolln* (Jens Kugler)

Důl Hoffnung Gottes Erbstolln
Grube Alte Hoffnung Gottes Erbstolln

V okolí dnešní obce Kleinvoigtsberg probíhala rozsáhlá hornická činnost již ve středověku. Novější dějiny zdejší těžby začaly v roce 1741, kdy vznikl i důl Alte Hoffnung Gottes Erbstolln. Hlavní šachtou tohoto dolu se ve druhé polovině 18. století stala vodotěžná a těžná šachta Einigkeit, která svou hloubkou 531 m byla po dlouhou dobu nejhlubší šachtou freiberského revíru. Důl Alte Hoffnung Gottes Erbstolln byl jako poslední ve freiberském revíru v provozu až do roku 1939, k obnovení důlních prací došlo ještě v letech 1952–1959. Na haldě šachty Einigkeit se nacházejí původní pozemní objekty dolu i později postavené budovy. K nejvýznamnějším dochovaným stavbám patří cáchovna z roku 1769, jámová budova, považovaná za nejstarší objekt pro umístění vodou poháněného žentouru ve freiberském revíru, dům štajgra nebo prachárna z roku 1795.

Im Bereich des heutigen Ortes Kleinvoigtsberg fand bereits im Mittelalter umfangreicher Bergbau statt. Die neuere Geschichte des hiesigen Bergbaus begann im Jahr 1741, als auch die Grube Alte Hoffnung Gottes Erbstolln entstand. Der Einigkeiter Kunst- und Treibeschacht entwickelte sich seit der zweiten Hälfte des 18. Jahrhunderts zum Hauptschacht dieser Grube. Mit einer Schachttiefe von 531 m war dieser Schacht lange Zeit der tiefste Schacht im Freiberger Revier. Die Grube Alte Hoffnung Gottes Erbstolln wurde als einzige Grube des Freiberger Reviers noch bis zu ihrer Stilllegung 1939 weiterbetrieben. Noch im Zeitraum zwischen 1952 und 1959 kam es zur erneuten Aufwältigung von Grubenbauen. Auf dem Haldenplateau des Einigkeiter Schachtes befinden sich die ursprünglichen Tagesgebäude der Grube und weitere, später errichtete Objekte. Zu wichtigen erhaltenen Gebäuden gehören z. B. das 1769 errichtete Huthaus, das Treibehaus, das als das älteste Wassergöpeltreibehaus im Freiberger Revier gilt, das Steigerhaus oder das Pulverhaus aus dem Jahr 1795.

Hornická krajina Gersdorf a klášter Altzella
Bergbaulandschaft Gersdorf mit Kloster Altzella

Románský obloukovitý portál kláštera Altzella / *Romanisches Rundbogenportal des Klosters Altzella* (Jens Kugler)

Hlavní suroviny / *Hauptrohstoffe*	stříbro / *Silber*
Těžební období / *Bergbauperiode*	1–5
Kategorie a hodnoty / *Kategorien und Werte*	K1, K3, K5, H2, H4, H5

Hornická krajina Gersdorf a klášter Altzella dokládají význam cisterciáků pro rozvoj hornictví ve freiberském regionu. Klášter byl založen v roce 1162 a postupně posiloval svůj hospodářský a duchovní význam až do roku 1540, kdy byl zrušen. V hornické krajině Gersdorf se na původně klášterním území těžily stříbrné rudy pravděpodobně od 12. až do 19. století. Hornictví z této oblasti je dnes známé především díky poslednímu zdejšímu dolu Segen Gottes Erbstolln, provozovanému až do roku 1885. Dodnes se zde dochovaly jak strojovny dolu, tak i stroje samé. V místní hornické krajině se navíc nachází velké množství pozůstatků hornické činnosti jako například umělé příkopy, ústí podzemních vodních tunelů nebo povrchové báňské budovy.

Die Bergbaulandschaft Gersdorf mit dem Kloster Altzella steht stellvertretend für die Bedeutung der Zisterzienser für die Entwicklung des Bergbaus in der Freiberger Region. Die 1162 bestätigte Stiftung des Klosters Altzella führte zum Ausbau einer großen Anlage, die ihrer wirtschaftlichen und geistlichen Bedeutung gemäß bis zur Aufhebung im Jahr 1540 erweitert wurde. In der Bergbaulandschaft Gersdorf wurden auf ursprünglich klösterlichem Territorium mutmaßlich vom 12. bis in das 19. Jahrhundert Silbererze abgebaut. Der Bergbau ist heute vor allem durch die letzte in diesem Gebiet betriebene Grube Segen Gottes Erbstolln bekannt, die 1885 endgültig stillgelegt wurde. Bis heute sind die Maschinenräume der Grube sowie die Maschinen selbst erhalten. Zudem befinden sich in der Bergbaulandschaft eine Vielzahl bergbaulicher Anlagen, wie beispielsweise Kunstgräben, Röschen, Mundlöcher oder bergmännische Tagesgebäude.

Co lze navštívit / *Was ist zu sehen?*

- Cisterciácký klášter Altzella a klášterní park / *Zisterzienserkloster Altzella mit Klosterpark*
- Turistická stezka Klášter Altzella / *Wanderweg Kloster Altzella*
- Prohlídkový Segen-Gottes Erbstolln (po předchozím ohlášení) / *Besucherbergwerk „Segen-Gottes Erbstolln" Gersdorf (Führungen auf Anmeldung)*
- Turistická stezka Segen-Gottes-Erbstolln / *Wanderweg Segen-Gottes-Erbstolln*

Klášter Altzella
Kloster Altzella

Vznik cisterciáckého kláštera Altzella ve druhé polovině 12. století má přímou souvislost s osidlováním a vývojem freiberského regionu. Klášter se podílel na prudkém vývoji horního města Freiberg, pod jeho patronátem se nacházelo pět freiberských farních kostelů. Z kláštera se postupně stal nejvýznamnější klášter na území vládnoucího rodu Wettinů, kteří zde také byli v letech 1190 až 1381 pochováváni. Po reformaci byl klášter za vévody Jindřicha Pobožného v roce 1540 sekularizován. V roce 1788 byla dokončena výstavba raně klasicistního mauzolea, v jehož interiéru se nachází epitaf se jmény zde pohřebných Wettinů. V letech 1798 až 1809 vznikl v okolí mauzolea romantický park, jehož součástí jsou i ruiny starších klášterních budov.
Areál je dodnes obehnán 1 300 m dlouhou až 5 m vysokou zdí. Skvostný románský obloukovitý portál klášterní brány byl vybudován v posledním čtvrtletí 12. století. Jedinou plně dochovanou budovou kláštera je tzv. Konversenhaus, který byl původně určen pro laiky – nevysvěcené členy řádu. Areál kláštera Altzella je turisticky přístupný, slouží pro různé kulturní a církevní účely.

Der Bau des Zisterzienserklosters Altzella in der zweiten Hälfte des 12. Jahrhunderts steht in unmittelbarem Zusammenhang mit der Besiedlung und der Entwicklung der Freiberger Region. Das Kloster partizipierte von der immensen Entwicklung der Bergstadt Freiberg, da die fünf Pfarrkirchen in Freiberg seinem Patronat unterstellt waren. Allmählich entwickelte es sich zum bedeutendsten Kloster auf wettinischem Gebiet und diente ab 1190 bis 1381 als Grablege der Wettiner. Nach der Reformation wurde das Kloster um 1540 unter Herzog Heinrich dem Frommen säkularisiert. 1788 wurde der Bau des frühklassizistischen Mausoleums vollendet. Im Inneren befindet sich ein Epitaph, auf welchem die hier bestatteten Wettiner aufgeführt sind. Zwischen 1798 und 1809 entstand im

Konversenhaus – dům pro řádovní laiky / *Das Konversenhaus* (Jens Kugler)

Umfeld des Mausoleums – unter Einbeziehung der erhaltenen Ruinen – ein romantischer Landschaftspark.
Die Anlage ist bis heute von einer 1.325 m langen und bis zu 5 m hohen Mauer umgeben. Das prächtige romanische Rundbogenportal des Klostertors entstand im letzten Viertel des 12. Jahrhunderts. Das einzige vollständig erhaltene Klostergebäude ist das Konversenhaus. Die Klosteranlage Altzella wird umfassend touristisch genutzt und dient verschiedenen kulturellen und religiösen Zwecken.

Důl Segen Gottes Erbstolln
Grube Segen Gottes Erbstolln

Hornická oblast Gersdorf původně patřila cisterciáckému klášteru Altzella. Četné pozůstatky svědčí o tom, že zde od 12. století probíhala intenzivní těžba stříbrných rud a že zde pravděpodobně existovalo i horní město s asi 1 000 obyvateli, které bylo později opuštěno. V terénu patrná pásma hald a pinek pocházejí většinou ze středověku, celkem zde pracovalo více než 200 šachet. Nejdůležitějším dolem oblasti se od 17. století stal důl Grube Segen Gottes Erbstolln, který byl v provozu až do roku 1885. K důležitým dochovaným dokladům těžby patří koncem 18. století vybudovaný kamenný jez, zařízení lodního kanálu, po němž se přepravovala ruda do úpravny, horní a spodní vodní příkop nebo ústí mnoha štol pro přívod pohonné vody. Na úrovni štoly

Portál štoly Adam dolu Segen Gottes Erbstolln / *Das Mundloch des Adam Stollens der Grube Segen Gottes Erbstolln* (Jens Kugler)

Adam se v obrovské komoře dochovaly železné součásti obou vodosloupcových čerpacích strojů, které zde byly instalovány. Zachovala se i šachetní budova z 18. století, přestavená později na cáchovnu. Spolek Segen Gottes Erbstolln e.V. provozuje v místě prohlídkový důl. Území hornické krajiny Gersdorf je přístupné po turistických cestách.

Das Bergbaugebiet Gersdorf gehörte ursprünglich zum Besitz des Zisterzienserklosters Altzella. Die vielen vorhandenen Sachzeugen sprechen für einen intensiven Silbererzbergbau ab dem 12. Jahrhundert und lassen in unmittelbarer Nähe die Existenz einer später verlassenen Bergstadt mit etwa 1.000 Menschen vermuten. Die in dem Gelände heute noch sichtbaren Halden- und Pingenzüge stammen überwiegend aus dem Mittelalter. Insgesamt gab es in diesem Gebiet mehr als 200 Schächte. Zum wichtigsten Bergwerk entwickelte sich seit dem 17. Jahrhundert die Grube Segen Gottes Erbstolln, die 1885 stillgelegt wurde. Als bedeutende Relikte der Bergbautätigkeit sind u.a. das Ende des 18. Jahrhunderts errichtete steinerne Grubenwehr, die Anlage eines Schifffahrtskanals, auf dem das Erz in die Wäsche transportierte wurde, der Obere und der Untere Kunstgraben und die Mundlöcher verschiedener Aufschlagröschen erhalten. Auf dem Niveau des Adam Stollns sind im riesigen Maschinenraum die eisernen Maschinenelemente der beiden hier eingebauten Wassersäulenmaschinen erhalten. Erhalten ist auch das Treibehaus aus dem 18. Jahrhundert, das später zum Huthaus umgebaut wurde. Im Areal der Bergbaulandschaft Gersdorf betreibt der Verein Segen Gottes Erbstolln e.V. ein Besucherbergbergwerk. Das Gebiet ist durch Wanderwege touristisch erschlossen.

Důlní vodohospodářství ve Freibergu
Bergmännisches Wasserwirtschaftssystem Freiberg

Klasicistní hlavní portál Rothschönberské štoly – největší a nejpřepychovější štolový portál ve freiberském revíru / *Das klassizistische Hauptmundloch des Rothschönberger Stollns – das größte und prächtigste Stollnportal im Freiberger Revier* (Norbert Kaiser, Wikipedia Commons)

Hlavní suroviny / *Hauptrohstoffe:* stříbro (olovo, zinek) / *Silber (Blei, Zink)*
Těžební období / *Bergbauperiode:* 2–7
Kategorie a hodnoty / *Kategorien und Werte:* K2, K3, H1, H2, H3

Štola Rothschönberger Stolln a freiberská Aktivní revírní vodohospodářská soustava (RWA) se řadí mezi největší a nejvýznamnější vodohospodářské systémy Evropy. Do dnešní doby dochované součásti tohoto systému odrážejí vývoj důlního vodohospodářství od 16. století do dnešní doby. Systém byl uveden do plného provozu v roce 1877 (Rothschönberská štola), resp. 1882 (RWA) s cílem zajistit dostatek pohonné vody pro různé vodní stroje užívané v dolech, úpravnách a hutích a zároveň i odčerpávat spodní vodu z freiberských dolů. V současnosti slouží tato vodohospodářská zařízení jako zdroj pitné vody i jako zdroj užitkové vody pro místní průmysl, k ochraně před povodněmi a k odvodňování dolu Reiche Zeche, provozovaného jako výzkumné a výukové pracoviště Technické univerzity Bergakademie Freiberg. Úvodní, tzv. fiskální část Rothschönberské štoly, plánovitě vybudovaná v době industrializace v 19. století, představuje nejmladší a největší štolový systém krušnohorského stříbrorudného hornictví.

Der Rothschönberger Stolln und die Aktive Revierwasserlaufanstalt Freiberg (RWA) gehören zu den größten und bedeutendsten Wasserwirtschaftssystemen Europas. Die bis heute erhal-

tenen Anlagen dieses Systems stellen die Entwicklung der bergmännischen Wasserwirtschaft seit dem 16. Jahrhundert bis die Gegenwart dar. Das System wurde seit 1877 (der Rothschönberger Stolln) bzw. 1882 (die aktive RWA) eingerichtet, ursprünglich um die mit Wasserkraft betriebenen Anlagen in den Gruben, den Erzwäschen und den Hütten mit Aufschlagwasser zu versorgen sowie zur Entwässerung des Freiberger Bergbaus. Heute dienen die wasserwirtschaftlichen Anlagen zur Trinkwasseraufbereitung, zur Brauchwasserbereitstellung für die ansässige Industrie, als Hochwasserschutzsystem sowie zur Entwässerung des Forschungs- und Lehrbergwerkes „Reiche Zeche" der TU Bergakademie Freiberg. Der fiskalische Teil des Rothschönberger Stollns dokumentiert die im Zeitalter der Industrialisierung im 19. Jahrhundert planmäßig angelegte, größte und jüngste Stollnanlage des erzgebirgischen Silbererzbergbaus.

Co lze navštívit / *Was ist zu besichtigen?*

- Großhartmannsdorfské rybníky (koupaliště Neuer Teich, přírodní rezervace Großer Teich) / *Großhartmannsdorfer Teiche (Naturbad „Neuer Teich", Naturschutzgebiet „Großer Teich")*
- Koupaliště Erzengler Teich" v Brand-Erbisdorfu / *Naturbad „Erzengler Teich" in Brand-Erbisdorf*
- Okružní turistické cesty kolem Pfaffrody (mj. Dörnthalský rybník s přírodovědnou naučnou stezkou) / *Rundwanderwege um Pfaffroda (u.a. Dörnthaler Kunstteich mit Naturlehrpfad)*
- Báňský rybník a ústí podzemního kanálu v Dittmannsdorfu / *Kunstteich und Röschenmundloch in Dittmannsdorf*
- Cyklostezka „Historická báňská vodohospodářská zařízení" (délka cca 21 km) / *Radwanderweg „Bergbauhistorische Wasseranlagen" (ca. 21 km lang)*
- Důlní objekty u 4. světlíku v Reinsbergu (mj. cáchovna, šachetní budova, komora vodního kola) / *Tagesanlagen am 4. Lichtloch in Reinsberg (u.a. Huthaus, Schachtgebäude, Radstube)*
- Důlní objekty u 7. světlíku v Halsbrücke (kavna, kovárna, prachárna) / *Tagesanlagen am 7. Lichtloch in Halsbrücke (Kaue, Bergschmiede, Pulverhaus)*
- Důlní objekty u 8. světlíku v Halsbrücke (kavna, jámová budova) / *Tagesanlagen am 8. Lichtloch in Halsbrücke (Kaue und Treibehaus)*
- Hornicko-historická turistická cesta Grabentour / *Bergbauhistorischer Wanderweg „Grabentour"*
- Geologická a hornicko-historická naučná stezka Triebischtal / *Geologisch-bergbauhistorischer Lehrpfad Triebischtal*

Štola Rothschönberger Stolln
Rothschönberger Stolln

Štola Rothschönberger Stolln, ražená v letech 1844–1877, je nejhlubší a nejvýznamnější odvodňovací štolou freiberského revíru. Ještě na počátku 20. století bylo toto přes 50 km dlouhé důlní dílo nejdelší podzemní stavbou světa. Úvodní, tzv. fiskální část štoly (do Halsbrücke) měří 13,9 km, hlavní štolový trakt uvnitř revíru má délku 15 km a délka odboček k dolům dosahuje

Cihlová klenba Rothschönberské štoly / *Das Ziegelgewölbe im Rothschönberger Stolln* (Jens Kugler)

22 km. Rothschönberská štola byla vyražena o 128 m hlouběji než do té doby nejhlubší freiberská štola, štola Tiefer Fürstenstolln, a podnítila tak ještě jeden podstatný rozmach freiberského hornictví před dočasným uzavřením dolů v roce 1913. Do současnosti odvodňuje všechna výše položená důlní díla revírů Halsbrücke, Großschirma, Freiberg a Brand-Erbisdorf. Štola má dvě ústí u říčky Triebisch – hlavní ústí a ústí kanálu Triebisch-Rösche, která se nacházejí poblíž místní části Rothschönberg obce Klipphausen. Z původních osmi světlíků ve fiskální části, které byly nutné pro její ražbu, se dosud dochovaly tři včetně jejich cáchoven. Kromě 4. světlíku u Reinsbergu jde o 6. a 7. světlík u Halsbrücke. Světlíky jsou částečně využívány jako turistická zařízení. Podél vodních děl (příkopů, podzemních kanálů) vybudovaných pro 4. a 5. světlík vede turistická cesta označovaná jako Grabentour.

Výtok důlních vod z podzemního kanálu Triebisch-Rösche do říčky Triebisch / *Austritt des Grubenwassers aus der Triebisch-Rösche in die Triebisch* (Jens Kugler)

Der in den Jahren 1844 bis 1877 aufgefahrene Rothschönberger Stolln ist der tiefste und bedeutendste Entwässerungsstolln im Freiberger Revier. Noch zu Beginn des 20. Jahrhunderts galt der über 50 km lange Stolln als längster unterirdischer Bau der Welt. Der vordere, sog. fiskalische Teil des Stollens (bis Halsbrücke) hat eine Länge von 13,9 km, der Hauptstollntrakt innerhalb des Reviers 15 km und die Verzweigungen zu den Gruben 22 km. Der Rothschönberger Stolln brachte im Freiberger Revier eine Tiefe von annähernd 128 m unter dem bis dahin tiefsten Freiberger Stolln, dem Tiefen Fürstenstolln, ein und gab damit dem Bergbau im Freiberger Revier bis zur vorläufigen Stilllegung 1913 noch einmal einen wesentlichen Impuls. Er entwässert bis in die Gegenwart alle über dem Stolln liegenden Grubenbaue der Bergbaugebiete Halsbrücke, Großschirma, Freiberg und Brand-Erbisdorf. Der Stolln besitzt zwei Mundlöcher zur Triebisch. Neben dem Hauptstollnmundloch existiert noch das Mundloch der Triebisch-Rösche. Die Mundlöcher liegen in der Gemeinde Klipphausen in der Nähe des Ortsteiles Rothschönberg.

Von den ursprünglich acht Lichtlöchern im fiskalischen Teil des Stollns, die zur Auffahrung des Stollns notwendig waren, sind heute noch drei mit ihren Huthäusern erhalten. Dies sind neben dem IV. Lichtloch bei Reinsberg noch das VII. und VIII. Lichtloch bei Halsbrücke. Die Lichtlöcher werden teilweise touristisch als Schauanlagen genutzt und von Vereinen betreut. Entlang der für das V. und IV. Lichtloch angelegten Wasserversorgung (Kunstgräben und Röschen) führt ein Wanderweg, der als Grabentour bezeichnet wird.

Halda a cáchovna 4. světlíku Rothschönberské štoly / *Halde und Huthaus des IV. Lichtlochs des Rothschönberger Stollns* (Jens Kugler)

Aktivní revírní vodohospodářská soustava Freiberg
Aktive Revierwasserlaufanstalt Freiberg

Aktivní revírní vodohospodářská soustava byla založena na příkaz kurfiřta Augusta I. (1526–1586), aby zásobovala freiberské doly pohonnou vodou. Její výstavba začala v roce 1558, protáhla se však na dobu více než tří století až do roku 1882. Jde o více než 70 km dlouhou soustavu skládající se z umělých vodních příkopů, podzemních tunelů a rybníků, která je jedním z nejvýznamnějších vodohospodářských systémů freiberského revíru. Soustava začíná na území dnešní přehrady Rauschenbach u Cämmerswaldu poblíž české hranice. Patří k ní jedenáct rybníků

Müdisdorfský vodní příkop / *Müdisdorfer Kunstgraben* (Jens Kugler)

(například Horní, Střední a Dolní Großhartmannsdorfský rybník, rybníky Erzengler, Rothbächer, Dörnthaler nebo Obersaidaer), významné vodní příkopy (například Müdisdorfer nebo Zethaer Graben) a podzemní tunely (Flöha-Rösche, Cämmerswalder Rösche, Martelbacher Rösche aj.). Dnes tento do značné míry stále funkční vodohospodářský systém slouží saské Zemské správě údolních přehrad k zásobování freiberského, drážďanského a chemnitzského regionu pitnou a užitkovou vodou. Některé rybníky jsou využívány pro rekreaci a zároveň poskytují útočiště mnoha chráněným druhům zvířat i rostlin.

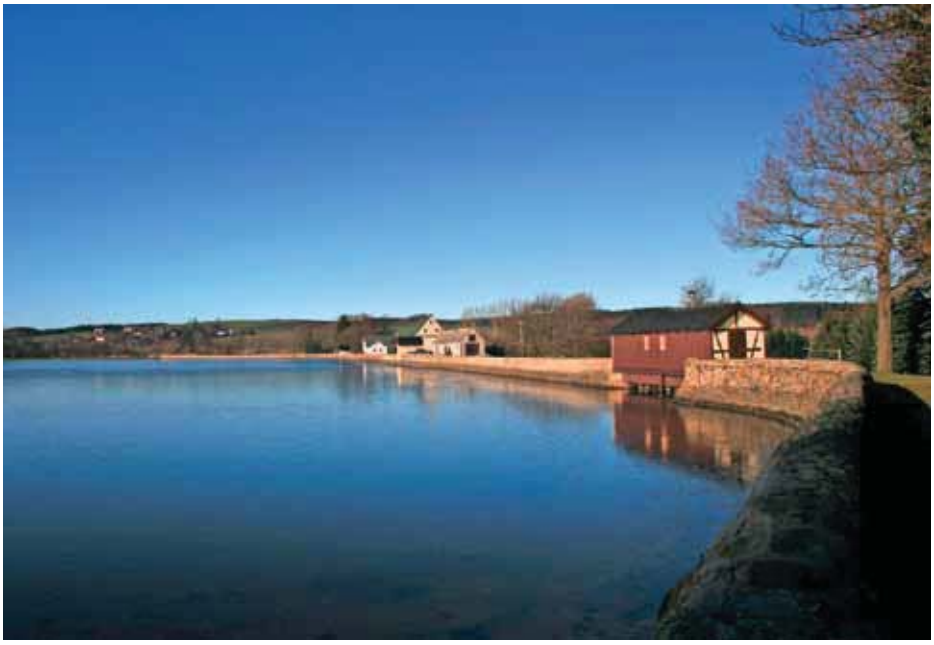

Spodní Großhartmannsdorfský rybník z 16. století / *Unterer Großhartmannsdorfer Teich aus dem 16. Jahrhundert* (Jens Kugler)

Die Aktive Revierwasserlaufanstalt Freiberg (RWA) wurde auf Befehl des Kurfürsten August I. (1526–1586) zur Versorgung des Freiberger Bergbaus mit Aufschlagwasser angelegt. Der Bau begann 1558, erstreckte sich aber über drei Jahrhunderte bis 1882. Bei der RWA handelt es sich um ein über 70 km langes System, bestehend aus Kunstgräben, Röschen und Teichen, das eine der bedeutendsten bergbaulichen Anlagen der Wasserwirtschaft für den Freiberger Bergbau darstellt. Die RWA hat ihren Anfang an der böhmischen Grenze bei Cämmerswalde im Gebiet der heutigen Rauschenbachtalsperre. Zur RWA zählen insgesamt elf Teiche, wie z.B. der Obere, Mittlere und Untere Großhartmannsdorfer Teich, der Erzengler Teich, der Rothbächer Teich, der Dörnthaler Teich oder der Obersaidaer Teich sowie wichtige Kunstgräben (Müdisdorfer, Zethaer u.a.) und Röschen (Flöha-Rösche, Cämmerswalder Rösche, Martelbacher Rösche u.a.). Heute dient das in weiten Teilen noch immer funktionsfähige Wasserwirtschaftssystem der sächsischen Landestalsperrenverwaltung zur Bereitstellung von Trink- und Brauchwasser für die Freiberger, Dresdner und Chemnitzer Region, wird zur Naherholung genutzt und ist zugleich Lebensraum für zahlreiche geschützte Tier- und Pflanzenarten.

Hornická oblast Marienberg
Bergbaugebiet Marienberg

Lovecký zámek Augustusburg
Jagdschloss Augustusburg

Lovecký zámek Augustusburg / *Jagdschloss Augustusburg* (Jens Kugler)

Hlavní suroviny / *Hauptrohstoffe:*	-
Těžební období / *Bergbauperiode:*	2–3
Kategorie a hodnoty / *Kategorien und Werte:*	H2, H4

Úspěšný rozvoj hornictví v 16. století za kurfiřta Augusta I. (1526–1586) se stal základem pro výstavbu četných saských zámků. Jejich příkladem je lovecký zámek Augustusburg, jejž kurfiřt August I. nechal postavit jako symbol upevnění své moci po vítězství nad rytířem Wilhelmem z Grumbachu v roce 1567. Zvláštní výzvou při výstavbě vysoce položeného zámku bylo zásobování vodou. K vyřešení tohoto problému nechal kurfiřt v roce 1568 razit studnu, tímto úkolem pověřil freiberského perkmistra Martina Planera. Teprve po sedmi letech ražby se podařilo dosáhnout postačující hloubky 130 m. Technika používaná k čerpání vody se dochovala v tzv. Studničním domku (Brunnenhaus).
Od začátku 20. století se zámek využívá pro muzejní účely. Je zde i restaurace, bývalá hospodářská budova slouží jako mládežnická ubytovna.

Die erfolgreiche Entwicklung des Montanwesens im 16. Jahrhundert unter Kurfürst August I. (1526–1586) ermöglichte den Bau zahlreicher Schlösser in Sachsen, für die stellvertretend das

Jagdschloss Augustburg steht. Kurfürst August I. ließ dieses Renaissanceschloss als Symbol der Festigung seiner Macht nach dem Sieg über Ritter Wilhelm von Grumbach im Jahr 1567 errichten. Eine besondere Herausforderung stellte aufgrund der Höhenlage die Wasserversorgung des Schlosses dar. Zur Lösung dieses Problems beschloss Kurfürst August im Jahr 1568 das Abteufen eines Brunnens, womit der Freiberger Bergmeister Martin Planer beauftragt wurde. Erst nach sieben Jahren wurde eine ausreichende Teufe von etwa 130 m erreicht. Die eingesetzte bergbauliche Technik zur Wasserhebung hat sich im sogenannten Brunnenhaus erhalten.
Seit Beginn des 20. Jahrhunderts wird die Schlossanlage überwiegend museal genutzt. Darüberhinaus gibt es eine gastronomische Einrichtung und das ehemalige Wirtschaftsgebäude dient als Jugendherberge.

Co lze navštívit / Was ist zu besichtigen?

- Lovecký zámek Augustusburg, a to mj. / *Jagdschloss Augustusburg u.a. mit*
  - Muzeum motocyklů Augustusburg / *Motorradmuseum Augustusburg*
  - Zámecké muzeum Augustusburg / *Schlossmuseum Augustusburg*
  - zámecký žalář / *Schlosskerker*
  - početné speciální výstavy / *zahlreichen Sonderausstellungen*
- Lanovka Augustusburg / *Drahtseilbahn Augustusburg*

Vápenka Lengefeld
Kalkwerk Lengefeld

Vápenka Lengefeld s těžní šachtou II / *Kalkwerk Lengefeld mit dem Förderschacht II* (Jens Kugler)

Hlavní surovina / *Hauptrohstoff:*	Vápenec / *Kalkstein*
Těžební období / *Bergbauperiode:*	2–6
Kategorie a hodnoty / *Kategorien und Werte:*	K1, H2, H5

Vápenka Lengenfeld se řadí mezi nejvýznamnější památky raného průmyslu pojiv v Evropě, dokumentuje vývoj těžby a zpracování vápence od 16. do 20. století. Poloha dolomitického mramoru byla u Lengefeldu objevena při hledání stříbrných rud, první písemný doklad pochází z roku 1528. Zdejší vápno se používalo pro stavební účely, ale také jako tavicí přísada při hutním zpracování železa. Od roku 1812 podléhala vápenka přímo saské státní správě. Byly zde instalovány výkonnější Rumfordovy pece a od roku 1873 Hilkeho pece. Od roku 1915 až do roku 1990 probíhala těžba vápence výhradně hlubinným způsobem prostřednictvím šachty II. V červnu 1990 byla uvedena do provozu nová šachta III.
V areálu vápenky se dochoval ucelený komplex památek z oblasti těžby, úpravy a zpracování surovin včetně příslušného technického vybavení, ale také z administrativní a sociálně-správní oblasti. V tradici těžby dolomitického mramoru dnes pokračuje firma GEOMIN-Erzgebirgische Kalkwerke GmbH. V historické části vápenky provozuje město Lengefeld technické muzeum. Geologické podloží vytvořilo příznivé podmínky k tomu, aby zde vznikl významný biotop s orchidejovými loukami, které jsou součástí naučné stezky kolem vápenky.

Das Kalkwerk Lengefeld zählt zu den bedeutendsten technischen Denkmalen der alten Bindemittelindustrie in Europa. Es belegt die Entwicklung des Abbaus und der Verarbeitung von Kalk vom 16. bis ins 20. Jahrhundert. Das Lengefelder Dolomitmarmorlager wurde auf der Suche nach Silber gefunden. Der erste urkundliche Nachweis stammt aus dem Jahr 1528. Neben der Verwendung als Baukalk fand der Lengefelder Kalk auch als Flussmittel in der Eisenverhüttung Verwendung. Seit 1812 befand sich das Kalkwerk unter direkter Verwaltung des sächsischen Staates. Es wurden leistungsstärkere Rumford-Öfen und 1873 Hilke-Öfen installiert. Von 1915 bis 1990 fand die Förderung des Kalksteins über den Schacht II ausschließlich unter Tage statt. Im Juni 1990 wurde der Schacht III neu in Betrieb genommen.
Im Kalkwerk Lengefeld existiert ein geschlossener Bestand an Denkmalen aus den Bereichen der Förderung, der Aufbereitung, der Verarbeitung, der Verwaltung und des Sozialwesens inklusive der zugehörigen technischen Ausstattung. Die Tradition des Bergbaus auf Dolomitmarmor wird aktuell durch die Firma GEOMIN-Erzgebirgische Kalkwerke GmbH fortgeführt. Im historischen Bereich des Kalkwerkes betreibt die Stadt Lengefeld das Technische Museum Kalkwerk Lengefeld. Der geologische Untergrund bildet die Voraussetzung zur Entstehung eines bedeutenden Biotops mit Orchideenwiesen, die Teil eines Lehrpfades um das Kalkwerk sind.

Co lze navštívit / Was ist zu besichtigen?

- Technická památka Muzeum Vápenka Lengefeld / *Technisches Denkmal Museum Kalkwerk Lengefeld*
- Okružní hornická naučná stezka (7 km, popř. 13 km) / *Rundwanderweg Bergbaulehrpfad (7 km bzw. 13 km lang)*

Historické centrum města Marienberg
Historische Altstadt von Marienberg

Historické centrum Marienbergu / *Historische Altstadt von Marienberg* (Jens Kugler)

Hlavní suroviny / *Hauptrohstoffe:*	stříbro / *Silber*
Těžební období / *Bergbauperiode:*	2–5
Kategorie a hodnoty / *Kategorien und Werte:*	K5, H2, H4, H5

Marienberg je příkladem horního města založeného plánovitě na začátku 16. století. Pravidelný půdorys města a uspořádání nejdůležitějších budov vychází z teoretických zásad renesanční architektury, které se zde poprvé uplatnily při zakládání města na sever od Alp. Sakrální a světské stavby Marienbergu, například měšťanské domy a správní budovy, dokládají přímou souvislost mezi vývojem města a hornictvím. Západně od historického centra se nacházející hornický sklad (Bergmagazin) je jediným dochovaným příkladem stavby tohoto typu, která byla dříve typická pro mnoho krušnohorských měst.

Die Bergstadt Marienberg steht beispielhaft für die planmäßige Gründung einer Bergstadt zu Beginn des 16. Jahrhunderts. Die Anlage des regelmäßigen Stadtgrundrisses und die Anordnung der wichtigsten Gebäude erfolgten nach den architekturtheoretischen Grundsätzen der Renaissance, die hier erstmals nördlich der Alpen bei einer Stadtgründung zur Anwendung kamen. Die sakralen

und profanen Bauwerke repräsentieren den unmittelbaren Zusammenhang der Stadtentwicklung mit dem Montanwesen. Das westlich der eigentlichen Altstadt liegende Bergmagazin ist als einziges Bergmagazin im Erzgebirge weitestgehend im ursprünglichen Zustand erhalten.

Co lze navštívit / Was ist zu besichtigen?

- Prohlídka historického centra s průvodcem (mj. náměstí, radnice, Lindenhäuschen) / *Stadtführung durch die historische Altstadt (u.a. mit Marktplatz, Rathaus, Lindenhäuschen)*
- Kostel sv. Marie (prohlídka kostela s průvodcem, výstup na věž) / *Kirche St. Marien (Kirchenführung und Turmbesteigung)*
- Muzeum sasko-českého Krušnohoří v marienberském Bergmagazinu / *Museum sächsisch-böhmisches Erzgebirge im Bergmagazin Marienberg*
- Okružní turistická stezka „Kolem horního města Marienberg“ (délka asi 16,5 km) / *Wanderroute „Rund um die Bergstadt Marienberg“ (ca. 16,5 km lang)*
- Koňský žentour u Rudolfovy šachty v místní části Lauta / *Pferdegöpel auf dem Rudolphschacht im Ortsteil Lauta*
- Prohlídkový důl Molchner Stolln v místní části Pobershau / *Schaubergwerk „Molchner Stolln” im Ortsteil Pobershau*
- 12. německý den horníků (12.–21. září 2014) / *12. Deutscher Bergmannstag 12.–21. September 2014*

Radnice v Marienbergu / *Marienberger Rathaus* (Jens Kugler)

Historické centrum města Marienberg
Historische Altstadt von Marienberg

Horní město Marienberg založil v roce 1521 albertinský vévoda Jindřich Pobožný poté, co v okolí začala vzkvétat těžba stříbrných rud. Město bylo vystavěno podle návrhů Ulricha Rüleina von Calw na čtvercovém půdorysu a s neobvykle rozlehlým, asi 1,8 ha velkým čtvercovým centrálním náměstím.
Radnice na náměstí byla postavena v renesančním stylu v letech 1537–1539. I přes četné požáry města se dochoval její skvostný portál z roku 1538. Také řada měšťanských domů obklopujících náměstí má zdobné renesanční portály. Městský kostel sv. Marie byl vybudován v letech 1558–1564 po vzoru kostelů v Annabergu a Pirně jako poslední pozdně gotický sálový kostel v Sasku.
Po požáru v roce 1610 byl znovu postaven ve stylu raného baroka. Z původních pěti bran zasazených do městského opevnění se dochovala brána Zschopauer Tor z roku 1545, poslední dochovanou městskou věží je Roter Turm (Červená brána). Zajímavostí města je je tzv. Lindenhäuschen – typický, do značné míry v původním stavu dochovaný hornický domek, který patří k nejstarším domům Marienbergu.

Kostel sv. Marie / *St. Marienkirche* (Jens Kugler)

Die Bergstadt Marienberg wurde in Folge des neu aufgekommenen Silbererzbergbaus 1521 durch den albertinischen Herzog Heinrich den Frommen gegründet. Die Stadt wurde nach den Entwürfen von Ulrich Rülein von Calw mit quadratischem Grundriss und einem ungewöhnlich großen (etwa 1,8 ha), zentral angelegten, quadratischen Marktplatz erbaut.
Das am Markt errichtete Rathaus wurde im Stil der Renaissance in den Jahren 1537 bis 1539 erbaut. Trotz mehrerer Stadtbrände blieb das prächtige Portal aus dem Jahr 1538 erhalten. Die den Marktplatz umschließenden Bürgerhäuser besitzen zahlreiche Renaissance-Schmuckportale. Die Stadtkirche St. Marien wurde 1558 bis 1564 nach dem Vorbild der Stadtkirchen in Annaberg und Pirna als letzte große spätgotische Hallenkirche Sachsens erbaut. Der Wiederaufbau nach dem Brand erfolgte zeitgemäß im Stil des Frühbarocks. Von den ehemals fünf in die Stadtmauer eingebauten Stadttoren ist

einzig das 1545 erbaute Zschopauer Tor erhalten. Der Rote Turm ist der letzte erhaltene Stadtturm. Eine Besonderheit stellt das sogenannte Lindenhäuschen dar – ein typisches, noch weitestgehend original erhaltenes Bergarbeiterwohnhaus, das zu den ältesten Häusern der Stadt Marienberg gehört.

Hornický sklad
Bergmagazin

Bergmagazin v Marienbergu / *Marienberger Bergmagazin* (Jens Kugler)

Zvláštností krušnohorských měst bývaly hornické sklady, které sloužily především pro zásobování horníků a jejich rodin potravinami. Hornický sklad (Bergmagazin) v Marienbergu vznikl v letech 1806–1812 jako masivní čtyřpatrová budova z lomového kamene opatřená břidlicí pokrytou polovalbovou střechou. V pozdějších letech byl Bergmagazin využíván také jako vojenský sklad a pro další hospodářské účely. V letech 2002–2006 byl po citlivé přestavbě upraven na německo-české kulturní centrum. Při rozsáhlé rekonstrukci byla z větší části zachována jak pozoruhodná vnitřní dřevěná konstrukce, tak i kubatura interiéru. Bergmagazin v Marienbergu je jediným hornickým skladem v Krušnohoří, který se dochoval v převážně původním stavu.

Die Bergmagazine des Erzgebirges waren eine Besonderheit in den Städten. Sie dienten der Versorgung der Bergleute und ihrer Familien vor allem mit Lebensmitteln. Das Bergmagazin Marienberg entstand zwischen 1806 und 1809 als massiver, viergeschossiger Bruchsteinbau mit einem schiefergedeckten Krüppelwalmdach. Das Magazingebäude wurde später sowohl als Speichergebäude für das Militär, als auch für gewerbliche Zwecke genutzt. In den Jahren 2002 bis 2006 erfolgte der denkmalgerechte Ausbau des historischen Bergmagazins zum deutsch-tschechischen Kulturzentrum. Die beachtliche innere Holzkonstruktion, aber auch die Kubatur der Räume konnten beim umfassenden Ausbau in wesentlichen Teilen erhalten werden. Damit ist das Marienberger Bergmagazin als einziges Bergmagazin im Erzgebirge weitestgehend im ursprünglichen Zustand erhalten.

Hornická krajina Lauta
Bergbaulandschaft bei Lauta

Koňský žentour u Rudolfovy šachty v Lautě / *Pferdegöpel beim Rudolph Schacht in Lauta* (Norbert Kaiser, Wikipedia Commons)

Hlavní suroviny /
Hauptrohstoffe:
stříbro (uran) /
Silber (Uran)

Těžební období /
Bergbauperiode:
2–6

Kategorie a hodnoty /
Kategorien und Werte:
K1, K3, H2, H5

Charakteristickým rysem hornické krajiny Lauta jsou křížící se, dobře patrné pruhy hald nad dvěma významnými stříbrorudnými žilami Bauer Morgengang a Elisabeth Flachen. Většina hald vznikla při těžbě v 16. století. Početné, původně samostatné doly byly později spojeny do rozsáhlejších důlních celků. Nejvýznamnější šachtou oblasti se od 18. století stala tzv. Wasserlochschacht, označovaná od roku 1839 jako Rudolfova. Těžba stříbrných rud v této šachtě, a tím i v celém revíru Marienberg skončila v roce 1899. V letech 1947–1954 byla Rudolfova šachta obnovena při průzkumu a těžbě uranových rud a do roku 1962 pak sloužila i k těžbě fluoritu. V současnosti je zařízení Rudolfovy šachty využíváno k turistickým účelům. Původní koňský žentour byl od roku 2006 rekonstruován podle dobového zobrazení. Haldy na žíle Bauer Morgengang jsou součástí sítě turistických cest.

Charakteristisches Merkmal der Bergbaulandschaft Lauta sind die sich kreuzenden, deutlich erkennbaren Haldenzüge der zwei bedeutenden Silbererzgänge „Bauer Morgengang“ und „Elisabeth Flachen“. Die Mehrzahl der Halden stammt aus der Zeit des Bergbaus im 16. Jahrhundert. Die zahlreichen, ursprünglich selbständigen Gruben wurden später zu größeren Grubenanlagen vereinigt. Seit dem 18. Jahrhundert entwickelte sich der sogenannte Wasserlochschacht – ab 1839 als Rudolph Schacht bezeichnet – zum wichtigsten Hauptschacht des Gebietes. Der Silberbergbau beim Rudolph Schacht und damit im Marienberger Revier wurde 1899 eingestellt. Im Zeitraum von 1947 bis 1954 wurde der Rudolph Schacht bei der Erkundung und Förderung von Uranerzen und bis 1962 ebenfalls zur Gewinnung von Flussspat genutzt.
Heute wird die Anlage des Rudolph Schachtes als Schauanlage genutzt. Ab 2006 erfolgte die Rekonstruktion des Pferdegöpels nach einer historischen Abbildung. Der Bauer Morgengang ist in das Wanderwegenetz eingebunden.

Co lze navštívit / *Was ist zu besichtigen?*

- Koňský žentour u Rudolfovy šachty (výstavní a zábavní centrum) / *Pferdegöpel auf dem Rudolph Schacht (Ausstellungs- und Veranstaltungszentrum)*
- Okružní turistická stezka „Kolem horního města Marienberg“ (délka cca 16,5 km) / *Wanderroute „Rund um die Bergstadt Marienberg“ (ca. 16,5 km lang)*

Příkop Grüner Graben v Pobershau
Grüner Graben Pobershau

Hlavní suroviny /
Hauptrohstoffe:
stříbro, cín / *Silber, Zinn*

Těžební období /
Bergbauperiode:
3–5

Kategorie a hodnoty /
Kategorien und Werte:
K2, H2

Příkop Grüner Graben / *Grüner Graben* (Jens Kugler)

Grüner Graben (Zelený příkop) je jedním z nejvýznamnějších umělých vodních příkopů v revíru Marienberg. Začíná v Kühnhaide, 9 km jihovýchodně od Marienbergu, na říčce Schwarze Pockau a končí v Pobershau, kde ústí do potoka Goldkronenbach. Jeho celková délka je zhruba 8 km. Příkop byl vybudován v letech 1678–1680 jako zdroj pohonné vody pro cínové doly a pro více než deset rudních stoupoven a prádel v okolí Pobershau. Po ukončení těžby kolem roku 1865 začaly příkop využívat rozmáhající se průmyslové podniky v Pobershau a jeho okolí. Zelený příkop je přístupný po turistické stezce Grabensteig.

Der Grüne Graben, einer der bedeutenden Kunstgräben im Marienberger Revier, beginnt in Kühnhaide 9 km südöstlich von Marienberg an der Schwarzen Pockau. Er endet in Pobershau und mündet in den Goldkronenbach. Er besitzt eine Länge von etwa 8 km. Der Graben wurde zwischen 1678 und 1680 zur Aufschlagwasserversorgung der Zinnerzbergwerke sowie für mehr als zehn Pochwerke und Wäschen im Gebiet Pobershau genutzt. Nach der Einstellung des Bergbaus um 1865 wurde der Graben durch die aufstrebende Industrie in und um Pobershau genutzt. Eine touristische Erschließung erfolgt durch den Wanderweg Grabensteig.

Co lze navštívit / *Was ist zu besichtigen?*

- Turistická stezka podél technické památky Grüner Graben (trasy 8–14 km dlouhé) / *Wanderweg am Technischen Denkmal „Grünen Graben" (Routen von 8 bis 14 km Länge)*
- Prohlídkový důl Molchner Stolln v Pobershau / *Schaubergwerk „Molchner Stolln" in Pobershau*
- Výstavní centrum Böttcherfabrik / *Ausstellungszentrum „Böttcherfabrik"*
- Řezbářská výstava v galerii Die Hütte / *Schnitzausstellung Galerie „Die Hütte"*

Komplex vycezovací hutě v Grünthalu
Saigerhüttenkomplex Grünthal

Komplex vycezovací hutě v Grünthalu s hutním šenkem (s věžičkou) a domem prubíře (uprostřed) / *Saigerhüttenkomplex Grünthal mit der Hüttenschenke (mit Turm) und dem Anrichterhaus (in der Mitte)* (Jens Kugler)

Hlavní suroviny / *Hauptrohstoffe*	stříbro, měď / *Silber, Kupfer*
Těžební období / *Bergbauperiode*	2–6
Kategorie a hodnoty / Kategorien und Werte	K1, K5, H2, H5

Vstupní brána hutě / *Das Tor des Hüttenkomplexes* (Jens Kugler)

Komplex vycezovací hutě (Saigerhütte) v Grünthalu u Olbernhau je jedinečným dokladem hutního a dalšího zpracování stříbronosných měděných rud. V hutním areálu, založeném v roce 1537, se dochovaly téměř všechny původní budovy, například obytné budovy, dům tesaře, dům prubíře rudy nebo hutní šenk. Technologickým a architektonickým centrem hutě bývala tzv. Dlouhá huť („Lange Hütte“) z roku 1562, která však byla v roce 1952/1953 stržena až po základové zdivo. V letech 1992–1994 byla znovu obnažena a částečně nově postavena. Celý komplex je obehnán ochrannou zdí se vstupní branou.

Vycezovací huť v Grünthalu bývala samostatným sídlem s vlastní soudní pravomocí. Areál proto zahrnoval různé objekty nutné pro provoz i běžný život, od objektů pro zpracování rudy přes správní a hutní budovy až po obytné stavby a společenská zařízení pro hutníky. Mimo vlastní areál byl v letech 1534–1537 postaven měděný hamr, který byl v letech 1958–1960 restaurován a slouží jako přístupná technická památka.

Starý hamr / *Althammer* (Jens Kugler)

Interiér starého hamru / *Das Innere des Althammers* (Jens Kugler)

Budovy celého hutního komplexu jsou v současnosti využívány jak k obytným, tak i k podnikatelským a kulturním účelům. Turistům jsou k dispozici různé muzejní expozice, naučné stezky i hotel.

Das Ensemble „Saigerhütte Grünthal" bei Olbernhau ist ein einzigartiger Sachzeuge der Verhüttung und Verarbeitung von silberhaltigen Kupfererzen. Nahezu alle Gebäude innerhalb der im Jahr 1537 gegründeten Hüttenanlage sind erhalten geblieben, darunter Wohnhäuser, ein Zimmerhaus, ein Anrichterhaus oder die Hüttenschenke. Die im Jahr 1562 errichtete „Lange Hütte" bildete einst das technologische und architektonische Zentrum der Saigerhütte. Sie wurde 1952/53 bis auf die Grundmauern abgebrochen, 1992 bis 1994 freigelegt und teilweise neu errichtet. Der Komplex ist von einer Schutzmauer mit Torbauten umschlossen.
Die Saigerhütte Grünthal war ein selbständiges Gemeinwesen mit eigener Gerichtsbarkeit. Sie umfasste dadurch verschiedene Arbeits- und Lebensbereiche, von der Verarbeitung der Erze, über die Verwaltung des Hüttenbetriebs, bis hin zum Wohnen und gesellschaftlichen Leben der Hüttenarbeiter. Der um 1534/37 erbaute Kupferhammer befindet sich außerhalb des Hüttenkomplexes. In den Jahren 1958 bis 1960 erfolgte die Umgestaltung zur technischen Schauanlage.
Die Gebäude des Denkmalkomplexes werden heute sowohl zu Wohnzwecken, als auch zu gewerblichen und kulturellen Zwecken genutzt. Museale Einrichtungen, verschiedene Lehrpfade sowie ein Hotel erschließen das Ensemble touristisch.

Co lze navštívit / *Was ist zu besichtigen?*

- Muzeum Kupferhammer Museum Saigerhütte Olbernhau / *Kupferhammer Museum Saigerhütte Olbernhau*
- Muzeum v domě Rittergut v Olbernhau / *Museum Olbernhau im Rittergut*
- Německo-česká hornická naučná stezka (délka cca 15 km) / *Deutsch-tschechischer Bergbaulehrpfad (ca. 15 km lang)*
- Hutní rybník (Hüttenteich) s místopisnou a přírodovědnou naučnou stezkou / *Hüttenteich mit Heimat- und Naturlehrpfad*
- Stockhausen – dětské zábavní centrum (v areálu huti) / *„Stockhausen" – Das lebendige Spielzeugland (im Hüttengelände)*

Památky uměleckého řemesla v Seiffenu
Sachzeugen des Kunsthandwerkes in Seiffen

Tradice výroby dřevěných hraček je v Seiffenu živá dodnes / *Die Tradition der Holzspielzeugherstellung ist in Seiffen bis heute lebendig* (Jens Kugler)

Hlavní suroviny / *Hauptrohstoffe*	-
Těžební období / *Bergbauperiode*	4–7
Kategorie a hodnoty / *Kategorien und Werte*	K4, H2, H4, H5

Dílna na výrobu soustružených prstenců a hornický kostel v Seiffenu dokumentují vznik světoznámého krušnohorského uměleckého zpracování dřeva, které se vyvinulo koncem 18. století jako odvětví navazující na hornickou činnost. Jako zvláštní forma soustružení dřeva bylo v okolí Seiffenu zavedeno soustružení profilovaných prstenců, které se uplatnilo při výrobě dřevěných hraček. Soustruhy dílen byly poháněny dostupnou vodní silou. Jednou z takovýchto dílen je Preißlerova soustružnická dílna, která byla vybudována v letech 1758–1760. Hornický kostel v Seiffenu byl a dosud je častým motivem uměleckého zpracování dřeva. Tento osmiboký kostel z 18. století je jednou z nejznámějších církevních staveb v Krušných horách. V inventáři kostela jsou zastoupeny předměty rané umělecké dřevovýroby a také výrobky ze skla.

Das Reifendrehwerk und die Bergkirche in Seiffen dokumentieren die Herausbildung der weltweit bekannten erzgebirgischen Holzkunst bzw. der Holzverarbeitung als Bergbaufolgegewerbe gegen Ende des 18. Jahrhunderts. Als Sonderform des Drechselns entwickelte sich in der Gegend um Seif-

fen das Reifendrehen, dass in der Herstellung von Holzspielzeug Anwendung fand. Dazu wurde die vorhandene Wasserkraft der Wasserkraftdrehwerke genutzt. Eines dieser zwischen 1758 und 1760 errichteten Drehwerke ist das Preißler´sche Wasserkraftdrehwerk. Die Seiffener Bergkirche wurde und wird bis heute häufig als Motiv in der Holzkunst verwendet. Die achteckige Bergkirche aus dem 18. Jahrhundert ist daher einer der bekanntesten Sakralbauten des Erzgebirges. Das Inventar der Bergkirche zeigt bereits frühe kunsthandwerkliche Fertigkeiten der Holzbearbeitung und der Glasherstellung.

Co lze navštívit / *Was ist zu besichtigen?*

- Krušnohorský skansen v Seiffenu / *Erzgebirgisches Freilichtmuseum Seiffen*
- Hornický kostel v Seiffenu (možnost průvodce) / *Bergkirche Seiffen (Kirchenführungen)*
- Krušnohorské muzeum hraček v Seiffenu / *Erzgebirgisches Spielzeugmuseum Seiffen*
- Turistická stezka od skansenu do středu obce Seiffen (délka cca 3 km) / *Wanderweg „Seiffen Freilichtmuseum – Seiffen Zentrum" (ca. 3 km lang)*

Dílna na výrobu soustružených prstenců v Seiffenu *Reifendrehwerk Seiffen*

Dílna na výrobu soustružených prstenců / *Reifendrehwerk* (Jens Kugler)

Vodní silou poháněná soustružnická dílna sloužila od svého vybudování v letech 1758–1760 k výrobě dřevěných hraček, která rodinám v regionu kromě domácího zemědělství pomáhala k zajištění obživy. Koncem 19. století převzal dílnu Carl Louis Preißler, který v celém komplexu začal provozovat výrobu soustružených dřevěných prstenců. Podle toho dostala dílna také své jméno. Budovy dílny byly již v roce 1951 prohlášeny za kulturní památku a v následujících letech restaurovány. V současnosti je tato dílna hlavní součástí místního Krušnohorského skansenu. Ten sestává ze samotné dílny, vodního domku, stodoly a rybníku, vybudovaného již v 18. století, který sloužil jako zásobárna vody nutné po provoz vodního kola a zároveň k namáčení kmenů určených k soustružnickému zpracování.

Das zwischen 1758 und 1760 errichtete Wasserkraftdrehwerk diente seit seiner Erbauung der Holzspielwarenherstellung, die in der Region neben der häuslichen Landwirtschaft zur Sicherung der Existenz beitrug. Seit der Übernahme des Wasserkraftdrehwerkes durch Carl Louis Preißler Ende des 19. Jahrhunderts wird im Gebäudekomplex das Reifendrehen praktiziert. Daher ist auch die Bezeichnung als Reifendrehwerk gebräuchlich. Das Ensemble wurde bereits 1951 unter Denkmalschutz gestellt und in den Folgejahren instandgesetzt. Heute ist das Wasserkraftdrehwerk der zentrale Bestandteil des Erzgebirgischen Freilichtmuseums. Es besteht aus dem Wasserkraftdrehwerk, dem Wasserhaus, einer Scheune und einem bereits im 18. Jahrhundert angelegten Kunstteich, der das für den Betrieb des Wasserrades erforderliche Wasser vor staut und die für das Reifendrehen vorgesehenen Holzstämme nasslagert.

Hornický kostel v Seiffenu
Bergkirche Seiffen

Hornický kostel v Seiffenu / *Bergkirche Seiffen* (Jens Kugler)

Hornický kostel nacházející se ve středu obce Seiffen byl vybudován v letech 1776–1799 podle plánu tesaře Christiana Gotthelfa Reuthera (1742–1795). Za stavbu kostela zodpovídal zednický mistr Johann Georg Weißbach. Kostel byl zpočátku využíván převážně pro pohřební slavnosti. Kromě toho se zde po hornickém zvyku konalo do roka jedno výroční a čtyři čtvrtletní hornické kázání. V roce 1815 získal kostel v Seiffenu status filiálního kostela a od 1. ledna 1833 byl povýšen na farní kostel. V polovině 20. století byl kostel náročně restaurován. Výzdoba interiéru odpovídá malířské smlouvě z roku 1779, podle níž měly být malby provedeny v bílé, šedé a zelené barvě s četným zlatým zdobením. Jako často využívaný motiv krušnohorské umělecké dřevovýroby se hornický kostel v Seiffenu stal známým po celém světě.

Die im Zentrum des Kurortes Seiffen gelegene Bergkirche wurde zwischen 1776 und 1779 nach Plänen des Zimmermannes Christian Gotthelf Reuther (1742–1795) errichtet. Verantwortlich für den Bau der Kirche war der Maurermeister Johann Georg Weißbach. Die Kirche wurde zunächst vorwiegend zur Abhaltung von Begräbnisfeierlichkeiten genutzt. Zudem fanden nach bergmännischem Brauch jährlich eine Bergpredigt und vier Quartalspredigten statt. Nachdem die Seiffener Kirche 1815 den Status einer Filialkirche erhalten hatte, wurde sie am 1. Januar 1833 zur Pfarrkirche erhoben. Mitte des 20. Jahrhunderts wurde die Kirche umfassend restauriert. Die Fassung des Innenraumes orientiert sich am Malervertrag von 1779, der eine farbliche Gestaltung in Weiß, Grau und Grün sowie vielen Goldverzierungen vorsah. Als gefragtes Motiv in der erzgebirgischen Holzkunst hat die Bergkirche Seiffen weltweit Bekanntheit erlangt.

Hornická krajina Ehrenfriedersdorf
Bergbaulandschaft Ehrenfriedersdorf

Hlavní suroviny / *Hauptrohstoffe:*	cín, stříbro / *Zinn, Silber*
Těžební období / Bergbauperiode:	2–6
Kategorie a hodnoty / *Kategorien und Werte:*	K1, K2, K3, H3, H5

Hornická oblast Ehrenfriedersdorf je jednou z nejstarších středověkých oblastí těžby cínových rud v Německu. Předpokládá se, že získávání cínu, zpočátku rýžováním, zde začalo už na začátku 13. století. Kolem roku 1300, kdy se cínová ruda těžila již hlubinně, se zde začaly dobývat také stříbrné rudy. Kvůli přívodu hnací vody pro různá báňská zařízení byl již ve 14. století založen umělý příkop Röhrgraben. V polovině 16. století zde byla zavedena nová čerpací technika známá jako ehrenfriedorfské čerpadlo, které se následně uplatnilo v hornictví po celém světě. Cínové rudy se pak v Ehrenfriedersdorfu a okolí těžily jen s několik přestávkami ve velkém rozsahu od 16. až do konce 20. století. Nejdůležitější oblastí těžby byl vrch Sauberg.

Das Bergbaugebiet Ehrenfriedersdorf ist eines der ältesten mittelalterlichen Zinnerzbergbaugebiete in Deutschland. Vermutlich begannen die Bergbautätigkeiten, ursprünglich auf Seifenzinn, bereits zu Beginn des 13. Jahrhunderts. Um 1300 kam zusätzlich zum inzwischen im Festgestein betriebenen Zinnerzbergbau der Silbererzbergbau auf. Bereits im 14. Jahrhundert wurde für die Aufschlagwasserzuführung der verschiedenen Montananlagen der sogenannte Röhrgraben angelegt. Mitte des 16. Jahrhunderts wurde eine neue, unter der Bezeichnung Ehrenfriedersdorfer Kunstgezeug bekannte Wasserhebetechnik eingesetzt, die nachfolgend in anderen Bergbaugebieten weltweit Anwendung

Budova a těžní věž šachty na Saubergu / *Schachtgebäude und Förderturm des Sauberger Haupt- und Richtschachtes* (Jens Kugler)

fand. Seit dem 16. bis Ende des 20. Jahrhunderts wurde in Ehrenfriedersdorf und Umgebung mit nur wenigen Unterbrechungen Zinnerzbergbau im großen Umfang betrieben. Das wichtigste Bergbaugebiet befand sich auf dem Sauberg.

Co lze navštívit / *Was ist zu besichtigen?*

- Prohlídkový důl a mineralogické muzeum „Zinngrube Ehrenfriedersdorf" / *Besucherbergwerk und Mineralogisches Museum „Zinngrube Ehrenfriedersdorf"*
- Hornická naučná stezka „Stříbrná stezka" podél příkopu Röhrgraben (délka cca 12 km) / *Bergbaulehrpfad „Silberstraße" entlang des Röhrgrabens (ca. 12 km lang)*
- Chráněná krajinná oblast Greifensteine (mj. přírodní amfiteátr, horolezecký terén) / *Landschaftsschutzgebiet Greifensteine (u.a. Naturbühne und Klettergebiet)*

Hornická krajina Ehrenfriedersdorf
Bergbaulandschaft Ehrenfriedersdorf

Kolem roku 1230 vzniklo poblíž vrchu Saubergu vedle již existující zemědělské osady nové hornické sídlo. Obě sídla se poté spojila. V prvním těžebním období se zde až do konce 13. století získávaly cínové rudy rýžováním. Do druhého období spadá – kromě hlubinné těžby cínu – též objevení žil se stříbrnými rudami. Toto období vyvrcholilo v polovině 15. století. V roce 1536 začala ražba nejdelší a nejhlubší štoly na Saubergu – štoly Tiefer Sauberger Stolln. Těžba cínu pak prošla několika obdobími rozkvětu, především v první polovině 18. století, po polovině 19. sto-

Sestupkové dobývky na Saubergu / *Strossenbaue am Sauberg* (Jens Kugler)

letí, kdy byla na Saubergu vyhloubena nová hlavní šachta, a od roku 1948 až do konečného zastavení důlních prací v roce 1990. Z těchto období se dochovaly různé památky jako například povrchová zařízení hlavní šachty na Saubergu s haldami hlušiny, pozůstatky třídírny rudy, kulturní dům a také staré sestupkové dobývky, které byly odkryty po propadu v roce 1985. Hlavní šachta na Saubergu je v současnosti veřejně přístupná jako prohlídkový důl Ehrenfriedersdorf.

Um 1230 entstand in der Nähe des Sauberges neben der bereits existierenden bäuerlichen Siedlung eine Bergmannssiedlung. Beide Siedlungen bildeten einen zusammengehörigen Ort. Der Zinnseifenbergbau als erste Hauptbergbauperiode in Ehrenfriedersdorf kam gegen Ende des 13. Jahrhunderts zum Erliegen. In die zweite Hauptperiode fällt – neben der Zinngewinnung im Festgestein – die Erschließung der Silbererzgänge. Die Blütezeit der zweiten Bergbauperiode dauerte bis in die Mitte des 15. Jahrhunderts an. 1536 begann der Bau des längsten und tiefsten Stollns des Saubergs, des Tiefen Sauberger Stollns. Der Zinnbergbau wies nachfolgend mehrere Blütezeiten auf, vor allem in der ersten Hälfte des 18. Jahrhunderts, ab Mitte des 19. Jahrhunderts, als auf dem Sauberg der neue Richtschacht abgeteuft wurde, sowie in der Zeit von 1948 bis zu seiner endgültigen Stilllegung im Jahr 1990. Zahlreiche Sachzeugen aus diesen Bergbauperioden sind erhalten, wie z. B. die Anlagen des Sauberger Haupt- und Richtschachtes mit seinen Halden, die Ruinen der Morgenröther Scheidebank, das Kulturhaus und die alten Strossenbaue, die 1985 nach einem Tagesbruch sichtbar wurden. Der Sauberger Haupt- und Richtschacht wird heute als Besucherbergwerk Ehrenfriedersdorf museal genutzt.

Příkop Röhrgraben
Röhrgraben

Příkop Röhrgraben v Ehrenfriedersdorfu je jedním z nejstarších vodních příkopů vzniklých pro účely krušnohorského hornictví. Jeho výstavba spadá do druhé poloviny 14. století. Přiváděl vodu ke stoupám, prádlům a ehrenfriedorfské cínové huti a také k zařízením na Saubergu

Vodní příkop Röhrgraben / *Röhrgraben* (Jens Kugler)

a v údolí Seifenbachu. Renesanční univerzální učenec Georgius Agricola (1494–1555) zmiňuje rovněž jeho využití jako zdroje pohonné vody pro tzv. ehrenfriedersdorfské čerpadlo, jež zde bylo prvně vyvinuto. V 19. století zásoboval příkop Röhrgraben vodou místní textilní průmysl. Až do ukončení těžby v roce 1990 přiváděl vodu pro zdejší cínovou úpravnu, a byl tak nejstarším provozovaným vodním příkopem v Německu. V letech 1999–2002 byl restaurován. V současnosti je příkop součástí sítě turistických cest v okolí Greifensteinu.

Der Röhrgraben in Ehrenfriedersdorf ist einer der ältesten Kunstgräben des erzgebirgischen Bergbaus. Der Bau des Röhrgrabens fällt in die zweite Hälfte des 14. Jahrhunderts. Der Graben diente der Wasserversorgung von Pochwerken, Wäschen und der Ehrenfriedersdorfer Zinnhütte sowohl am Sauberg als auch im Seifenbachtal. Durch den Universalgelehrten Georgius Agricola (1494-1555) ist außerdem die Versorgung des Ehrenfriedersdorfer Kunstgezeuges mit Wasser überliefert. Im 19. Jahrhundert leitete der Kunstgraben Wasser an die örtliche Textilindustrie. Bis zur Einstellung des Bergbaus in Ehrenfriedersdorf 1990 führte der Röhrgraben auch das Wasser für die Zinnaufbereitung und war damals der älteste noch betriebene Kunstgraben Deutschlands. Von 1999 bis 2002 erfolgte eine Instandsetzung des Röhrgrabens. Der Röhrgraben ist vollständig in das Wanderwegenetz um die Greifensteine integriert.

Papírna v Niederzwönitz
Papiermühle Niederzwönitz

Hlavní suroviny / *Hauptrohstoffe:*	-
Těžební období / *Bergbauperioden:*	5–6
Kategorie / *Kategorien:*	K4

V souvislosti s budováním báňské správy v 16. století a rozšiřujícím se dozorem nad báňskými činnostmi ze strany horních úřadů se v Krušných horách prudce zvýšila potřeba papíru. Reprezentantem výroby papíru jakožto důležitého odvětví souvisejícího s těžbou je papírna v Niederzwönitz, v níž se od roku 1568 do roku 1873 vyráběl ruční papír, který často používaly

Papírna v Niederzwönitz / *Papiermühle Niederzwönitz* (Jens Kugler)

i horní úřady. Jde o nejstarší dochovanou papírnu v Krušných horách. V roce 1850 bylo zařízení přebudováno na továrnu na výrobu lepenky a svým dosud funkčním strojním vybavením dokládá historii výroby papíru a lepenky v malých závodech. Vzhledem k dobré zachovalosti celého areálu mlýna včetně mlýnského náhonu je objekt navíc dokladem krušnohorské mlýnské techniky. V současnosti slouží papírna v Niederzwönitz jako muzeum.

Der Ausbau der Bergwerksverwaltung im 16. Jahrhundert und die zunehmende Aufsicht der Bergbautätigkeiten durch die Bergbehörden ließen den Bedarf an Papier im Erzgebirge stark ansteigen. Stellvertretend für die Papierherstellung als wichtiges Zuliefergewerbe für den Bergbau steht die Papiermühle Niederzwönitz, die von 1568 bis 1873 Büttenpapier produzierte, das in der Bergverwaltung Anwendung fand. Es handelt sich um die am ursprünglichsten erhaltene Papierfabrikationsstätte des Erzgebirges. Die 1850 zur Pappenfabrik umgestaltete Anlage repräsentiert mit ihrem noch funktionsfähigen historischen Maschinenbestand die Entwicklungsgeschichte der Papier- und Pappenherstellung eines Kleinbetriebes. Aufgrund des guten Erhaltungszustandes des gesamten Mühlenhofes inklusive des Mühlgrabens ist das Objekt zudem Zeuge der erzgebirgischen Mühlentechnik. Die Papiermühle Niederzwönitz wird als Museum genutzt.

Co lze navštívit / Was ist zu besichtigen?

- Technické muzeum „Papiermühle“ v Niederzwönitz / *Technisches Museum „Papiermühle“ Niederzwönitz*
- Turistická stezka „Hornické dějiny Zwönitz“ (délka cca 9,6 km) / *Wanderung „Zwönitzer Bergbaugeschichte“ (ca. 9,6 km lang)*

Hornická oblast Annaberg
Bergbaugebiet Annaberg

Historické centrum města Annaberg
Historische Altstadt von Annaberg

Annaberg-Buchholz s vrchem Pöhlberg v pozadí / *Annaberg-Buchholz mit dem Pöhlberg im Hintergrund* (Jens Kugler)

Hlavní suroviny / *Hauptrohstoffe:*	stříbro, kobalt (vizmut, nikl, uran) / Silber, Kobalt (Wismut, Nickel, Uran)
Těžební období / *Bergbauperiode*:	2–5
Kategorie a hodnoty / *Kategorien und Werte:*	K5, H2, H4, H5

V roce 1496 začala plánovitá výstavba „Nového Města na Schreckenbergu“, které později získalo jméno St. Annaberg – Hora Svaté Anny. Impulzem pro vznik osídlení se staly stříbrné rudy, jež byly nalezeny jen o několik let dříve (1491) na blízkém vrchu Schreckenbergu. Během následující „velké báňské horečky“ nastal ohromný příliv obyvatel – horníků, řemeslníků, námezdních dělníků, který trval až do 16. století. Z Annabergu se tak po Freibergu stalo druhé největší město Saska.
Příjmy plynoucí z mnoha výnosných dolů v okolí města umožnily výstavbu důležitých církevních a světských budov. Obraz města a jeho urbanistická struktura se však následně měnily v důsledku několika velkých požárů (1604, 1731, 1813). K významným stavbám města Annaberg patří zejména pozdně gotický sálový kostel sv. Anny vybudovaný v letech 1499–1525, hornický kostel (1502–1511), rozvaliny františkánského kláštera (1502–1512), dům matematika Adama Riese (1496/1497) nebo městské hradby (1503–1540), ze kterých se dodnes dochovaly delší úseky i jednotlivé obranné věže.

Kostel sv. Anny / *St. Annenkirche* (Jens Kugler)

Unter dem Namen „Neustadt am Schreckenberg“ wurde 1496 mit der planmäßigen Anlage der später „St. Annaberg“ bezeichneten Bergstadt begonnen. Auslöser für die Besiedlung der Gegend waren Silbererze, die nur wenige Jahre zuvor (1491) am nahegelegenen Schreckenberg entdeckt wurden. Dem sogenannten „Großen Berggeschrey“ folgte ein starker Bevölkerungszuzug durch Bergleute, Handwerker und Tagelöhner, der bis in das 16. Jahrhundert anhielt und Annaberg – nach Freiberg – zur zweitgrößten Stadt Sachsens werden ließ.
Die durch die vielen ertragreichen Gruben im Umfeld der Stadt erzielten Einnahmen ermöglichten den Bau wichtiger sakraler und profaner Bauwerke. Mehrere große Stadtbrände (1604, 1731, 1813)

Městské hradby / *Die Stadmauer* (Jens Kugler)

führten allerdings immer wieder zur Veränderung des Stadtbildes und auch der Bausubstanz. Zu den bedeutenden Einzelobjekten der Stadt Annaberg gehören u.a. die spätgotische Hallenkirche St. Annen (erbaut 1499-1525), die Bergkirche (1502–1511), die Ruine des Franziskanerklosters (1502–1512), das Wohnhaus des Rechenmeisters Adam Ries (1496/97) oder die Stadtmauer (1503–1540), von der sich bis heute längere Abschnitte sowie einzelne Wehrtürme erhalten haben.

Dům matematika Adama Riese / *Das Wohnhaus des Rechenmeisters Adam Ries* (Jens Kugler)

Co lze navštívit / Was ist zu besichtigen?

- Prohlídky města Annaberg-Buchholz s průvodcem (mj. městské hradby, ruiny kláštera, hornický kostel sv. Marie) / *Stadtführungen in Annaberg-Buchholz (u.a. Stadtmauer, Klosterruine, Bergkirche St. Marien)*
- Kostel sv. Anny (s možností výstupu na věž) / *St. Annenkirche (mit Turmbesteigung)*
- Muzeum Adama Riese / *Adam-Ries-Museum*
- Krušnohorské muzeum s prohlídkovým dolem „Im Gößner“ / *Erzgebirgsmuseum mit Besucherbergwerk „Im Gößner“*
- Muzeum Manufaktura snů se sbírkou krušnohorského lidového umění / *Museum „Manufaktur der Träume“ (Sammlung erzgebirgischer Volkskunst)*
- Hamr ve Frohnau – technické muzeum / *Technisches Museum „Frohnauer Hammer“*
- Prohlídkový důl Markus-Röhling-Stolln ve Frohnau / *Besucherbergwerk „Markus-Röhling-Stolln“ Frohnau*

Hornická krajina Frohnau
Montanlandschaft Frohnau

Prohlídkový důl Markus-Röhling-Stolln / *Besucherbergwerk Markus-Röhling-Stolln* (Jens Kugler)

Hlavní suroviny / *Hauptrohstoffe*	stříbro, kobalt (vizmut, nikl, uran) / *Silber, Kobalt (Wismut, Nickel, Uran)*
Těžební období / *Bergbauperiode*	2–6
Kategorie a hodnoty / *Kategorien und Werte*	K1, K3, H2, H5

Hornická krajina Frohnau prostřednictvím hald a dalších nadzemních i podzemních hornických památek dokládá přechod od těžby stříbrných rud od konce 15. století k dobývání rud vizmutu, kobaltu a niklu od 18. století až po těžbu rud uranu v závěrečném těžebním období od poloviny 20. století. Ražba četných štol nastala po prvním objevu stříbrných rud na Schreckenbergu. Mezi hlavní štoly frohnauského důlního revíru se řadily štola Orgelstolln a o 15 m níže založená štola Markuse Röhlinga, patřící ke stejnojmennému dolu. Důl Markus Röhling poskytl 15 tun stříbra a 2 500 tun kobaltových rud, a stal se tak jedním z nejvýznamnějších v celém annaberském revíru. Hamr Frohnauer Hammer s přilehlým panským domem je dokladem zpracování kovů, dočasně zde byla i významná mincovna. Jde o nejdéle chráněnou technickou památku v Německu.

Die Bergbaulandschaft Frohnau mit ihren Halden und über- und untertägigen Montandenkmalen steht für den Übergang vom Silbererzbergbau (ab Ende 15. Jahrhundert) zum Bergbau auf Wismut,

Kobalt und Nickelerze (ab 18. Jahrhundert) bis hin zum Uranerzbergbau in der letzten Bergbauperiode (Mitte 20. Jahrhundert). Mit der Entdeckung der ersten Silbererze am Schreckenberg begann der Vortrieb zahlreicher Stolln. Zu den Hauptstolln des Frohnauer Bergbaugebietes entwickelten sich der Orgelstolln und der 15 m tiefer gelegene, zur gleichnamigen Grube gehörende Markus-Röhling-Stolln. Die Grube „Markus Röhling" wurde mit einer Fördermenge von über 15 t Silber und 2.500 t Kobalterzen zur bedeutendsten im gesamten Annaberger Revier. Der Frohnauer Hammer mit dem zugehörigen Hammerherrenhaus repräsentiert die Verarbeitung der Metalle und war vorübergehend auch ein bedeutender Münzstandort. Er ist das älteste unter Denkmalschutz gestellte Technische Denkmal Deutschlands.

Co lze navštívit / *Was ist zu besichtigen?*

- Technické muzeum Frohnauer Hammer / *Technisches Museum „Frohnauer Hammer"*
- Prohlídkový důl Markus-Röhling-Stolln / *Besucherbergwerk Markus-Röhling-Stolln*
- Hornická naučná stezka „Frohnauská okružní cesta" (zahrnuje mj. i důl Rosenkranz, délka cca 7 km) / *Bergbaulehrpfad „auf dem Frohnauer Rundweg" (u.a. Grube Rosenkranz, ca. 7 km lang)*

Hamr Frohnauer Hammer
Frohnauer Hammer

Hamr Frohnauer Hammer / *Frohnauer Hammer* (Jens Kugler)

V údolí říčky Sehma se v místní části Frohnau nachází hamr Frohnauer Hammer. Už na konci 15. století je na tomto místě zmiňován mlýn, který byl později využíván jako hamr. Komplex hamru tvoří kromě vlastního objektu s funkčním hamernickým vybavením také umělý vodní příkop, malá dílna a panský dům. Po nálezu stříbrných rud byla v jedné z vedlejších budov hamru zřízena mincovna, která byla poté v roce 1501 nebo 1502 přemístěna do domu na ná-

městí v Annabergu. V roce 1621 byl hamr rozsáhle přestavěn na zařízení, ve kterém se kovalo krátkodobě stříbro, později měď a nakonec železo. V roce 1692 hamr vyhořel, ale byl brzy poté postaven znovu. Provoz v něm skončil v roce 1904. V roce 1908 jej získal o rok dříve založený hamernický spolek, který už v roce 1910 zřídil v hamru muzeum.

Hamernický panský dům / Das *Hammerherrenhaus* (Jens Kugler)

Im Tal der Sehma in der Ortslage Frohnau befindet sich der Frohnauer Hammer. Bereits Ende des 15. Jahrhunderts wurde an der Stelle eine Mühle erwähnt, die später als Hammerwerk genutzt wurde. Zum Ensemble gehören neben dem Hammerwerk mit funktionstüchtiger Hammeranlage der Flutergraben, ein kleines Werkstattgebäude und das Hammerherrenhaus. Nach dem Auffinden von Silbererzen wurde in einem Nebengebäude der Mühle 1498 eine Münzstätte eingerichtet, die dann 1501 oder 1502 in ein Haus am Annaberger Markt wechselte. 1621 erfolgte ein grundlegender Umbau zu einem Hammerwerk, in dem kurzzeitig Silber, später Kupfer und schließlich Eisen geschmiedet wurden. 1692 brannte das Hammerwerk nieder und wurde kurz darauf wieder aufgebaut. 1904 endete der Betrieb des Hammerwerkes. Der 1907 gegründete Hammerbund erwarb ein Jahr später die Anlage und bereits 1910 konnte der Museumsbetrieb aufgenommen werden.

Důl Rosenkranz
Grube Rosenkranz

Důl Rosenkranz, prvně písemně uváděný v roce 1494, je jedním z nejstarších dolů annaberského revíru. Několikrát jej zmínil i Georgius Agricola (1494–1555) v souvislosti s příhodou, při níž údajně přišlo o život dvanáct horníků. Přímo na haldě pozdější Hartigovy šachty stojí nápadná cáchovna postavená v první polovině 18. století. Jde o dvoupatrovou budovu se sedlovou střechou, která je v současnosti využívána k obytným účelům. Přízemí je vystavěno z lomového kamene, patro je hrázděné. Šachta byla v letech 1763–1785 využívána při zmáhání staré štoly Orgelstolln.

Die 1494 erstmals urkundlich erwähnte Grube Rosenkranz ist eines der ältesten Bergwerke des Annaberger Reviers. Mehrfach wird sie durch Georgius Agricola (1494–1555) im Zusammen-

Cáchovna dolu Rosenkranz / *Huthaus der Rosenkranz Grube* (Jens Kugler)

hang mit einem Ereignis genannt, bei dem vermutlich zwölf Bergleute tödlich verunglückten. Unmittelbar auf der Grubenhalde des späteren Hartig Schachtes dominiert das markante Huthaus, das aus der ersten Hälfte des 18. Jahrhunderts stammt. Bei dem Gebäude handelt es sich um ein zweigeschossiges Gebäude mit Satteldach, das heute als Wohngebäude genutzt wird. Das Untergeschoss ist mit Bruchsteinen gemauert. Darauf aufgesetzt ist ein Fachwerkbau. Der Schacht wurde 1763 bis 1785 für die Aufwältigung des alten Orgelstollns genutzt.

Hornická krajina Frohnau
Bergbaulandschaft Frohnau

Hornická krajina Frohnau je rozsáhlé území s mnoha haldami, zastoupenými malými odvaly z 15. až 17. století sledujícími podzemní rudní žíly, většími haldami hlavních šachet zakládaných od 18. století i velkými výsypkami z dob těžby uranových rud. Původní důlní objekty se s výjimkou budov u dolů Malwine a Markus Röhling nedochovaly. Na velké haldě, resp. u haldy těžní jámy dolu Markus Röhling stojí historický soubor budov skládající se z bývalé kovárny, cáchovny a poněkud stranou umístěné rozvaliny prachárny. Do prohlídkového dolu Markus Röhling se vchází nově vyzděným portálem štoly č. 81. Nedaleko něj se nachází historicky významné ústí vlastní štoly Markus Röhling s celkovou délkou asi 8,6 km.

Ústí původní štoly Markus-Röhling-Stolln / *Mundloch des historischen Markus-Röhling-Stollns* (Jens Kugler)

Die Bergbaulandschaft Frohnau ist ein ausgedehntes Haldengebiet mit kleinen, den untertägigen Erzgängen folgenden Aufschüttungen aus dem 15. bis 17. Jahrhundert, größeren, ab dem 18. Jahrhundert angelegten Zentralschachthalden sowie großen Haldenablagerungen aus der Zeit des Uranerzbergbaus. Die ursprünglich zu den Schächten gehörigen Tagesgebäude haben sich mit Ausnahme des Bereiches der Grube Malwine und der Grube Markus Röhling nicht erhalten. Auf bzw. bei der großen Halde des Treibeschachtes der Grube Markus Röhling befindet sich der historische Gebäudekomplex, bestehend aus der ehemaligen Bergschmiede, dem Huthaus und der etwas abseits gelegenen Ruine vom Pulverhaus. Über das neu ausgemauerte Mundloch des Stollns 81 erfolgt der Zugang zum Besucherbergwerk Markus-Röhling. Südlich vom diesem befindet sich das historisch bedeutsame Mundloch des eigentlichen Stollns, der eine Gesamtausdehnung von etwa 8,6 km besitzt.

Hornická krajina Buchholz
Bergbaulandschaft Buchholz

Hlavní suroviny / *Hauptrohstoffe:*	cín, uran / *Zinn, Uran*
Těžební období / *Bergbauperiode:*	2–6
Kategorie a hodnoty / *Kategorien und Werte:*	K1, K3, H2, H4

Hornická krajina v okolí horního města Buchholz dokládá těžbu různých surovin. Původně šlo o cínové rudy, později se zde intenzivně těžilo stříbro. Dvě nápadné kuželovité haldy reprezentují rozsáhlou těžbu uranových rud během posledního těžebního období ve 20. století. Vývoj horního města Buchholz v době těžby stříbra ilustrují městský sálový kostel, obnovený znovu po druhé světové válce, a také staré popraviště nacházející se poblíž města. Město bylo původně založeno pod názvem St. Katharinenberg im Buchholz jako konkurent sousedního horního města St. Annaberg.

Die Bergbaulandschaft um die Bergstadt Buchholz belegt den Bergbau auf unterschiedliche Bodenschätze. Ursprünglich begann er mit der Gewinnung von Zinnerz, gefolgt von einer intensiven Phase der Silbererzgewinnung. Die zwei landschaftsprägenden Kegelhalden repräsentieren den in der letzten Bergbauphase intensiv betriebenen Uranerzbergbau des 20. Jahrhunderts. Die nach dem Zweiten Weltkrieg wiederaufgebaute Buchholzer Hallenkirche sowie die alte Richtstätte unweit der Bergstadt stehen beispielhaft für die Entwicklung der Bergstadt Buchholz zur Zeit des Silbererzbergbaus. Die Stadt wurde ursprünglich unter dem Namen „St. Katharinenberg im Buchholz“ in unmittelbarer Nachbarschaft zur Bergstadt St. Annaberg gegründet.

Co lze navštívit / *Was ist zu besichtigen?*

- Kostel sv. Kateřiny s oltářem z dílny Hanse Hesse / *St. Katharinenkirche mit Hans-Hesse-Altar*
- Hornická naučná stezka „Přes Buchholzský les“ (délka cca 10 km) / *Bergbaulehrpfad „durch den Buchholzer Wald“ (ca. 10 km lang)*
- Prohlídkový důl Dorothea Stolln v místní části Cunersdorf / *Besucherbergwerk „Dorothea Stolln“ (Ortsteil Cunersdorf)*

Hornická krajina Buchholz
Bergbaulandschaft Buchholz

V buchholzském městském lese se na velké ploše nacházejí rýžovnické kopečky, které jsou dokladem zdejší těžby cínu v 15. století. Jde o nepravidelné, až několik metrů vysoké haldy, dnes většinou zarostlé stromy. Po etapě rýžování následovalo nejpozději v 16. století odkrytí žilného ložiska, o jehož rozsáhlém dobývání až do hloubky 112 m svědčí protažené pinky dolů Alte a Flache Thiele. Největší pinka je asi 70 m dlouhá, 4–10 m široká až 15 m hluboká. Těžba cínu skončila až v roce 1801, kromě toho se v této oblasti těžilo i stříbro. V hornické krajině se nachází také bývalé popraviště, které je význačné početnými nápisy a letopočty z 15./16. století na dvou skalách. Jde

Letopočty na bývalém popravišti / *Jahreszahlen auf dem ehemaligen Richtplatz* (Jens Kugler)

o autentické doklady výkonu soudní moci v pozdním středověku, resp. raném novověku. Celou hornickou krajinu zpřístupňuje okružní turistická cesta „Buchholzer Wald".

Die sich über große Gebiete erstreckenden Raithalden sind Zeugnisse des Zinnerzbergbaus im Buchholzer Stadtwald aus dem 15. Jahrhundert. Es handelt sich um unregelmäßige, mehrere Meter hohe, heute meist baumbestandene und bewachsene Halden. Ausgehend von den Zinnseifen erfolgte spätestens im 16. Jahrhundert die Entdeckung der Gangerzlagerstätten. Von den dabei entstandenen großen untertägigen bis in 112 m Tiefe reichenden Abbauen zeugen die langgestreckten Pingen der Alten und der Flachen Thiele. Die größte Pinge ist etwa 70 m lang, vier bis zehn Meter breit und bis 15 m tief. Der Zinnerzbergbau wurde 1801 endgültig eingestellt. Daneben gab es in diesem Gebiet auch Silbererzbergbau. Im Bergbaugebiet liegt auch der ehemalige Richtplatz, der durch zahlreiche Inschriften und Jahreszahlen aus dem 15./16. Jahrhundert in zwei Felsplatten markiert ist. Es handelt sich um authentische Dokumente spätmittelalterlicher bzw. frühneuzeitlicher Gerichtsbarkeit. Die ganze Bergbaulandschaft ist durch einen Wanderrundweg „Buchholzer Wald" touristisch erschlossen.

Haldy šachty 116 v Buchholzu
Halden des Schachtes 116 in Buchholz

Kuželovité haldy šachty 116 / *Kegelhalden des Schachtes 116* (Jens Kugler)

Významným dokladem intenzivní těžby uranu u města Buchholz v polovině 20. století jsou dvě rozsáhlé, zdaleka viditelné kuželovité haldy. Vznikly během krátkého, pouze desetiletého období průzkumných a těžebních prací na šachtě 116, která byla založena v roce 1948 a do roku 1957, kdy byla uzavřena, dosáhla hloubky 186,7 m. Obě haldy jsou posledním příkladem kuželovitých hald, které svým vzhledem byly typické pro období poválečné uranové těžby v saských Krušných horách a vznikaly postupným navážením hlušiny pomocí ukloněných dopravníků. V současnosti jsou obě dosud nezarostlé haldy volně přístupné po turistické cestě.

Die zwei landschaftsprägenden Kegelhalden sind markante Zeugen des intensiven Uranerzbergbaus Mitte des 20. Jahrhunderts auf Buchholzer Flur. Die Halden stammen aus der kurzen und nur ein Jahrzehnt anhaltenden Erkundungs- und Gewinnungsperiode im Schacht 116, der eine Gesamttiefe von 186,7 m erreichte und 1957 stillgelegt wurde. Bei den beiden stumpfkegligen Halden handelt es sich um charakteristische Bergbauhalden des Uranerzbergbaus im sächsischen Erzgebirge, deren Form aus der Ablagerung mit einem Schrägaufzug resultiert. Diese Halden gehören zu den letzten erhaltenen Sachzeugen dieser Bergbauepoche. Heute sind die noch unbewachsenen Halden durch einen Wanderweg touristisch erschlossen.

Kostel sv. Kateřiny
St. Katharinenkirche

Pozdně gotický sálový kostel sv. Kateřiny byl postaven v letech 1506–1523, empory, zaklenutí kostela a přístavba mohutné věže pocházejí až z let 1872–1875. V roce 1945 byl kostel těžce poškozen leteckým bombardováním, do roku 1981 však byl znovu obnoven. K nejcennějším prvkům vnitřního vybavení kostela patří zejména skvostný hlavní oltář z dílny Hanse Hesse, který byl zhotoven kolem roku 1520 původně pro františkánský klášter v Annabergu, od roku 1594 však stojí v kostele sv. Kateřiny a nebyl poškozen ani při náletu za druhé světové války. Z dílny Hanse Hesse pochází také další, tzv. Wolfgangův oltář z doby okolo roku 1515, který byl do kostela sv. Kateřiny přenesen v roce 1991 ze Špitálního kostela.

Kostel sv. Kateřiny / *St. Katharinenkirche* (Jens Kugler)

Die spätgotische Hallenkirche in Buchholz wurde in den Jahren 1506 bis 1523 erbaut. Der Einbau der Emporen, die Einwölbung der Kirche und der Ausbau des mächtigen Turms wurden erst in den Jahren 1872 bis 1875 realisiert. Die Kirche wurde 1945 bei Luftangriffen stark beschädigt und bis 1981 wieder aufgebaut. Zum wertvollsten Inventar der Kirche gehören der Hochaltar und der Wolfgangsaltar. Der prächtige Hochaltar, der aus der Werkstatt von Hans Hesse stammt, wurde ursprünglich um 1520 für das Annaberger Franziskanerkloster angefertigt. Seit 1594 befindet er sich in der St. Katharinenkirche und blieb während der Zerstörung im Zweiten Weltkrieg unbeschädigt. Der um 1515 angefertigte Wolfgangsaltar stammt ebenfalls von Hans Hesse. Er wurde 1991 aus der Hospitalkirche in die St. Katharinenkirche überführt.

Hornická krajina Pöhlberg
Bergbaulandschaft Pöhlberg

Východní svah hory Pöhlberg / *Der östliche Hang des Pöhlberges* (Jens Kugler)

Hlavní suroviny / *Hauptrohstoffe:*	stříbro, měď, jíl, kámen / Silber, Kupfer, Ton, Stein
Těžební období / *Bergbauperiode:*	2–4
Kategorie a hodnoty / *Kategorien und Werte:*	K1, K3, V5

Hornická krajina Pöhlberg je názorným příkladem rozvoje těžby měděných rud s obsahem stříbra uprostřed zemědělsky využívaného území na východním úbočí hory Pöhlberg poblíž horního města Annaberg. Jedinečné hmotné doklady a důlní díla pocházející převážně z 15. až 18. století přímo souvisí se zpracováním stříbronosné měděné rudy ve vycezovací huti Grünthal. Pod čedičovým příkrovem na vrcholu Pöhlberg se nacházejí vrstvy jílu, který byl dobýván v tzv. hrnčířských štolách a zpracováván v Annabergu v četných hrnčířských dílnách.

Die Bergbaulandschaft Pöhlberg zeigt beispielhaft die Entwicklung des Bergbaus auf Silber- und Kupfererze inmitten des bäuerlich erschlossenen Gebietes am Osthang des Pöhlberges unweit der Bergstadt Annaberg-Buchholz. Die einzigartigen, vorrangig aus dem 15. bis 18. Jahrhundert stammenden Sachzeugen und Grubenbaue stehen in direktem Zusammenhang mit der Verarbeitung der silberhaltigen Kupfererze in der Saigerhütte Grünthal. Der unmittelbar unter dem Basalt des Pöhl-

berges liegende Ton wurde im sogenannten Töpferstolln gewonnen und in Annaberg in zahlreichen Töpferwerkstätten verarbeitet.

Co lze navštívit / *Was ist zu besichtigen?*

- Prohlídkový důl St. Briccius (prohlídky po ohlášení předem) / *Besucherbergwerk St. Briccius (Führungen nur bei Voranmeldung)*
- Hornická naučná stezka na Pöhlbergu (délka 6 km, zahrnuje mj. lom se sloupcovitě odlučným čedičem, jílové jámy, štolu St. Briccius) / *Bergbaulehrpfad am Pöhlberg (u.a. Basaltsäulen „Butterfässer", Tongruben, St. Briccius Stolln, ca. 6 km lang)*

Hornická krajina Pöhlberg
Bergbaulandschaft Pöhlberg

Ústí štoly Tiefer Dreifaltigkeiter Stolln / *Mundloch des Tiefen Dreifaltigkeiter Stollns* (Jens Kugler)

Na východním svahu Pöhlbergu se nachází báňský revír, který je písemně doložen už v 15. století, je však pravděpodobně ještě starší. V mnoha dolech se zde těžila hlavně měděná ruda s obsahem stříbra. Nejznámějšími doly byly důl St. Briccius a důl Svatá Trojice (Heilige Dreifaltigkeit). O rozvoj těžby se v 16. století zasloužila zejména těžařská rodina Uthmannů, která dlouhou dobu provozovala také vycezovací huť Grünthal. Těžba v oblasti dolu Briccius skončila předběžně v roce 1892. Opětovné průzkumné práce se zde uskutečnily ještě v souvislosti těžbou uranových rud podnikem SAG Wismut v letech 1948/49. O rozsáhlé těžbě svědčí na povrchu odvaly mnoha štol, původní i rekonstruovaná ústí štol a cáchovna dolu St. Briccius pocházející z roku 1796. V podzemí se nacházejí nejrůznější horizontální a vertikální ražby, působivé dobývky i částečně dochované důlní zařízení. Od roku 1982 je důl St. Briccius postupně znovu zmáhán členy spolku Gewerkschaft St. Briccius e.V., v současnosti je turisticky přístupný v úrovni střední štoly St. Briccius.

Auf der östlichen Hangseite des Pöhlberges befindet sich ein urkundlich seit dem 15. Jahrhundert belegtes, wahrscheinlich aber um einige Jahre älteres, Bergbaugebiet. In den zahlreiche Gruben wurden vornehmlich silberhaltige Kupfererze gefördert. Die bekanntesten Bergwerke waren die Grube St. Briccius und die Grube Heilige Dreifaltigkeit. Um den Bergbau in diesem Gebiet hat sich im 16. Jahrhundert besonders die Unternehmerfamilie Uthmann verdient gemacht, die über längere Zeit auch Betreiber der Saigerhütte Grünthal war. Der Bergbau der Grube Briccius endete vorläufig 1892. Nochmalige Aufsuchungsarbeiten erfolgten letztmalig im Zusammenhang mit dem Uranerzbergbau durch die SAG Wismut 1948/49. Vom umfangreichen Bergbau zeugen übertägig die Halden zahlreicher Stolln, originale und rekonstruierte Stollnmundlöcher sowie das Huthaus der Grube St. Briccius, das aus dem Jahr 1796 stammt. Untertägig finden sich unterschiedlichste horizontale und vertikale Auffahrungen, beeindruckende Abbaue und ein teils original erhaltener Grubenausbau wieder. Die seit 1982 von der „Gewerkschaft St. Briccius e.V." kontinuierlich aufgewältigten Grubenbaue sind gegenwärtig im Niveau des mittleren St. Briccius Stollns durch ein Besucherbergwerk touristisch erschlossen.

Chodba ve štole St. Briccius / *Abbaue im St. Briccius Stolln* (Jens Kugler)

Lom, jílové jámy a hrnčířské štoly (Töpferstolln)
Steinbruch mit Tongruben und ehemaligen Töpferstolln

Kromě rud stříbra a mědi se na svazích Pöhlbergu těžily i nerudní suroviny. Dokladem toho jsou haldy u jedné z někdejších tzv. hrnčířských štol (Töpferstolln), ve které se dobýval jíl používaný pro výrobu slavné annaberské keramiky. Štoly měly délku až 120 m a dobývala se z nich poloha jílu mocná až 2 m. Poblíž se nacházely jámy, z nichž se kromě jílu získával i štěrk a písek. Tyto sedimenty byly následně překryty třetihorními čediči s výraznou sloupcovou odlučností, jež tvoří vrchol Pöhlbergu a těžily se zde ve stěnovém lomu.
Kolem hory Pöhlberg vede hornická naučná stezka, která zahrnuje jak čedičový lom a jílové jámy, tak i štoly St. Briccius a Freudenstolln.

Neben den Silber- und Kupfererzen hat man am Pöhlberg auch Ton, Sand, Kies und Stein abgebaut. Davon zeugen die Halden am ehemaligen Töpferstolln, aus dem Ton gefördert wurde, der für die Herstellung des bekannten Annaberger Steinzeugs benutzt wurde. Die Tonstolln waren bis 120 m lang und die abgebauten Tonlager bis zu zwei Meter m breit. Unweit des Stollns befanden sich auch Gruben, in denen neben Ton auch Kiese und Sande gewonnen wurden. Diese Sedimente wurden dann durch tertiäre Basalte bedeckt, die heute den Gipfel des Pöhlberges bilden. Der Abbau erfolgte in einem nahegelegenen Steinbruch.
Der Steinbruch, die Töpferstolln und auch das Areal am St. Briccius bzw. Freudenstolln sind durch einen Bergbaulehrpfad touristisch erschlossen, der um den Pöhlberg führt.

Geotop Scheibenberg

Geotop Scheibenberg (Jens Kugler)

Hlavní suroviny / *Hauptrohstoffe:*	kámen, písek, štěrk / Steine, Erden
Těžební období / *Bergbauperiode:*	4–5
Kategorie a hodnoty / *Kategorien und Werte:*	K1, K6, H3

Vrch Scheibenberg (807 m n. m.) u stejnojmenného města ležícího nedaleko Annabergu-Buchholzu je jednou z nejvýznamnějších geologických památek v Německu. Jde o třetihorní čedičový útvar, který byl odkryt v důsledku těžby čediče, tvořícího zde překrásné, až 30 m vysoké kamenné varhany, a podložních štěrků a písků a je dnes chráněn jako geotop. Scheibenberg proslul na přelomu 18. a 19. století jako místo celoevropského vědeckého sporu tzv. neptunistů a plutonistů o vysvětlení vzniku Země. Zatímco neptunisté v čele s profesorem freiberské Báňské akademie A. G. Wernerem (1749–1817) soudili, že čediče vznikly uložením z mořské vody, plutonisté pod vedením skotského geologa J. Huttona (1726–1797) správně pochopili, že čedič je produkt sopečné činnosti.
Na Scheibenbergu dnes stojí vyhlídková věž, z vrcholu se nabízí výhled na velkou část saského Krušnohoří. Nachází se zde i geologická naučná stezka.

Der Scheibenberg (807 m ü. NN), der bei der gleichnamigen Stadt unweit von Annaberg-Bucholz liegt, gehört zu den wichtigsten geologischen Naturdenkmalen Deutschlands. Es handelt sich um eine tertiäre Basaltformation, die durch die Gewinnung vom Basalt, der hier in Form von wunderschönen fast 30 m hohen Basaltorgelpfeifen auftritt, und unterlagerndem Sand und Kies freigelegt wurde und heute als Geotop geschützt ist. An der Wende vom 18. zum 19. Jahrhundert wurde Scheibenberg berühmt als Referenzobjekt des europaweiten Wissenschaftsreits der Neptunisten und Plutonisten über die geologische Erklärung der Entstehung der Erde. Die Neptunisten waren der Ansichten des Professors der Bergakademie Freiberg, A. G. Werner (1749–1817), dass Basalt sich aus einem Urmeer

abgelagert hat. Dagegen brachten die Plutonisten, unter Leitung des vom schottischen Geologen J. Hutton (1726–1797), die Basaltgenese richtigerweise mit vulkanischen Prozessen in Verbindung. Auf dem Scheibenberg steht heute ein Aussichtsturm, der eine Aussicht auf einen großen Teil des sächsischen Erzgebirges bietet. Auf dem Plateau des Scheibenberges befindet sich ein geologischer Lehrpfad.

Co lze navštívit / *Was ist zu besichtigen?*

- Geologická naučná stezka na Scheibenbergu (délka cca 3 km) / *„Geologischer Lehrpfad" am Scheibenberg (ca. 3 km lang)*
- Horní okružní stezka (délka cca 1,5 km) / *„Oberer Bergrundgang" (ca. 1,5 km lang)*
- Dolní okružní stezka (délka cca 3 km) / *„Unterer Bergrundgang" (ca. 3 km lang)*

Železárna Schmalzgrube
Eisenhütte Schmalzgrube

Tavicí pec železárny Schmalzgrube / *Der Schmelzofen der Eisenhütte Schmalzgrube* (Jens Kugler)

Hlavní suroviny / *Hauptrohstoffe:*	železo / *Eisen*
Těžební období / *Bergbauperiode:*	2–5
Kategorie a hodnoty / *Kategorien und Werte*	K1, H2, H5

Železárna Schmalzgrube se zachovanou tavicí pecí a panským domem je dokladem raně industriálního zpracování železa ve středním Krušnohoří. První železorudný hamr zde byl postaven pravděpodobně už kolem roku 1400. Dodnes dochovaná, osm metrů vysoká kamenná tavicí pec z lomového kamene pochází z roku 1659. Železné rudy zpracovávané v železárně pocházely především z české části Krušnohoří. V pozdějších letech byla huť vícekrát obnovována, jak dokládá i cedule umístěná na peci s iniciálami tehdejšího majitele Hanse Augusta von Elterleins Erben H.A.v.E.E. a letopočtem 1819. Masivní dvoupatrový panský dům byl postaven roku 1766. Objekty železárny, která svou činnost ukončila v roce 1870, dnes slouží jako zázemí pro děti a mládež a jako turistické zařízení.

Hamernický panský dům / *Das Hammerherrenhaus* (Jens Kugler)

Die Eisenhütte Schmalzgrube mit dem erhaltenen Schmelzofen und Herrenhaus steht bespielhaft für die frühindustrielle Roheisenproduktion im mittleren Erzgebirge. Ein erstes Hammerwerk wurde hier vermutlich schon um 1400 gegründet. Der bis heute erhaltene acht Meter hohe Schmelzofen wurde 1659 aus Bruchsteinen errichtet. Die im Hammerwerk verarbeiteten Eisenerze stammten vorrangig aus dem böhmischen Teil des Erzgebirges. In späteren Jahren wurde der Schmelzofen mehrmals renoviert, wie auch die an dem Ofen angebrachte Tafel mit den Initialen H.A.v.E.E. des ehemaligen Eigentümers Hans August von Elterleins Erben und eine Jahreszahl „1819“ belegen. Das Hammerherrenhaus wurde im Jahr 1766 als massives, zweigeschossiges Gebäude errichtet. Die Objekte der Eisenhütte Schmalzgrube, die 1870 stillgelegt wurde, werden heute als Kinder- und Jugendeinrichtung bzw. als Schauanlage genutzt.

Co lze navštívit / *Was ist zu besichtigen?*

- Prohlídkový důl Andreas Gegentrum Stolln / *Besucherbergwerk „Andreas-Gegentrum--Stolln“*
- Historická železniční dráha Steinbach – Jöhstadt (Preßnitztalbahn) / *Museumsbahn Steinbach – Jöhstadt (Preßnitztalbahn)*
- Turistická „Železná naučná stezka“ ve Schmalzgrube / *Wanderweg „Eisenlehrpfad“ Schmalzgrube*
- Okružní turistická stezka „Basaltfächer-Tour“ (Čedičový vějíř) / *Rundwanderweg „Basaltfächer-Tour“*

Hornická oblast Schneeberg
Bergbaugebiet Schneeberg

Památky montánní historie v Aue
Sachzeugen der Montangeschichte in Aue

Cáchovna dolu Weiße Erden Zeche / *Das Huthaus der Weiße Erden Zeche* (Jens Kugler)

Hlavní suroviny / *Hauptrohstoffe:* kaolín, nikl (železo) / *Kaolin, Nickel (Eisen)*
Těžební období / *Bergbauperiode:* 2–6
Kategorie a hodnoty / *Kategorien und Werte:* K1, K4, K5, K6, H2, H3, H4

Mimořádný význam města Aue pro hornictví a hutní zpracování kovů dokládají tří komponenty – hamr Auerhammer, továrna na výrobky ze stříbra Wellner a důl Weiße Erden Zeche. Reprezentativní dům majitelů hamru Auerhammer, vybudovaný v 16./17. století jako panský dům, byl v 19. století přestavěn na první evropskou továrnu na výrobu alpaky, která využívala suroviny z okolních dolů. Alpaka (slitina mědi, zinku a niklu podobná stříbru) se díky podnikateli Christianu Gottliebu Wellnerovi stala základem pro rozvoj významné výroby příborů a stolního náčiní v Aue. Zdejší kvalitní výrobky se prodávaly do celého světa. Tradiční zpracování ušlechtilých kovů přetrvává v okolí Auerhammeru dodnes.
Cáchovna dolu Weiße Erden dokládá velký význam tohoto dolu pro rozvoj výroby porcelánu. Důl dodával po dobu 150 let kvalitní kaolin, který se používal k výrobě míšeňského porcelánu.

Všechny kulturně-historicky cenné výrobky z prvního období světoznámé míšeňské porcelánové manufaktury vznikly z kaolínu vytěženého v tomto dole.

Die besondere Bedeutung der Stadt Aue für den Bergbau und die Metallverarbeitung wird durch drei Bestandteile veranschaulicht – dem Herrenhaus Auerhammer, der Bestecke- und Silberwarenfabrik Wellner und der sogenannten „Weiße Erden Zeche".
Das repräsentative Hammerherrenhaus des Auerhammers wurde vermutlich zwischen dem 16. und dem 17. Jahrhundert errichtet. Zu Beginn des 19. Jahrhunderts wurde das Areal am Auerhammer zur ersten europäischen Argentanfabrik ausgebaut, welche die Rohstoffe der angrenzenden Bergbaureviere verarbeitete. Argentan – eine silberähnliche Legierung aus Nickel, Zink und Kupfer – bildete die Grundlage für die Entwicklung des Standortes zur bedeutenden Auer Besteck- und Tafelgeschirrfabrikation durch den Unternehmer Christian Gottlieb Wellner. Die hier erzeugten, hochwertigen Produkte wurden weltweit verkauft. Die traditionelle Edelmetallverarbeitung findet bis in die Gegenwart im Umfeld des Auerhammers ihre Fortsetzung.
Das Huthaus der Weiße Erden Zeche repräsentiert die große Bedeutung des Standorts für die Entwicklung der Porzellanherstellung. Die Weiße Erden Zeche lieferte über einen Zeitraum von etwa 150 Jahren das zur Porzellanherstellung in Meißen benötigte Kaolin. Alle kulturhistorisch wertvollen Objekte aus der ersten Periode der weltberühmten Meißner Porzellanmanufaktur entstanden unter Verwendung von Kaolin aus der Weiße Erden Zeche.

Co lze navštívit / *Was ist zu besichtigen?*

- Hornická naučná stezka na Heidelsbergu (zahrnuje mj. i cáchovnu dolu Weiße Erden Zeche) / *Bergbaulehrpfad am Heidelsberg (u.a. mit Huthaus Weiße Erden Zeche)*
- Městské muzeum Aue / *Stadtmuseum der Stadt Aue*
- Turistická cesta „Floßgraben" (plavební kanál), délka cca 15 km / *Wanderweg Floßgraben (ca. 15 km lang)*

Důl Weiße Erden Zeche
Weiße Erden Zeche

Dějiny dolu Weiße Erden Zeche sahají až do 17. století. V této době zde byly v provozu železorudné doly, které pokrývaly surovinovou potřebu hamrů v okolí Aue. K nim patřil i důl Roter St. Andreas, v němž byla v roce 1698 nalezena poloha kaolínu. V roce 1711 obdržel důl Weiße Erden Zeche St. Andreas Fundgrube kurfiřtské privilegium k dodávání kaolínu do porcelánové manufaktury v Míšni. Teprve v roce 1828 se však stal téměř zcela majetkem zemské vrchnosti. V témže roce byla postavena nová cáchovna dolu. Těžba v dolu Weiße Erden Zeche skončila v roce 1855. V roce 1933 byla cáchovna rozšířena a modernizována, v současnosti je využívána k obytným účelům a jako penzion. Kolem cáchovny vede hornická turistická stezka.

Die Geschichte der Weißen Erden Zeche reicht bis in das 17. Jahrhundert zurück. Zu dieser Zeit waren zahlreiche Eisenerzgruben in Betrieb, um den Rohstoffbedarf der Hammerwerke um Aue decken zu können. Dazu gehörte auch die Grube Roter St. Andreas, in der man 1698 ein Kaolinlager aufgefunden hatte. 1711 erhielt die Weiße Erden Zeche St. Andreas Fundgrube ein kurfürstliches Privileg zur Lieferung des Kaolins an die Meissener Porzellanmanufaktur. Erst 1828 stand

die Grube nahezu komplett unter landesherrlicher Hoheit. Im gleichen Jahr erfolgte die Errichtung eines neuen Huthauses. Die Bergbautätigkeit auf der Weißen Erden Zeche endete 1855. Im Jahr 1933 wurde das Huthaus erweitert und modernisiert. Heute wird das Huthaus als Wohngebäude und Pension bewirtschaftet. Das Huthaus ist in einen Bergbauwanderweg integriert.

Hamr Auerhammer
Auerhammer

Hamernický panský dům Auerhammer / *Hammerherrenhaus des Auerhammers* (Jens Kugler)

První písemná zmínka o hamru v údolí Muldy poblíž města Aue pochází z roku 1526. Počátkem 17. století byl Auerhammer jedním z nejvýznamnějších krušnohorských hamrů. Po vícenásobné změně majitelů získal hamr dr. Ernst August Geitner, který zde v roce 1829 zahájil průmyslovou výrobu alpaky – slitiny niklu, mědi a zinku označované též jako argentan nebo nové stříbro, již sám v letech 1822/1823 vyvinul. Geitnerova továrna na alpaku byla první svého druhu v Evropě. Alpaka se stala základem pro rozvoj výroby příborů a stolního náčiní v Aue. Panský dům, přebudovaný v roce 1886 pro obytné účely, není v současnosti využíván, v budoucnosti by část jeho interiéru měla sloužit jako muzeum.

Die erste urkundliche Erwähnung eines Hammerwerkes im Muldental nahe der Stadt Aue erfolgte 1526. Zu Beginn des 17. Jahrhunderts war der Auer Hammer eines der bedeutendsten erzgebirgischen Hammerwerke. Nach mehreren Besitzerwechseln begann 1829 Dr. Ernst August Geitner mit der industriellen Produktion der Nickel-Kupfer-Zink-Legierung „Argentan" – auch als Neusilber oder Alpaka bezeichnet –, das er 1822/1823 zum ersten Mal hergestellt hatte. Die Geitnersche Argentanfabrik war die erste dieser Art in Europa. Argentan bildete die Grundlage für die Ent-

wicklung des Standortes zur bedeutenden Auer Besteck- und Tafelgeschirrfabrikation. Das 1886 zu Wohnzwecken umgebaute Herrenhaus wird derzeit nicht genutzt. Zukünftig sollen die Räumlichkeiten teilweise museal genutzt werden.

Továrna na příbory a výrobky ze stříbra Wellner
Bestecke- und Silberwarenfabrik Wellner

Správní budova továrny Wellner / *Verwaltungsgebäude der Fabrik Wellner* (Jens Kugler)

Továrna na příbory a výrobky ze stříbra Wellner je významným příkladem odvětví, které se vyvinulo v návaznosti na těžbu surovin a opíralo se o objev alpaky. V roce 1834 získal Christian Wellner objekt hamru nacházejícího se hned vedle Geitnerovy továrny na alpaku. Wellner svůj podnik zaměřil na výrobu příborů a kovového nádobí. Podnik „Sächsische Metallwarenfabrik August Wellner Söhne" se stal světově uznávanou značkou. Po roce 1989 byla výroba na původním místě ukončena. Soubor staveb Wellnerovy továrny vznikl v několika fázích v letech 1904–1911. Skládá se z reprezentativní správní budovy a dvou výrobních budov. V někdejší správní budově se v současnosti nachází okresní archiv.

Die Bestecke- und Silberwarenfabrik Wellner ist ein bedeutendes Beispiel einer Bergbaufolgeindustrie, basierend auf der Entdeckung des Neusilbers (Argentan). 1834 erwarb Christian Wellner einen Hammer direkt neben der Geitnerschen Argentanfabrik. Wellner profilierte sein Unternehmen auf die Herstellung von Bestecken und metallenem Tafelgeschirr. Die „Sächsische Metallwarenfabrik August Wellner Söhne" entwickelte sich zu einer weltweit angesehenen Marke. Nach 1989 wurde die Fabrik am originalen Standort geschlossen. Das Ensemble Bestecke- und Silberwarenfabrik Wellner wurde in drei Bauabschnitten zwischen 1904 und 1911 errichtet. Es besteht aus einem repräsentativen Verwaltungsgebäude und zwei Produktionsgebäuden. Im ehemaligen Verwaltungsgebäude befindet sich heute das Kreisarchiv des Erzgebirgskreises.

Schneeberský plavební kanál
Schneeberger Floßgraben

Schneeberský plavební kanál / *Schneeberger Floßgraben* (Jens Kugler)

Hlavní suroviny / *Hauptrohstoffe:*	měď, stříbro, vizmut, kobalt, nikl / *Kupfer, Silber, Wismut, Kobalt, Nickel*
Těžební období / *Bergbauperiode:*	2–5
Kategorie a hodnoty / *Kategorien und Werte:*	K2, H2

Schneeberský plavební kanál byl vybudován v letech 1556–1559, aby zásoboval dřevem hutě u Schneebergu a Schlemy. V pozdějším období byla voda, pocházející z řeky Zwickauer Mulde (Cvikovská Mulda), používána k pohonu řady mlýnů a sloužila také jako užitková voda. Kanál, který se dochoval v téměř celé své původní délce asi 15 kilometrů, začíná u česlovny u Albernau, jež byla dostavěna v roce 1559 a sloužila jako dům mistra vorače a pro obsluhu česlí. Vede po levé straně Zwickauer Mulde kolem různých těžebních zařízení včetně wolframového dolu uzavřeného v roce 1956 a kolem ústí různých štol a dále přes město Aue do Schlemy. Zde v novém lázeňském parku je voda odváděna kaskádami do odpadního toku. Podél v průměru 1–1,5 m širokého příkopu vede stezka, která je napojena na cyklistické a turistické trasy z Bockau, Aue a Bad Schlemy.

Der Floßgraben, der nahezu auf seiner gesamten Länge von etwa 15 km erhalten ist, wurde vorrangig für die Holzversorgung der Schneeberger und Schlemaer Hüttenwerke in den Jahren 1556 bis 1559 erbaut. Später wurde das aus der Zwickauer Mulde stammende Wasser zum Aufschlag verschiedener Mühlen und als Brauchwasser genutzt. Der Floßgraben beginnt am Rechenhaus bei Albernau, das im Jahr 1559 vollendet wurde und dem Floß- und Rechenmeister als Wohnhaus

diente. Er führt am linken Hang der Zwickauer Mulde an verschiedenen bergmännischen Anlagen, wie einer 1956 stillgelegten Wolframitgrube und verschiedenen Stollnmundlöchern, vorbei und fließt weiter über die Stadt Aue nach Schlema. Hier wird das Wasser durch den neuen Kurpark über Kaskaden in die Vorflut abgeführt. Der neben dem im Durchsnitt 1–1,50 m breiten Floßgraben verlaufende Floßgrabensteig ist in das Rad- und Wanderwegenetz von Bockau, Aue und Bad Schlema eingebunden.

Co lze navštívit / *Was ist zu besichtigen?*

- Turistická stezka podél plavebního kanálu s domem voraře / *Wanderweg Floßgraben mit Rechenhaus (ca. 15 km lang)*
- Cyklostezka „Mulderadweg“ / *Radwanderweg „Mulderadweg“*
- Prohlídkový důl Markus Semmler (Šachta 15IIb v Bad Schlema) / *Besucherbergwerk „Markus-Semmler“ (Schacht 15IIb, Bad Schlema)*

Hornická krajina Bad Schlema
Bergbaulandschaft Bad Schlema

Geotop Roter Kamm (Jens Kugler)

Hlavní suroviny / *Hauptrohstoffe:*	měď, stříbro, uran / *Kupfer, Silber, Uran*
Těžební období / *Bergbauperiode:*	2–7
Kategorie a hodnoty / *Kategorien und Werte:*	K1, K2, K3, H2, H5

Hornickou krajinu Bad Schlema reprezentuje především štola Markuse Semmlera, která je písemně doložena už k roku 1503 a představuje nejhlubší a nejvýznamnější odvodňovací štolu revírů Schlema, Schneeberg a Neustädtel. Štola, původně založená pro potřebu těžby měděných rud u Oberschlemy, byla později využívána při těžbě vizmutových, stříbrných, kobaltových a niklových rud v širokém okolí Schneebergu. V 19. století bylo ústí štoly nově vyzděno, což dokumentuje klenák s vročením 1841. Na konci 19. století měla štola souhrnnou délku 43 km. Silný pramen radioaktivní vody nalezený na úrovni štoly dal na počátku 20. století podnět k založení lázní v Oberschlemě. Ve druhé polovině 20. století představovala štola Markuse Semmlera nejvýznamnější průzkumný horizont pro těžbu uranové rudy podnikem SAG/SDAG Wismut a sloužila jako referenční úroveň pro všechny hlubší ražby. V úrovni štoly bylo od roku 1946 vyraženo dalších 174 km důlních děl. Štola dodnes odvodňuje celý revír Schlema, Schneeberg a Schneeberg-Neustädtel.
V místě zvaném Zechenplatz v Bad Schlemě, asi 50 m západně od cáchovny štoly Markuse Semmlera, se nachází významný geotop Roter Kamm. Zdejší skalní výchoz, budovaný převážně červeně zbarveným křemenem, se nachází přímo na mohutné tektonické poruše – zlomu Gera – Jáchymov, probíhajícím z Duryňska až do České republiky. Jde o vzácný povrchový doklad rozsáhlých tektonických procesů, které měly značný význam pro vznik krušnohorských rudních ložisek. Geotop Roter Kamm je součástí naučné stezky Bad Schlema.

Eliptický zděný portál štoly Markuse Semmlera / *Das elliptisch gemauerte Mundloch des Markus Semmler Stollns* (Jens Kugler)

Die Bergbaulandschaft Bad Schlema wird besonders durch den Markus Semmler Stolln repräsentiert, der schon 1503 urkundlich belegt ist und den tiefsten und bedeutendsten Wasserlösungsstolln für die Bergbaugebiete Schlema, Schneeberg und Neustädtel darstellt. Der Markus Semmler Stolln wurde zunächst für den Kupfererzbergbau bei Oberschlema angelegt. Später diente er den Gruben des Wismut-, Silber-, Kobalt- und Nickelerzbergbaus in der breiten Umgebung von Schneeberg. Im 19. Jahrhundert erfolgte die neue Anlage des Mundloches, die durch den Schlussstein auf das Jahr 1841 datiert ist. Der Stolln erstreckte sich Ende des 19. Jahrhunderts über etwa 43 km. Im Niveau des Stollns bei Oberschlema angetroffenes, stark radioaktives Quellwasser war zu Beginn des 20. Jahrhunderts die Voraussetzung für den Bau des Kurbades in Oberschlema.

In der zweiten Hälfte des 20. Jahrhunderts war der Stolln das erste wichtige Erkundungsniveau für den Uranerzbergbau der SAG/SDAG Wismut und wurde als Bezugslinie für alle tieferen Auffahrungen genutzt. Etwa auf dem Niveau des Markus Semmler Stollens wurden ab 1946 weitere 174 km Grubenbaue aufgefahren. Noch heute entwässert er das gesamte Schlemaer, Schneeberger und Schneeberg-Neustädtler Revier.
Am sogenannten Zechenplatz in Bad Schlema, etwa 50 m westlich vom Huthaus des Markus Semmler Stollns, befindet sich der Rote Kamm, ein bedeutendes Geotop. Es handelt sich um eine vorrangig aus rot gefärbten Quarz bestehende Felsformation, die sich unmittelbar auf einer mächtigen tektonischen Tiefenstörung, der sog. Gera-Jáchymov-Störung zwischen Thüringen und der Tschechischen Republik, befindet. Es ist ein seltenes überirdisches Dokument der weiträumigen tektonischen Tiefenstörung, die auch für die Erzlagerstätten im Erzgebirge besondere Bedeutung hat. Der „Rote Kamm" ist Teil des Lehrpfades „Bad Schlema".

Co lze navštívit / Was ist zu besichtigen?

- Prohlídkový důl Markus Semmler (Šachta 15Iib v Bad Schlemě) / *Besucherbergwerk „Markus Semmler" (Schacht 15IIb, Bad Schlema)*
- Muzeum těžby uranu v kulturním domu Aktivit v Bad Schlemě / *Museum Uranbergbau im Kulturhaus „Aktivist" (Bad Schlema)*
- Naučná stezka o hornictví a rekultivaci krajiny (délka cca 8 km) / *Bergbau- und Sanierungslehrpfad Bad Schlema (ca. 8 km lang)*

Historické centrum města Schneeberg
Historische Altstadt von Schneeberg

Kostel sv. Wolfganga / *St. Wolfgangskirche* (Jens Kugler)

Hlavní suroviny / *Hauptrohstoffe:*	stříbro, kobalt (vizmut, nikl, uran) / *Silber, Kobalt (Wismut, Nickel, Uran)*
Těžební období / *Bergbauperiode:*	2–5
Kategorie a hodnoty / *Kategorien und Werte:*	K5, H2, H4, H5

Schneeberská radnice / *Schneeberger Rathaus* (Jens Kugler)

Město Schneeberg vzniklo koncem 15. století jako první významné horní město v západním Krušnohoří v souvislosti s rozvíjející se těžbou stříbrných rud během druhého těžebního období. Zatímco města Annaberg a zejména Marienberg byla založena podle plánu, vznikal Schneeberg živelně se zástavbou rozptýlenou volně po svazích stejnojmenné hory. Dolování stříbrné rudy bylo později vystřídáno těžbou a zpracováním jiných rud, zejména vizmutu, kobaltu, niklu a nakonec uranu.

Ačkoli byl Schneeberg v průběhu své historie zničen několika pustošivými požáry, zachoval si svou původní urbanistickou strukturu z větší části dodnes. Po požáru města v roce 1719 vyrostly nové budovy v barokním slohu, což Schneeberg odlišuje od jiných krušnohorských horních měst. Do dnešních dnů dominuje panoramatu města pozdně gotický sálový kostel sv. Wolfganga z let 1516–1540. Po leteckém náletu v dubnu 1945 kostel kompletně vyhořel, v roce 1996 byla dokončena jeho náročná rekonstrukce. Restaurován byl i cenný oltář kostela pocházející z dílny Lucase Cranacha staršího (asi 1475–1553). K dalším významným budovám města patří kostel sv. Trojice, klasicistní radnice s výraznou věží, barokní dům Fürstenhaus a barokní měšťanské domy rodin Trögerů, Schmeilů a Borthenreutherů.

Die Ende des 15. Jahrhunderts angelegte Bergstadt Schneeberg ist die erste bedeutende Bergstadtgründung des aufkommenden Silbererzbergbaus in der zweiten Bergbauperiode des Westerzgebirges. Während Annaberg und insbesondere Marienberg planmäßig angelegt waren, wurde Schneeberg als Ansiedlung in lockerer Bebauung auf der Erhebung des Schneebergs ungeplant errichtet.

Bortenreutherovský dům / *Bortenreuther–Haus* (Jens Kugler)

Der Bergbau auf Silber wurde später durch die Förderung und Verarbeitung anderer Erze, darunter Wismut, Kobalt, Nickel sowie abschließend Uran, abgelöst.
Obwohl die Stadt Schneeberg im Lauf ihrer Geschichte von mehreren verheerenden Stadtbränden zerstört wurde, ist der ursprüngliche Stadtgrundriss im Wesentlichen erhalten geblieben. Nach dem Stadtbrand von 1719 ergab sich eine Neubebauung mit barocken Bauwerken, was Schneeberg von den anderen erzgebirgischen Bergstädten abhebt. Das Stadtbild wird bis zum heutigen Tag aus allen Richtungen von der spätgotischen, 1516 bis 1540 erbauten Hallenkirche St. Wolfgang dominiert. Nach einem Luftangriff im April 1945 brannte die Kirche völlig aus. 1996 wurde der Wiederaufbau der St. Wolfgangskirche abgeschlossen. Restauriert wurde auch der wertvolle Altar aus der Werkstatt Lucas Cranachs des Älteren (um 1475-1553). Zu den weiteren bedeutenden Gebäuden der Stadt Schneeberg gehören die St. Trinitatiskirche, das klassizistische Rathaus mit markantem Turmaufbau, das barocke Fürstenhaus sowie die barocken Bürgerhäuser der Familien Tröger, Schmeil und Borthenreuther.

Co lze navštívit / *Was ist zu besichtigen?*

- Prohlídky historického centra Schneebergu s průvodcem / *Stadtführungen durch die Historische Altstadt von Schneeberg*
- Muzeum hornického lidového umění (Bortenreutherovský dům) / *Museum für bergmännische Volkskunst (Bortenreuther–Haus)*
- Hornická naučná stezka po revíru Schneeberg-Neustädtel (délka cca 8,5 km) / *Bergbaulehrpfad im Schneeberg-Neustädtler Revier (ca. 8,5 km lang)*
- Hornická slavnost Bergstreittag (každoročně 22. července) / *Bergstreittag (jährlich am 22. Juli)*

Důl Weißer Hirsch
Fundgrube Weißer Hirsch

Hlavní suroviny / *Hauptrohstoffe:*	stříbro, kobalt (vizmut, nikl, uran / *Silber, Kobalt (Wismut, Nickel, Uran)*
Těžební období / *Bergbauperiode:*	4–7
Kategorie a hodnoty / *Kategorien und Werte:*	K1, K6, H3, H5

Důl Weißer Hirsch je poprvé zmiňován v polovině 17. století. Těžba stříbrných rud byla následně vystřídána těžbou vizmutových, kobaltových a niklových rud. Spojení nejdůležitějších dolů ve Schneebergu a Schneebergu-Neustädtelu do podniku Schneeberger Kobaltfeld v roce 1880 přiřklo tomuto dolu centrální roli. Na konci 19. století zde navíc začala těžba uranových rud. Po druhé světové válce byl důl pod jménem šachta 3 jedním z prvních, jež využíval SAG Wismut pro těžbu uranu. Z povrchového zařízení dolu se dodnes zachovaly nejdůležitější budovy. Na strmé haldě stojí šachetní budova postavená před rokem 1852 a žentour s vratným kolem z roku 1853. Do haldy je vestavěná působivá komora pro vodní kolo. Jáma dolu Weißer Hirsch je odvodněná až na úroveň štoly Markuse Semmlera a je využívána k turistickým prohlídkám podzemí.

Die Fundgrube Weißer Hirsch wurde erstmalig in der Mitte des 17. Jahrhunderts erwähnt. Der Silbererzbergbau wurde nachfolgend durch die Gewinnung von Wismut, Kobalt- und Nickelerzen abgelöst. Die Vereinigung der wichtigsten Schneeberger und Schneeberg-Neustädteler Gruben zum Schneeberger Kobaltfeld im Jahre 1880 wies dieser Grubenanlage eine zentrale Stellung zu. Seit Ende des 19. Jahrhunderts erfolgte zudem die Förderung von Uranerzen. Unter dem Namen Schacht 3 war die Grube nach dem Zweiten Weltkrieg einer der ersten Schächte, der durch die SAG Wismut zur Uranerzgewinnung genutzt wurde. Von den Tagesanlagen der Grube haben sich die wichtigsten Gebäude erhalten. Auf der steilen Sturzhalde stehen das bis 1852 erbaute Treibehaus und der Kehrradgöpel aus dem Jahr 1853. In die Halde eingebaut ist die beeindruckende Kehrradstube. Der bis zur Sohle des Markus Semmler Stollns wasserfreie Schacht der Fundgrube Weißer Hirsch wird zur touristischen Befahrung der Grubenbaue benutzt.

Co lze navštívit / Was ist zu besichtigen?

- Prohlídkový důl Fundgrube Weißer Hirsch: veřejné prohlídky na Den horníků (1. sobota v červenci), při slavnosti Bergstreittag (22. července), na Den otevřených dveří památek (2. neděle v září) a o schneeberském svátku Lichtelfest (2. advent) / *Besucherbergwerk Fundgrube Weißer Hirsch: öffentliche Führungen am Tag des Bergmannes (1. Samstag im Juli), Bergstreittag (22. Juli), Tag des offenen Denkmals (2. Sonntag im September) und zum Schneeberger Lichtelfest (2. Advent)*

Komora pro vratné vodní kolo na dole Weißer Hirsch / *Kehrradstube der Fundgrube Weißer Hirsch*
(Jens Kugler)

Montánní krajina Schneeberg
Schneeberger Montanlandschaft

Ústí odvodního kanálu dolu Gesellschaft Fundgrube ve Schneebergu-Neustädtelu / *Abzugsrösche der Gesellschaft Fundgrube in Schneeberg-Neustädtel* (Jens Kugler)

Hlavní suroviny / *Hauptrohstoffe:*	stříbro, vizmut, kobalt, nikl (uran) / *Silber, Wismut, Kobalt, Nickel (Uran)*
Těžební období / *Bergbauperiode:*	2–5
Kategorie a hodnoty / *Kategorien und Werte:*	K1, K3, H2, H3, H5

Rozsáhlá montánní krajina Schneeberg zahrnuje nadzemní a podzemní doklady o těžbě a zpracování rud stříbra, kobaltu, vizmutu a niklu od 15. do 20. století i doklady o báňském vodohospodářství. Doly ve Schneebergu dodávaly zejména rudy pro celosvětově významnou výrobu modrých barev (kobaltové modři). Rozsáhlý soubor různých důlních a úpravárenských budov, pocházejících většinou z 18. a 19. století, se nachází uprostřed krajiny s mnoha haldami vzniklými částečně už v 15. století. Montánní krajina Schneeberg se skládá ze tří komponent (součástí) – montánní krajiny Schneeberg-Neustädtel, dolu Wolfgang Maßen Fundgrube a dolu Fundgrube St. Anna am Freudenstein nebst Troster Stolln.

Die ausgedehnte Montanlandschaft Schneeberg umfasst über- und untertägige Sachzeugen des Bergbaus und der Aufbereitung von Silber-, Kobalt-, Wismut- und Nickelerzen sowie der bergmännischen Wasserwirtschaft vom 15 bis zum 20. Jahrhundert. Insbesondere lieferte der Schneeberger Bergbau die Erze für die weltweit bedeutende Produktion von Blaufarben (Kobaltblau) im Erzgebirge. Der

umfangreiche, im Wesentlichen aus dem 18. bis 19. Jahrhundert stammende Bestand bergmännischer Tagesgebäude und verschiedener Aufbereitungsanlagen befindet sich inmitten einer ausgeprägten, teils noch auf die Zeit des 15. Jahrhunderts zurückgehenden Haldenlandschaft. Die Montanlandschaft Schneeberg besteht aus drei Bestandteilen – der Montanlandschaft Schneeberg-Neustädtel, der Wolfgang Maßen Fundgrube und der Fundgrube St. Anna am Freudenstein nebst Troster Stolln.

Co lze navštívit / *Was ist zu besichtigen?*

- Technické muzeum Siebenschlehener Pochwerk / *Technisches Museum „Siebenschlehener Pochwerk“*
- Stoupovna dolu Fundgrube Wolfgang Maßen / *Pochwerk der Fundgrube Wolfgang Maßen*
- Hornická naučná stezka Schneeberg-Neustädtel (délka cca 8,5 km) / *Bergbaulehrpfad „Schneeberg-Neustädtel“ (8,5 km lang)*
- Povrchová zařízení dolů Gesellschaft und Sauschwart / *Tagesanlagen der Gruben Gesellschaft und Sauschwart*
- Přírodní koupaliště a rekreační oblast Filzteich / *Strandbad und Naherholungsgebiet „Filzteich“*
- Prohlídkový důl St. Anna am Freudenstein nebst Troster Stolln v Zschorlau / *Besucherbergwerk Fundgrube „St. Anna am Freudenstein nebst Troster Stolln“ (Zschorlau)*

Montánní krajina Schneeberg-Neustädtel *Montanlandschaft Schneeberg-Neustädtel*

Montánní krajina Schneeberg-Neustädtel zahrnuje pět lokalit: stoupovnu Siebenschlehener Pochwerk, doly Gesellschaft, Sauschwart a Daniel a báňský rybník Filzteich.

Stoupovna Siebenschlehener Pochwerk / *Das Siebenschlehener Pochwerk* (Jens Kugler)

Schneeberský revír byl od 16. do 19. století světově největším a nejvýznamnějším ložiskem kobaltových rud. Z početných zařízení na jejich zpracování se dodnes dochovala stoupovna Siebenschlehener Pochwerk, která patřila ke stejnojmennému dolu, zmiňovanému poprvé na konci 15. století. V letech 1752–1753 byl objekt přestavěn do dnešní podoby. Rekonstruovaná stoupovna je v současnosti využívána jako muzeum, jehož expozice zprostředkovává dějiny těžby kobaltových rud v revíru Schneeberg-Neustädtel od druhé poloviny 16. století.

Důl Gesellschaft Fundgrube patřil k velkým a významným dolům v okolí Neustädtelu. Z podzemních důlních objektů se dodnes zachovala cáchovna z roku 1830, kovárna (1839), tesárna, studniční dům a prachárna (1844), nově postavena byla kavna nad turbínovou šachtou. Zdejší podzemní kanál je až k turbínové šachtě přístupný pro veřejnost.

Dům štajgra dolu Sauschwart Fundgrube / *Das Haus des Steigers der Sauschwart Fundgrube* (Jens Kugler)

Dolování v oblasti dolu Sauschwart Fundgrube je doloženo již na konci 15. století. Od poloviny 18. století se z něj stal jeden z nejvýznamnějších dolů schneeberského revíru. Až do roku 1929 se šachtou dolu těžily vizmutové rudy. Nad šachtou se nachází kavna s přístavbou, v níž je umístěn těžní stroj z roku 1949, přemístěný sem odjinud. K dalším objektům patří cáchovna postavená v roce 1835 a dům štajgra (1837). Dochoval se také portál dědičné štoly, jejíž ražba začala už v roce 1487. Kavna je přístupná pro veřejnost.
Důl Daniel je prvně zmiňován kolem roku 1500. V polovině 17. století se díky bohatým nálomům kobaltových rud stal jedním z nejvýznamnějších dolů schneeberského revíru, dodával třetinu zdejších kobaltových rud. Ze souboru důlních budov se zachovala cáchovna postavená okolo roku 1730 a kovárna z let 1839/40. V cáchovně má dnes sídlo schneeberský hornický spolek.

Rybník Filzteich / *Der Filzteich* (Jens Kugler)

Rybník Filzteich byl založen v letech 1483–1485 v oblasti starých cínových rýžovišť jako zásobárna pohonné vody pro schneeberské doly. Po protržení hráze v roce 1783 byl vybudován znovu. Jde o jednu z nejstarších a zároveň největších báňských nádrží ve schneeberském revíru. V rozlehlé lesní oblasti západně od rybníku se dochovaly početné sběrné a přívodní vodní příkopy. Od roku 1933 slouží rybník Filzteich jako přírodní koupaliště.

Die Montanlandschaft Schneeberg–Neustädtel umfasst die folgenden fünf Stätten: das Siebenschlehener Pochwerk, die Gesellschaft Fundgrube, die Sauschwart Fundgrube, die Daniel Fundgrube und den Filzteich.
Vom 16. bis 19. Jahrhundert war das Schneeberger Revier der weltweit größte und bedeutendste Fundort für Kobalterze. Von den ehemals zahlreichen Aufbereitungsanlagen hat sich das Siebenschlehener Pochwerk erhalten. Es gehörte zu der Ende des 15. Jahrhunderts erstmalig erwähnten Fundgrube „Siebenschlehen". In den Jahren 1752 und 1753 wurde die Anlage in ihrer noch heute bestehenden Form errichtet. Das rekonstruierte Pochwerk wird heute museal genutzt, eine Dauerausstellung vermittelt die Geschichte des Kobalterzbergbaus im Schneeberg-Neustädtler Revier ab der 2. Hälfte des 16. Jahrhunderts.
Die Gesellschaft Fundgrube gehörte zu den großen und wichtigen Grubenanlagen im Neustädtler Bergbaugebiet. Die erhaltenen Tagesgebäude umfassen das Huthaus (1830), die Bergschmiede (1839), das Zimmerhaus, das Brunnenhaus und das Pulverhaus (1844). Die hölzerne Kaue über dem Turbinenschacht wurde als Schutzgebäude um 1984 erbaut. Die Aufschlagrösche ist bis zum Turbinenschacht touristisches erschlossen.
Der Bergbau im Gebiet der Sauschwart Fundgrube ist bereits seit Ende des 15. Jahrhunderts belegt. Ab Mitte des 18. Jahrhunderts entwickelte sich die Grube zu einer der wichtigsten Anlagen im Revier. Im Tagesschacht der Grube Sauschwart wurden bis 1929 Wismuterze gefördert. Über dem Schacht befindet sich die Kaue mit Anbau, in dem eine umgesetzte Fördermaschine aus dem Jahr

Cáchovna dolu Gesellschaft Fundgrube / *Das Huthaus der Gesellschaft Fundgrube* (Jens Kugler)

1949 untergebracht ist. Zu den anderen vorhandenen Gebäuden gehören das 1835 erbaute Huthaus und das Steigerhaus (1837). Erhalten ist auch das Mundloch des Erbstollns, dessen Bau schon 1487 begann. Die Schachtkaue ist touristisch erschlossen.

Kovárna dolu Daniel / Bergschmiede der Grube Daniel (Jens Kugler)

Die Grube Daniel wurde um 1500 erstmals erwähnt. Mitte des 17. Jahrhunderts avancierte sie durch bemerkenswerte Kobaltanbrüche zu einer der wichtigsten Gruben des Schneeberger Reviers und lieferte mehr als ein Drittel der hiesigen Kobalterze. Vom Ensemble der Tagesgebäude der Grube haben sich das um 1730 errichtete Huthaus und die 1839/40 gebaute Bergschmiede erhalten. Im Huthaus befindet sich heute der Vereinssitz des Bergbauvereins Schneeberg/Erzgebirge e.V.
Der Filzteich wurde zwischen 1483 und 1485 auf altem Zinnseifengelände als Aufschlagwasserreservoir für den Schneeberger Bergbau angelegt. Nach einem Teichdammbruch von 1783 wurde er wieder erbaut. Er ist einer der frühesten und gleichzeitig der größte Wasserspeicher des Schneeberger Bergbaugebietes. In einem großen Waldgebiet westlich des Filzteiches befinden sich die ausgedehnten Zuführungs- und Wassererschließungsgräben. Seit 1933 befindet sich am Filzteich ein Naturstrandbad.

Důl Wolfgang Maßen Fundgrube
Wolfgang Maßen Fundgrube

Stoupovna dolu Wolfgang Maßen / *Pochwerkhaus der Wolfgang Maßen Fundgrube* (Jens Kugler)

Nejjižnějším dolem schneeberského revíru a zároveň jedním z nejvýznamnějších dolů na kobaltovou rudu v saském Krušnohoří byl v 19. století důl Wolfgang Maßen. Důl je známý již ze 16. století, ve druhé polovině tohoto století v něm bylo získáno značné množství stříbra. Ze zařízení dolu se dochovala stoupovna z let 1816–1818 s podzemní komorou pro vodní kolo, hrázděná cáchovna, dům štajgra a kovárna z poloviny 19. století. Poblíž velké tabulové haldy hlavní šachty se vyskytují početné, jako perly vedle sebe seřazené malé odvaly, datovatelné již do 16. století. Podzemní komora pro vodní kolo je příležitostně přístupná veřejnosti. Objekt stoupovny je v současnosti upravován s cílem rovněž jej zpřístupnit.

Die südlichste große Grube des Schneeberger Reviers und eine der bedeutendsten Kobaltgruben des sächsischen Erzbergbaus war im 19. Jahrhundert die Fundgrube Wolfgang Maßen. Die Grube ist seit dem 16. Jahrhundert bekannt und trat seit der zweiten Hälfte desselben Jahrhunderts durch

beachtliche Silberlieferungen hervor. Von der Grubenanlage haben sich das 1816 bis 1818 erbaute Pochwerkhaus mit untertägiger Pochradstube, das in Fachwerkbauweise errichtete Huthaus, das Steigerwohnhaus und die Bergschmiede aus der Mitte des 19. Jahrhunderts erhalten. Neben der großen Tafelhalde des Hauptschachtes sind zahlreiche, entlang der Erzgänge perlschnurartig aufeinander folgende, kleinere Halden überliefert, die sich bis in das 16. Jahrhundert datieren lassen. Die untertägige Pochradstube ist inzwischen eingeschränkt für die Öffentlichkeit zugänglich. Das Pochwerk wird gegenwärtig ausgebaut und soll der Öffentlichkeit zugänglich gemacht werden.

Důl Fundgrube St. Anna am Freudenstein a štoly Troster Stolln
Fundgrube St. Anna am Freudenstein nebst Troster Stolln

První písemné zmínky o důlní činnosti v areálu dnešního prohlídkového dolu St. Anna am Freudenstein u Zschorlau pocházejí z roku 1492. Šlo o relativně malý důlní revír, který byl význačný zejména těžbou stříbrných rud v 16. století. Odvodňování dolu zajišťovala štoly Unterer Troster Stolln. Nad ní leží ještě štola Oberer Troster Stolln. Při rekonstrukčních pracích po roce 1990 byla nad šachtou vybudována kavna. V severní části zdejší hornické krajiny se nachází veřejnosti přístupná štola Troster Tagestolln. V roce 1990 byla rekonstruována také zařízení dolu označovaného jako Quarzzeche (Křemenný důl). Ten byl v minulosti významný především pro průmysl modrých kobaltových barev, protože k jejich výrobě byl kromě kobaltu a potaše potřebný také křemen s vysokou čistotou. Zdejší zalesněnou kopcovitou krajinou vede naučná hornická stezka.

Kavna nad šachtou Reicher Trost / *Kaue über dem Reicher Trost Schacht* (Jens Kugler)

Der erste urkundliche Nachweis über Bergbauaktivitäten im Areal des heutigen Besucherbergwerks St. Anna am Freudenstein bei Zschorlau datiert auf das Jahr 1492. Es handelte sich um ein relativ kleines Bergbaugebiet, das vor allem durch den Silbererzbergbau des 16. Jahrhunderts geprägt ist. Die Ableitung des Grubenwassers erfolgte über den Unteren Troster Stolln. Oberhalb dieses Stollns befindet sich der Oberer Troster Stolln. Im Zuge der Rekonstruktion dieser Anlage nach 1990 wurde auch die sich über dem Schacht befindliche Kaue errichtet. Im nördlichen Bereich der Bergbaulandschaft befindet sich der zugängliche Troster Tagestolln. Das heute als Quarzzeche bezeichnete Grubengebäude wurde im Jahr 1990 ebenfalls rekonstruiert. Diese Lagerstätte gewann insbesondere durch die Blaufarbenindustrie an Bedeutung, da für die Herstellung des Farbstoffs neben dem Kobalt und der Pottasche auch Quarz mit einem hohen Reinheitsgrad benötigt wurde. Übertage wird das bewaldete und hanglagige Gelände durch einen Bergbaulehrpfad erschlossen.

Schindlerova továrna na modrou barvu
Blaufarbenwerk Schindlers Werk

Panský dům Schindlerovy továrny / *Das Herrenhaus des Schindlers Werkes* (Jens Kugler)

Hlavní suroviny / *Hauptrohstoffe:* kobalt, vizmut, nikl / *Kobalt, Wismut, Nickel*
Těžební období / *Bergbauperiode:* 2–7
Kategorie a hodnoty / *Kategorien und Werte:* K1, K5, H2, H3

Klesající výnosy z těžby stříbrných rud začalo už v 16. století částečně vyrovnávat dobývání rud kobaltu. Jejich zpracování nabylo velkého významu od 17. století zvláště ve schneeberském revíru, kde byly využívány k výrobě modré barvy. Schindlerova továrna na modrou barvu, kterou v roce 1650 založil Erasmus Schindler, je posledním kompletně dochovaným výrobním zařízením tohoto typu. V 19. století se továrna přeorientovala na výrobu ultramarinových barev. Barvy se zde vyrábějí dodnes, a Schindlerova továrna tak je jedním z nejstarších stále funkčních závodů na výrobu barev na světě.
Schindlerova továrna si dodnes uchovala charakter uzavřeného krušnohorského montánního sídla, seskupeného kolem panského domu a vnitřního dvora. Panský dům vznikl pravděpodobně na konci 17. nebo počátkem 18. století. Další budovy, například mlýn k mokrému drcení, strojovna, mechanická dílna, tzv. Černé Kasino (původně hostinec), ředitelská vila a obytné domy, vznikly převážně ve 2. polovině 19. a na počátku 20. století.

Die schon im 16. Jahrhundert zurückgehenden Erträge der Silbergewinnung wurde durch den Abbau von Kobalterzen teilweise ausgeglichen. Ihre Verarbeitung gewann ab dem 17. Jahrhundert vor allem im Schneeberger Revier mit der Blaufarbenproduktion besondere Bedeutung. Das Blaufarbenwerk „Schindlers Werk", das durch Erasmus Schindler 1650 gegründet wurde, ist die letzte dieser Anlagen, welche noch nahezu vollständig erhalten ist. Im 19. Jahrhundert wurde das Werk in eine Ultramarin-Farbenfabrik umgewandelt. Noch heute dient das Werk zur Farbenproduktion und ist damit eine der ältesten produzierenden Farbenfabriken weltweit.
Das „Schindlers Werk" hat sich bis heute den Charakter einer geschlossenen, erzgebirgischen Montansiedlung erhalten, die sich um den Innenhof und das Herrenhaus anordnet. Das Herrenhaus entstand vermutlich Ende des 17. bzw. Anfang des 18. Jahrhunderts. Weitere Gebäude, wie z. B. die Nassmühle, das Maschinenhaus, die mechanische Werkstatt, das Schwarze Kasino (ehemalige Gaststätte), die Direktoren-Villa oder die Wohnhäuser entstanden meistens in der zweiten Hälfte des 19. und Anfang des 20. Jahrhunderts.

Co lze navštívit / *Was ist zu besichtigen?*

- Prohlídkový důl St. Anna am Freudenstein / *Besucherbergwerk St. Anna am Freudenstein*
- Schneeberský plavební kanál s domem voraře (délka cca 15 km) / *Floßgraben mit Rechenhaus (ca. 15 km lang)*
- Cyklostezka „Mulderadweg" / *Radwanderweg „Mulderadweg"*

Hornická krajina Hoher Forst
Bergbaulandschaft Hoher Forst

Hlavní suroviny / *Hauptrohstoffe:*	měď, stříbro, wolfram / *Kupfer, Silber, Wolfram*
Těžební období / *Bergbauperiode:*	1–2, 5
Kategorie a hodnoty / *Kategorien und Werte:*	K1, K3, H2, H5

Oblast Hoher Horst představuje jednu z nejstarších hornických krajin v Krušných horách. Nachází se zde přes 160 trychtýřovitých pinek seskupených do dvou paralelních tahů nad hlavními rudními žilami. Osídlení a počátek zdejší těžby sahá až do 13. století. Vzniklo zde dokonce horní město Fürstenberg, které však bylo už ve druhé polovině 14. století opuštěno. Archeologické průzkumy prokázaly, že město bylo obehnáno valem a bylo vybavené ochrannou hláskou. Těžba stříbronosných měděných byla obnovena ještě koncem 15. století. Za druhé světové války vznikla tzv. štola Angličanů (Engländerstolln), kterou razili zřejmě angličtí váleční zajatci s cílem prozkoumat zásoby wolframových rud.
Areál hornické krajiny Hoher Forst dnes zpřístupňuje pro turisty přírodovědná a hornická naučná stezka „Zum Hohen Forst". Štola Engländerstolln bývá otevřena jednou ročně při příležitosti zářijového Dne otevřených památek.

Pinkový tah v hornické krajině Hoher Forst / *Pingenzug in der Bergbaulandschaft Hoher Forst* (Jens Kugler)

Der Hohe Forst stellt eine der ältesten Bergbaulandschaft des Erzgebirges dar. Das Gebiet weist über 160 trichterförmige Pingen auf, die sich in zwei parallel verlaufenden Pingenzügen gruppieren und den Verlauf der Haupterzgänge zeigen. Die Besiedlung und der Bergbau im Bereich des Hohen Forstes reichen bis in das 13. Jahrhundert zurück. Es entstand die Bergstadt Fürstenberg, die jedoch bereits in der zweiten Hälfte des 14. Jahrhunderts wüst fiel. Archäologische Grabungen belegen, dass die Bergstadt mit einer Wallanlage umgeben und mit einer Turmhügelburg ausgestattet war. Seit dem Ende des 15. Jahrhunderts wurde der Abbau von silberhaltigen Kupfererzen wieder aufgenommen. Während des Zweiten Weltkriegs wurde der sogenannte „Engländerstolln" – vermutlich von englischen Kriegsgefangenen – zur Gewinnung von Wolfram aufgefahren.
Das Areal der Bergbaulandschaft Hoher Forst ist touristisch durch den Natur- und Bergbaulehrpfad „Zum Hohen Forst" erschlossen. Der Engländerstolln ist einmal jährlich zum Tag des offenen Denkmals für die Öffentlichkeit zugänglich.

Co lze navštívit / *Was ist zu besichtigen?*

- Přírodovědná a hornická naučná stezka „Zum Hohen Forst" / *Natur- und Bergbaulehrpfad „Zum Hohen Forst"*
- Okružní cesta „Hrad Hohenforst" (delka cca 7 km) / *Rundweg „Burg Hohenforst" (ca. 7 km lang)*
- Prohlídkový důl Stollnsystem „Am Graben" (po ohlášení předem) / *Besucherbergwerk Stollnsystem „Am Graben" (nach Anmeldung)*
- Rozhledna König-Albert-Turm / *Aussichtsturm „König-Albert-Turm"*

Hornická oblast Schwarzenberg
Bergbaugebiet Schwarzenberg

Hornická krajina Eibenstock
Bergbaulandschaft Eibenstock

Rýžovnické kopečky, tzv. Zelené sejpy, u Eibenstocku / *Raithalden, sog. Grüner Seifen, bei Eibenstock* (Jens Kugler)

Hlavní suroviny / *Hauptrohstoffe:*	cín / *Zinn*
Těžební období / *Bergbauperiode:*	2–5
Kategorie a hodnoty / *Kategorien und Werte:*	K1, K3, H2, H5

Hornická krajina Eibenstock dokládá těžbu cínu v západním Krušnohoří. První písemné doklady o rýžování cínovce v pozdějším eibenstockém revíru pocházejí už z roku 1378, první hlavní období hlubinné těžby začalo kolem roku 1480. Poslední hlubinné doly zanikly kolem roku 1890. Cín, který se zde těžil, byl společně s četnými železnými hamry v okolí základem pro produkci bílého plechu v západním Krušnohoří, významnou i z evropského hlediska.
Zdejší montánní památky, umístěné blízko vedle sebe v působivé hornické krajině poblíž přehrady Eibenstock, dokládají jak rýžování, tak podzemní dobývaní cínových rud. Patří k nim zejména tzv. Zelené sejpy (Grüner Seifen) a pinková pole Heiliger Geist a St. Bartholomäus na východě a Schramm na severu. Pozoruhodná je zvláště Černá pinka (Schwarze Pinge) o délce zhruba 200 m. Hornickou krajinu Eibenstock zpřístupňuje naučná turistická stezka.

Die Bergbaulandschaft Eibenstock repräsentiert die Zinngewinnung im Westerzgebirge. Erstmals urkundlich erwähnt wurde der Zinnseifenbergbau im späteren Eibenstocker Revier 1378. Der untertägige Abbau von Zinnstein lässt sich für die erste Hauptperiode um 1480 nachweisen. Der

Betrieb der letzten Gruben wurde um 1890 eingestellt. Das hier gewonnene Zinn war im Zusammenhang mit den zahlreichen Eisenhämmern in der Umgebung die Grundlage für die europaweit bedeutende Weißblechproduktion des Westerzgebirges.
Die Sachzeugen, die sich unmittelbar nebeneinander in einer beeindruckenden Bergbaulandschaft in der Nähe der Talsperre Eibenstock befinden, verdeutlichen den Seifenbergbau sowie den untertägigen Bergbau. Zu ihnen gehören u.a. die Grüner Seifen und das Pingenfeld Heiliger Geist und St. Bartholomäus im Osten sowie die Schramm im Norden. Besonders hervorzuheben ist die Schwarze Pinge, die eine Länge von etwa 200 m besitzt. Die Bergbaulandschaft Eibenstock ist durch den Eibenstocker Bergbau- und Seifenlehrpfad touristisch erschlossen.

Co lze navštívit / *Was ist zu besichtigen?*

- Eibenstocká naučná stezka o hornictví a rýžování / *Eibenstocker Bergbau- und Seifenlehrpfad*
- Muzeum výšivkářství v Eibenstocku / *Stickereimuseum Eibenstock*
- Vodopád u Blauenthalu / *Wasserfall bei Blauenthal*
- Přehrada Eibenstock / *Talsperre Eibenstock*

Železárna Erlahammer
Eisenhütte Erlahammer

Panský dvůr železárny Erlahammer / *Herrenhof der Eisenhütte Erlahammer* (Jens Kugler)

Hlavní suroviny / *Hauptrohstoffe:*	Železo / *Eisen*
Těžební období / *Bergbauperiode:*	3–4
Kategorie a hodnoty / *Kategorien und Werte:*	K1, K5, H2

Železárna Erlahammer, nacházející se na území města Schwarzenberg, dokumentuje tradiční krušnohorskou, pro hornictví nezbytnou výrobu a zpracování železa. Erlahammer je pravděpodobně nejstarším železným hamrem v Krušných horách, první písemná zmínka o něm se datuje do roku 1380, výroba železa zde však začala patrně již ve 13. století. V této historické lokalitě se dochoval panský dvůr z poloviny 17. století, který je tvořen panským domem, hrázděnou budovou ve tvaru písmene U, která dvůr ohraničuje, a spojovací budovou. Na místě bývalé železné hutě pokračuje tradice výroby železa v moderní slévárně dodnes.

Der im Stadtgebiet von Schwarzenberg liegende Erlahammer dokumentiert die traditionelle erzgebirgische, zum Bergbau gehörende Eisenproduktion und -verarbeitung. Der Erlahammer ist wahrscheinlich der älteste Eisenhammer des Erzgebirges. Die erste schriftliche Erwähnung datiert in das Jahr 1380, die Eisenproduktion hat aber wohl im 13. Jahrhundert begonnen. Am historischen Standort ist der Herrenhof aus der Mitte des 17. Jahrhunderts, bestehend aus dem Herrenhaus, einem den Hof umschließenden U-förmigen Fachwerkgebäude und einem Verbindungsbau, erhalten. Am ehemaligen Produktionsstandort der Eisenhütte wird die Tradition der Eisenproduktion in einem modernen Gusseisenwerk fortgeführt.

Co lze navštívit / *Was ist zu besichtigen?*

- Zámek Schwarzenberg (mj. městské muzeem) / *Schloss Schwarzenberg (u.a. mit Stadtmuseum)*
- Prohlídky Schwarzenbergu s průvodcem / *Stadtführung Schwarzenberg*
- Železniční muzeum ve Schwarzenbergu / *Eisenbahnmuseum Schwarzenberg*
- Heimatecke Waschleithe – venkovní výstava miniatur různých krušnohorských staveb / *Schauanlage „Heimatecke" Waschleithe*
- Prohlídkový důl „Zinnkammern Pöhla" / *Besucherbergwerk „Zinnkammern Pöhla"*

Zámek Schwarzenberg
Schloss Schwarzenberg

Hlavní suroviny / *Hauptrohstoffe:*	železo, cín / *Eisen, Zinn*
Těžební období / *Bergbauperiode:*	2–5
Kategorie a hodnoty / *Kategorien und Werte:*	K5, H1, H2, H5

Zámek Schwarzenberg je příkladem vrchnostenské a zemské správy těžby cínových a železných rud v západním Krušnohoří a dokládá i úzké propojení s českými horními městy Horní Blatná a Boží Dar. Hrad byl založen kolem roku 1150, písemně je prvně zmíněn v roce 1212. S využitím části původní stavby byl v letech 1555 až 1558 postaven kurfiřtský lovecký zámek. Zámek má tři křídla ohraničující téměř čtvercové nádvoří. Na jihozápadě se nachází donžon, jehož spodní část pochází z 12. století, na východě palác a na jihu spojující budova. V místě hradby byla na severu vybudována správní budova. Další přestavby a přístavby proběhly v 19. století. Budovy zámku

Zámek Schwarzenberg / *Schloss Schwarzenberg* (Jens Kugler)

jsou dnes využívány jako kulturní centrum a muzeum, působí zde také lidová škola umění, lidová vysoká škola a hudební škola.

Das Schloss Schwarzenberg steht für die grund- und landesherrliche Bergverwaltung des Zinn- und Eisenerzbergbaus im Westerzgebirge und verdeutlicht außerdem die engen Verflechtungen mit den tschechischen Bergstädten Horní Blatná und Boží Dar. Die urkundlich im Jahr 1212 erstmalig erwähnte Burg wurde um 1150 gegründet. Unter Einbeziehung eines Teils der älteren Bausubstanz wurde 1555 bis 1558 ein kurfürstliches Jagdschloss erbaut. Es handelt sich um eine – einen nahezu rechteckigen Hof umschließende – Dreiflügelanlage mit dem Bergfried im Südwesten, dessen unterer Teil aus dem 12. Jahrhundert stammt, dem Palas im Osten und einem Zwischenbau im Süden. Anstelle der Ringmauer wurde im Norden ein Verwaltungsgebäude errichtet. Weitere Um- und Neubaumaßnahmen erfolgten im 19. Jahrhundert. Die Gebäude der Schlossanlage werden als Kulturzentrum und Museum sowie durch die Volkskunstschule, die Volkshochschule und eine Musikschule genutzt.

Co lze navštívit / *Was ist zu besichtigen?*

- Zámek Schwarzenberg (mj. městské muzeum) / *Schloss Schwarzenberg (u.a. mit Stadtmuseum)*
- Prohlídky města Schwarzenberg s průvodcem / *Stadtführung Schwarzenberg*
- Železniční muzeum Schwarzenberg / *Eisenbahnmuseum Schwarzenberg*
- Heimatecke Waschleithe – venkovní výstava miniatur různých krušnohorských staveb / *Schauanlage „Heimatecke" Waschleithe*
- Prohlídkový důl „Zinnkammern Pöhla" / *Besucherbergwerk „Zinnkammern Pöhla"*

Hornická oblast těžby uranových rud
Bergbaugebiet Uranerzbergbau

Památky po těžbě uranu
Sachzeugen des Uranbergbaus

Šachta 371 v Hartensteinu / *Schacht 371 in Hartenstein* (Jens Kugler)

Hlavní surovina / *Hauptrohstoff:*	Uran
Těžební období / *Bergbauperiode:*	6–7
Kategorie a hodnoty / *Kategorien und Werte:*	K1, K3, K5, H1, H2, H3

Hornická oblast těžby uranové rudy dokládá rozsáhlé báňské operace, které formovaly velkou část západních Krušných hor ve druhé polovině 20. století, a následnou sanaci pozůstatků po této těžbě probíhající až do současnosti. Těžba uranu po druhé světové válce, v době ovlivněné atomovým zbrojením v Sovětském svazu a studenou válkou, byla celosvětově unikátním fenoménem. Od roku 1950 se postupně stala plánovanou a později vysoce moderní a centrálně řízenou důlní činností. Významné byly především oblasti kolem horních měst Johanngeorgenstadt, Schneeberg, Schlema, Hartenstein, Annaberg a Marienberg. Po roce 1945 podléhala těžba uranu na německé straně Krušnohoří pod hlavičkou firmy SAG (Sovětská akciová společnost) Wismut sovětskému řízení. Od roku 1953 byla těžba provozována za menšinové německé účasti jako SDAG (Sovětsko-německá akciová společnost) Wismut. Těžba uranu v režii SDAG/SAG Wismut překonala svým rozsahem a důsledky všechny předchozí důlní aktivity v Krušnohoří. Po politické změně byla v roce 1990 těžba uranu zastavena.

Das Bergbaugebiet Uranerzbergbau repräsentiert den umfangreichen und weite Teile des Westerzgebirges prägenden Bergbau auf Uranerze sowie die Sanierung der Hinterlassenschaft des Uranerzbergbaus aus der Zeit der zweiten Hälfte des 20. Jahrhunderts bis in die Gegenwart. Der Uranbergbau im Erzgebirge nach dem Zweiten Weltkrieg, der von der atomaren Aufrüstung der Sowjetunion und vom Kalten Krieg geprägt war, war weltweit einmalig. Ab 1950 entwickelte sich der Bergbau allmählich zu einem planmäßigen, später hochmodernen und von der SDAG Wismut zentral geführten Bergbaubetrieb. Von Bedeutung waren vor allem die Bergbaugebiete um die Bergstädte Johanngeorgenstadt, Schneeberg, Schlema, Hartenstein, Annaberg oder Marienberg. Nach 1945 oblag die zentrale Verwaltung des sächsischen Uranerzbergbaus – unter der Bezeichnung SAG Wismut – der sowjetischen Administration. Ab 1953 wurde er mit deutscher Minderheitsbeteiligung als SDAG Wismut fortgeführt. Der durch die SDAG/SAG Wismut betriebene Uranerzbergbau übertraf in Umfang und Auswirkungen alle bisherigen Bergbautätigkeiten im Erzgebirge. Mit der politischen Wende wurde der Uranerzabbau im Jahr 1990 eingestellt.

Co lze navštívit / *Was ist zu besichtigen?*

- Naučná stezka o hornictví a rekultivaci krajiny po těžbě v okolí Bad Schlemy / *Bergbau- und Sanierungslehrpfad um Bad Schlema*
- Muzeum těžby uranu v kulturním domě Aktivist (Bad Schlema) / *Museum Uranbergbau im Kulturhaus „Aktivist“ (Bad Schlema)*
- Prohlídkový důl Markus Semmler (šachta 15IIb) / *Besucherbergwerk „Markus Semmler“ (Schacht 15IIb)*
- Mineralogicko-ložisková sbírka společnosti Wismut GmbH na šachtě 371 / *Mineralogische Lagerstättensammlung der Wismut GmbH am Schacht 371*

Ředitelství podniku Wismut v Chemnitz
Wismut Hauptverwaltung Chemnitz

Někdejší správní budova společnosti Wismut v Chemnitz / *Ehemalige Wismut Hauptverwaltung Chemnitz* (Jens Kugler)

Těžební podnik Wismut, založený v roce 1947, byl největším zahraničním podnikem ve vojensko-průmyslovém komplexu Sovětského svazu. Po dobu své existence byl vybaven zvláštními právy a představoval v NDR „stát ve státě". Reprezentativní správní centrum společnosti Wismut v Chemnitz bylo zřízeno v roce 1954 v souvislosti se změnou sovětské akciové společnosti Wismut na sovětsko-německou. Hlavní úlohu v tomto centru měly dvě monumentální budovy postavené v neoklasicistním stylu: třípatrová budova v ulici Jagdschänkenstraße 50, postavená v letech 1951/52 původně jako sídlo sociální pojišťovny, a budova na protější straně ulice (Jagdschänkenstraße 29), v níž sídlilo vedení německé komunistické strany SED. Budovu č. 50 využívá v současnosti hornická důchodová a nemocenská pokladna Bundesknappschaft, v protější budově č. 29 sídlí podnikové vedení společnosti Wismut GmbH.

Der 1947 gegründete Bergbaubetrieb Wismut war das größte Auslandsunternehmen im militärisch-industriellen Komplex der Sowjetunion. Zeit seines Bestehens mit Sonderrechten ausgestattet, bildete die SDAG/SAG Wismut in der DDR einen „Staat im Staate". Die repräsentative Wismut-Hauptverwaltung in Chemnitz wurde 1954 im Rahmen der Umwandlung der Sowjetischen Aktiengesellschaft Wismut zur Sowjetisch-Deutschen Aktiengesellschaft errichtet. Eine zentrale Rolle innerhalb dieses Zentrums besaßen die beiden monumentalen Hauptgebäude aus der Zeit des neoklassizistischen Stils: das dreigeschossige Gebäude (Jagdschänkenstraße Nr. 50), das 1951/52 ursprünglich als Sitz der Sozialversicherungskasse errichtet wurde, und das Gebäude auf der gegenüberliegenden Straßenseite (Jagdschänkenstraße Nr. 29), das als Sitz der SED-Parteileitung diente. Das Gebäude Jagdschänkenstraße Nr. 50 dient heute als Verwaltungssitz der Bundesknappschaft. Das Objekt mit der Hausnummer 29 nutzt die Wismut GmbH als Sitz der Unternehmensleitung.

Komplex šachty 371
Schachtkomplex 371

Těžní věž šachty 371 / *Förderturm des Schachtes 371* (Jens Kugler)

Komplex šachty 371 v Hartensteinu je jedním z posledních, z větší části dochovaných báňských zařízení určených k těžbě uranové rudy podnikem SDAG Wismut. Od roku 1956 budovaná povrchová zařízení šachty 371 zahrnují čtyřpatrovou budovu šachty s ocelovou, 50 m vysokou těžní věží, strojovnu s těžním strojem a velkou provozně-správní budovu. Dolem bylo dobýváno největší světové žilné uranové ložisko, prostřednictvím několika slepých šachet byla ruda těžena z hloubky až přes 1 800 m. Důl, zaměstnávající až 3 000 lidí, tak byl po určitou dobu nejhlubší v Evropě a bylo z něj vytěženo více než 73 000 t uranu. Těžba skončila v roce 1990. Díky početným, originálně dochovaným technickým zařízením odráží šachetní budova dodnes provoz někdejšího uranového dolu. V současnosti využívá areál společnost Wismut GmbH. Někdejší cáchovna slouží jako správní budova a laboratoř. V areálu je umístěna pozoruhodná mineralogická a ložiskově-geologická expozice.

Der Schachtkomplex 371 in Hartenstein ist eine der letzten, erhaltenen Uranerz-Bergbauanlagen der SDAG Wismut. Die ab 1956 errichteten Tagesanlagen der Schachtanlage 371 umfassen ein viergeschossiges Schachtgebäude mit integriertem, 50 m hohem Stahl-Fördergerüst, Maschinenhaus mit Fördermaschine und ein großes Funktions- und Verwaltungsgebäude. Der Bergbau in der weltweit größten Uranganglagerstätte erreichte in der Schachtanlage 371 über mehrere Blindschächte eine Abbautiefe von mehr als 1.800 m. Die Schachtanlage, die bis zu 3.000 Personen beschäftigte, gehörte damit zeitweise zu den tiefsten Bergwerken Europas und lieferte mehr als 73.000 t Uran. Der Uranerzbergbau wurde bis zum Jahr 1990 betrieben. Aufgrund der zahlreichen, ursprünglich erhaltenen technischen Anlagen spiegelt das Schachthaus authentisch die Arbeitsweise eines Uranerzbergwerks wider. Die Schachtanlage 371 wird durch die Wismut GmbH genutzt. Das ehemalige Zechenhaus dient als Verwaltungsgebäude mit Laboreinrichtungen. Die Anlage beherbergt eine beachtenswerte mineralogische und lagerstättenkundliche Ausstellung.

Halda 366
Halde 366

Halda 366 vznikala od roku 1949 navážením hlušiny ze šachet 186, 366 a 383. Jednotlivé haldy byly následně spojeny do jedné výsypky s plochou 40 ha, která pojala 7,7 mil. m³ materiálu. Šachta 366 představovala v polovině 60. let vedle šachet 38 a 371 jednu ze tří hlavních těžních šachet v revíru Aue, zaměstnávala až 3 800 horníků. Už koncem 60. let však její využití pro těžbu rudy převážně skončilo. V 90. letech byla těžní věž šachty 366 spolu s dalšími povrchovými budovami dolu stržena. Odvaly po těžbě uranové rudy byly z ekologického hlediska velmi problematické a pokrývaly navíc mimořádně velkou plochu. Pro každé místo, kde se těžily uranové rudy, byl po skončení těžby vypracován koncept sanace, celkem muselo být prozkoumáno 48 hald. Pro tento účel vznikly v Ronneburgu, Seelingstädtu, Aue a Königsteinu čtyři sanační závody společnosti Wismut GmbH. Rekultivace haldy 366 probíhala od roku 1997 až do roku 2004, zahrnovala mimo jiné částečné přemístění 3,5 mil. t hlušiny, překrytí haldy izolační vrstvou z minerálních látek a osázení rostlinami. Kuželovitá halda, která původně dominovala okolní krajině, byla celkově snížena o 25 m a původně příkrý sklon jejích svahů byl zmenšen na 22 stupňů.

Die Halde 366 entstand ab 1949 aus den Schüttungen der Schächte 186, 366 und 383 sowie durch verschiedene Stollnauffahrungen. Die Einzelhalden wurden letztlich zu einem Schüttkomplex mit 40 ha Aufstandsfläche und 7,7 Mio. m³ Haldenvolumen vereinigt. Der Schacht 366 stellte mitte der

Halda 366 v roce 1991 / *Halde 366 im Jahr 1991* (Archiv der Wismut GmbH)

Halda 366 po rekultivaci / *Halde 366 nach den Sanierungsarbeiten* (Archiv der Wismut GmbH)

1960er Jahre neben Schacht 38 und 371 einen der drei Hauptförderschächte des Bergbaubetriebes in Aue dar. Zeitweise beschäftigte er bis zu 3.800 Bergleute. Bereits Ende der 1960er Jahre wurde die Nutzung von Schacht 366 als Förderschacht jedoch weitestgehend eingestellt. Das Fördergerüst wurde, wie sämtliche anderen Tagesanlagen, in den 1990er Jahren abgebrochen.
Die Halden des Uranerzbergbaus waren umwelttechnisch sehr problematisch und zeichneten sich zudem durch besonders große Abraumflächen aus. Für jeden Standort des Uranerzbergbaus wurde nach der Stilllegung ein Sanierungskonzept erarbeitet. Insgesamt mussten 48 Halden untersucht werden. Es entstanden vier Sanierungsbetriebe der Wismut GmbH in Ronneburg, Seelingstädt, Aue

und Königstein. Die von 1997 bis 2004 durchgeführten Sanierungsarbeiten an Halde 366 umfassten u. a. eine teilweise Umlagerung von 3,5 Mio. t Haldenmaterial, die Überdeckung mit einer Dämmschicht aus Mineralboden sowie die Bepflanzung. Die ursprünglich landschaftsdominierende Terrakonikhalde wurde um etwa 25 m abgetragen und die steilen Schüttböschungen auf etwa 22 Grad abgeflacht.

Hornická nemocnice v Erlabrunnu
Bergarbeiterkrankenhaus Erlabrunn

Hornická nemocnice v Erlabrunnu / *Bergarbeiterkrankenhaus Erlabrunn* (Jens Kugler)

Hornická nemocnice v Erlabrunnu je příkladem sociálních zařízení, která vznikala v kontextu těžby uranových rud v okolí Johanngeorgenstadtu. Svou velikostí dokládá intenzitu těžby uranové rudy po druhé světové válce. Výstavba nemocnice v Erlabrunnu souvisí s rychlým budováním zdravotnických zařízení spadajících pod podnik SAG Wismut, šlo o první stavbu nové nemocniční budovy v Německé demokratické republice. Vysvěcení nového zařízení s kapacitou více než 1 200 lůžek proběhlo v květnu 1951. Početné budovy nemocničního komplexu jsou rozmístěny v rozlehlém parku. Hlavní budova má podobu symetrické pětipatrové obloukovité stavby s několika křídly o délce zhruba 150 m. Svému původnímu účelu slouží nemocnice i nadále, sídlí zde akademické nemocniční vzdělávací pracoviště s názvem Kliniken Erlabrunn gGmbH.

Das Bergarbeiterkrankenhaus Erlabrunn steht stellvertretend für die sozialen Einrichtungen, welche im Kontext mit dem Uranerzbergbau in der Umgebung vom Johanngeorgenstadt geschaffen wurden. Es verdeutlicht durch seine Größe die Intensität des Uranerzbergbaus nach dem Zweiten Weltkrieg. Der Bau des Krankenhauses in Breitenbrunn ist in den rasanten Aufbau des betriebseigenen Gesundheitswesens der SAG Wismut einzuordnen. Das Projekt stellt den ersten Krankenhausneubau in der DDR dar. Die Einweihung des neuen Krankenhauses, das eine Kapazität von mehr als 1.200 Betten hatte, erfolgte im Mai 1951. Zahlreiche Bauten des Krankenhauskomplexes liegen in weiträumigen Parkanlagen. Zentrales Objekt ist das symmetrisch bogenförmige, mehrflügelige, fünfgeschossige Hauptgebäude, das eine Länge von etwa 150 m besitzt. Das Bergarbeiterkrankenhaus dient aktuell gemäß seiner ursprünglichen Nutzung als Akademisches Ausbildungskrankenhaus unter der Bezeichnung Kliniken Erlabrunn gGmbH.

Hornická oblast těžby černého uhlí
Bergbaugebiet Steinkohlenbergbau

Památky po těžbě černého uhlí
Sachzeugen des Steinkohlenberghaus

Hlavní suroviny / *Hauptrohstoff(e):*	černé uhlí / *Steinkohle*
Těžební období / *Bergabauperiode:*	5–6
Kategorie a hodnoty / *Kategorien und Werte:*	K1, K3, K5, H2, H3, H5

Hornická oblast těžby černého uhlí v okolí Oelsnitz/Erzgeb. je dokladem těžby černého uhlí na severním okraji Krušných hor v 19. a 20. století. Černouhelný revír Lugau-Oelsnitz začal být dobýván jako poslední ze tří velkých ložisek černého uhlí v Sasku, k nimž se kromě tohoto revíru řadí oblast Plauenscher Grund u Drážďan a okolí Cvikova (Zwickau). Těžba černého uhlí v revíru Lugau-Oelsnitz představovala od poloviny 19. století důležitý základ pro průmyslový rozvoj Saska. Hornická činnost, přestože trvala jen jedno století (do 70. let 20. století), zásadně zformovala krajinu u Lugau a Oelsnitz/Erzgeb. a měla také značný vliv na zdejší urbanistický vývoj.

Das Bergbaugebiet Steinkohlenbergbau in Oelsnitz/Erzgebirge repräsentiert den erzgebirgischen Steinkohlenbergbau am Nordrand des Erzgebirges im 19. und 20. Jahrhundert. Das Gebiet Lugau-Oelsnitz ist das jüngste der drei großen Steinkohlenlagerstätten in Sachsen, zu denen noch der Plauensche Grund bei Dresden und die Umgebung von Zwickau zählen. Der Steinkohlenbergbau im Lugau-Oelsnitzer Revier stellte seit der Mitte des 19. Jahrhunderts eine bedeutende Grundlage für die industrielle Entwicklung Sachsens dar. Auch wenn der Bergbau nur für ein Jahrhundert (bis in die 70er Jahre des 20. Jahrhunderts) betrieben wurde, formte er die Landschaft um Lugau und Oelsnitz und prägte nachhaltig die städtische Entwicklung.

Co lze navštívit / *Was ist zu besichtigen?*

- Hornické muzeum v Oelsnitz/Erzgebirge / *Bergbaumuseum Oelsnitz/Erzgebirge*
- Hornická naučná stezka „Černouhelný revír Lugau-Oelsnitz“ / *Bergbaulehrpfad Lugau--Oelsnitzer Steinkohlenrevier*
- Turistická „Černouhelná cesta“ (délka cca 18 km) / *Wanderweg „Steinkohlenweg“ (ca. 18 km lang)*
- Zážitková stezka Haldenerlebnispfad / *Haldenerlebnispfad*

Šachta Karla Liebknechta
Karl-Liebknecht-Schacht

Těžní věž šachty Karla Liebknechta / *Förderturm des Karl-Liebknecht-Schachtes* (Jens Kugler)

Jednou z hlavních těžních šachet revíru Lugau-Oelsnitz a jednou z nejvýznamnějších pro těžbu černého uhlí v Sasku vůbec byla v první třetině 20. století šachta císařovny Augusty, založená v roce 1869 a později (1946) přejmenovaná na šachtu Karla Liebknechta. V létech 1922 až 1933 se uskutečnila rozsáhlá modernizace dolu, v této době byla též vystavěna 50 m vysoká těžní věž. Důl byl tehdy považován za nejmodernější důlní komplex v Sasku a díky různým technickým řešením získal i mezinárodní věhlas. Šlo o jednu z nejproduktivnějších šachet v Německu s roční těžbou asi 1 milionu tun černého uhlí. Důl byl uzavřen v roce 1971 jako poslední v revíru Lugau-Oelsnitz. Kromě pozoruhodné průmyslové architektury má velký význam především technické vybavení, které se do značné míry zachovalo v původním stavu. V části šachetní budovy je dnes umístěno hornické muzeum, někdejší strojovna byla přebudována na plavecký bazén.

Als einer der Hauptförderschächte des Reviers Lugau-Oelsnitz gehörte im ersten Drittel des 20. Jahrhunderts der Kaiserin-Augusta-Schacht, später (1946) in Karl-Liebknecht-Schacht umbenannt, zu den bedeutenden Schächten des sächsischen Steinkohlenbergbaus. 1922 bis 1933 erfolgte eine umfassende Modernisierung des Schachtes. In dieser Zeit wurde auch der etwa 50 m hohe Förderturm erbaut. Nach Abschluss dieser Arbeiten galt die Anlage als modernste sächsische Schachtanlage und fand auch durch verschiedene technische Lösungen internationale

Bedeutung. Er war zugleich mit einer Jahresförderleistung von ca. 1 Mio. t Steinkohle einer der leistungsstärksten Schächte Deutschlands. 1975 wurde der Schacht als letzter des Lugau-Oelsnitzer Revieres stillgelegt. Neben der beachtenswerten Industriearchitektur ist vor allem die im großen Umfang original erhaltene technische Ausstattung bedeutsam. Ein Teil der Schachtgebäude wird heute als Bergbaumuseum touristisch genutzt. Das ehemalige Maschinenhaus wurde in eine Lehrschwimmhalle umbaut.

Vila Heinricha Kruga
Krug-Villa

Krugova vila / Krug-Villa (Jens Kugler)

Vila továrníka Heinricha Kruga byla postavena v roce 1923 během modernizace povrchových zařízení šachty císařovny Augusty (Kaiserin-Augusta-Schacht). Užitná plocha vily přesahuje 440 m², objekt má i velkou terasu. Do roku 1975 bylo ve vile zdravotnické středisko důlní společnosti VEB Steinkohlewerk Karl-Liebknecht Oelsnitz a tento účel využití objektu zůstal i po ukončení těžby. Exteriér dvoupatrové budovy s mansardovou střechou prošel renovovací, pro interiér vily jsou charakteristické vysoce kvalitní dekorativní prvky včetně štuků a dřevěného obložení stěn.

Die Villa des Fabrikanten Heinrich Krug wurde 1923 im Zuge der Modernisierung der Übertageanlagen des Kaiserin-Augusta-Schachtes erbaut. Insgesamt verfügt die Villa über 440 m² Nutzfläche und eine Terrasse. Bis 1975 wurde die Villa vom VEB Steinkohlewerk Karl-Liebknecht Oelsnitz als

Ärztehaus genutzt. Auch nach Einstellung des Bergbaus wurde diese Nutzung beibehalten. Das äußere Erscheinungsbild der zweigeschossigen Villa und das Mansarddach wurden erneuert. Das Innere der Villa zeichnet sich durch hochwertige Zierelemente wie Stuck und Wandvertäfelungen aus.

Sídliště báňské záchranné služby *Grubenwehrsiedlung Willibald-Emmrich-Straße*

Obytné domy pro báňskou záchrannou službu / *Grubenwehrsiedlung* (Jens Kugler)

Pro potřeby členů báňské záchranné služby a profesionální hasičské jednotky uhelného dolu Karl Liebknecht byla v roce 1953 postavena skupina obytných budov v ulici Willibalda Emmricha. Budovy jsou uspořádány do čtverce, celkem se v nich nachází 34 bytů. Vždy dvě a dvě budovy jsou svým externím vzhledem identické. Všechny budovy jsou dvoupodlažní a mají valbovou, břidlicí pokrytou střechu. Budova, využívaná kdysi báňskou záchrannou službou, slouží v současnosti jako klubovna motocyklového klubu MF Glück Auf Oelsnitz.

Das Gebäudeensemble in der Willibald-Emmrich-Straße wurde 1953 für die Mitglieder der Grubenwehr und der Berufsfeuerwehr vom Steinkohlenwerk Karl-Liebknecht errichtet. Die insgesamt vier Gebäude bilden ein Karree und verfügen insgesamt über 34 Wohneinheiten. Jeweils zwei der Häuser sind äußerlich baugleich. Alle Gebäude in der Siedlung sind zweigeschossig und weisen ein schiefergedecktes Walmdach auf. Das ehemals von der Grubenwehr und dem Werkschutz genutzte Gebäude wird derzeit durch den Motorradclub MF Glück Auf Oelsnitz als Vereinshaus genutzt.

Halda dolů Deutschland
Deutschlandschachthalde

Halda dolů Deutschland / *Deutschlandschachthalde* (Jens Kugler)

Další dominantou města Oelsnitz/Erzgeb. je kromě těžní věže šachty Karl Liebknecht halda dolů Deutschland, jejíž vznik souvisí s těžbou uhlí v šachtách Deutschlandschacht I a II. Šachta Deutschlandschacht I byla vyhloubena v letech 1871–1874 do hloubky 699 m, šachta Deutschlandschacht II byla vyražena v letech 1872–1877. V roce 1877 byly obě šachty propojeny v hloubce 663 m, což umožnilo lepší odvětrávání dolu. Celková plocha odvalů dosáhla po ukončení těžby téměř 19 hektarů. V roce 1971 byla hlušinová halda zpřístupněna pro turisty, vede po ní okružní turistická stezka a je na ní umístěna rozhledna. V současnosti je halda, jejíž nejvyšší místo se nachází ve výšce 491 m n. m., zarostlá přirozenou vegetací.

Die Deutschlandschachthalde ist neben dem Förderturmgebäude des Karl-Liebknecht-Schachtes ein weiteres Wahrzeichen der Stadt Oelsnitz/Erzgeb. Die Entstehung der Halde ist auf die Deutschlandschächte I und II zurückzuführen. Der Deutschlandschacht I wurde von 1871 bis 1874 bis in eine Tiefe von 699 m abgeteuft. Der Deutschlandschacht II wurde in der Zeit von 1872 bis 1877 abgeteuft. Bereits 1877 gelang die Verbindung beider Schächte in einer Tiefe von 663 m. Damit wurde die Wetterführung verbessert. Die Gesamtfläche der Halden betrug nach Einstellung des Bergbaus fast 19 ha. 1971 wurde die Deutschlandschachthalde für die Öffentlichkeit zugänglich gemacht. Sie ist Teil des Wanderwegesystems von Oelsnitz/Erzgeb., denn auf ihr befindet sich ein Aussichtsturm. Heute ist die Deutschlandschachthalde, deren höchster Punkt bei 491 m über NN liegt, durch natürlichen Bewuchs gekennzeichnet.

Hornické učiliště v Oelsnitz
Berufliches Schulzentrum Oelsnitz

Hornické učiliště v Oelsnitz / *Berufliches Schulzentrum Oelsnitz* (Jens Kugler)

S intenzivní hornickou činností v Oelsnitz/Erzgeb. souvisí též budování vzdělávacích zařízení a škol v letech 1952 až 1954, které patří k prvním stavbám tohoto druhu v NDR. Příkladem je učiliště pro odborný výcvik saských horníků, které bylo otevřeno v roce 1954 a představuje jedinečnou ukázku východoněmecké architektury raných 50. let. Objekt se skládá z třípatrové hlavní budovy s valbovou střechou a hodinovou věží, pěti dvoupodlažních budov identické konstrukce obklopujících hlavní budovu a dvou dalších budov. V interiéru hlavní budovy se dochovalo hodnotné vnitřní vybavení a výzdoba z doby výstavby. V současnosti zde působí učiliště pro výuku technických a hospodářských oborů a domácích prací, je zde i internát.

Im Zusammenhang mit dem intensiv betriebenen Bergbau stehen auch die zwischen 1952 und 1954 erbauten Ausbildungsstätten und Schulen in Oelsnitz/Erzgeb., die zu den frühen Schulbauten in der DDR zählen. Als Beispiel steht das Berufliche Schulzentrum Oelsnitz, das 1954 als Ausbildungsstätte für die sächsischen Bergarbeiter errichtet wurde und ein herausragendes Baudenkmal der Architektur der frühen 1950er Jahre in der DDR darstellt. Das Berufsschulzentrum besteht aus dem dreigeschossigen Hauptgebäude mit Walmdach und Glockenturm, aus fünf baugleichen zweigeschossigen Gebäuden, die sich um das Hauptgebäude verteilt befinden und zwei weiteren Gebäuden. Im Inneren des Hauptgebäudes ist die wertvolle Austattung und Dekoration weitestgehend original erhalten. Die ehemalige Ausbildungsstätte für Bergarbeiter gehört heute zum Beruflichen Schulzentrum für Technik, Wirtschaft und Hauswirtschaft des Erzgebirgskreises mit angeschlossenem Internat.

Kulturní dům Hans Marchwitza
Kulturhaus Hans Marchwitza

Kulturní dům Hans Marchwitza / *Kulturhaus Hans Marchwitza* (Jens Kugler)

Bývalý hornický kulturní dům Hans Marchwitza v Oelsnitz je vynikající ukázkou architektury vzniklé v někdejší Německé demokratické republice v 50. letech minulého století. Kulturní dům, jenž dnes slouží jako městská radnice, byl postaven v roce 1956 pod vedením architekta Martina Deckera a byl pojmenován po horníku Hansi Marchwitzovi (1890–1965), který se proslavil jako básník německého dělnického hnutí. Jde o bíle omítnutou třípatrovou budovu s valbovou střechou, do které jsou v pravidelných intervalech zasazena malá vikýřová střešní okna. V posledních letech byla budova restaurována a modernizována pod dohledem orgánů památkové péče.

Das Kulturhaus Hans Marchwitza ist ein herausragendes Zeugnis der Architektur der 1950er Jahre in der DDR. Erbaut wurde die heutige Stadthalle im Jahr 1956 unter der Leitung des Architekten Martin Decker. Namensgeber für das Kulturhaus war der Bergmann Hans Marchwitza (1890-1965), der besonders als Dichter der deutschen Arbeiterbewegung Bedeutung erlangte. Das Walmdach des dreigeschossigen, weiß verputzten Gebäudes weist in regelmäßigen Abständen kleine Dachgaupen auf. Durch die Sanierungs- und Modernisierungsarbeiten wurden in den letzten Jahren die Räumlichkeiten an die heutigen Standards moderner Veranstaltungsräume angepasst.

krušnohorsky

Fotografie na titulní straně / *Fotos auf der Titelseite:*

Rothschönberská štola ve freiberském revíru / *Rothschönberger Stolln im Freiberger Revier* (Jens Kugler)
Královská mincovna v Jáchymově / *Königliche Münze in Jáchymov* (Lubomír Zeman)
Vápenka Lengefeld / *Kalkwerk Lengefeld* (Jens Kugler)
Štola Bílá holubice na Hřebečné / *Weiße Taube Stolln in Hřebečná* (Jan Albrecht)

Fotografie na zadní straně / *Foto auf der letzten Seite:*

Těžní věž šachty Arno Lippmann v Altenbergu / *Förderturm des Arno-Lippmann-Schachtes in Altenberg* (Jens Kugler)

EURO
PASS